శ్రీరస్తు

ఆంధ్రశబ్దతత్త్వము.

క్రియాప్రకరణము.

ఇది

ప్రెసిడెన్సీకాలేజ్ సంస్కృత ప్రొఫెసరు

ఎమ్. ఏ. శేషగిరిశాస్త్రిచేత

రచియింపఁబడినది.

చెన్నపురి:

వె. నా. జూబిలీముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

౧౮౯౬ - సం॥

శ్రీ

పీఠిక.

తెనుఁగు ద్రావిడభాషలలో మిక్కిలి సుందరమయినది. కావ్యాలంకారపురాణాద్యనేకవిషయములలోను జ్ఞానప్రదములయిన బహు గ్రంథములఁగలిగి విద్యాభ్యాసవ్యవహారములకు మిగులనుపయోగమయినదియని యందఱికిని జక్కఁగాఁ దెలిసియున్నది. ఇతరద్రావిడభాషలకంటెనధికవ్యాప్తి కలిగి, అనేకదేశములలో వాడఁబడుచున్నది. చేరచోళపాండ్యదేశముల రాజులు బలహీనులయియుండునపుడు విజయనగరమందు ఏలుచుండిన రాజులు దక్షిణమునఁదు సకలదేశములను దమవశము చేసికొని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముఁ జేయునపుడు ఆంధ్రదేశమునందలి ప్రజలు గుంపుగుంపులుగా దక్షిణ దేశమునకు వచ్చి అక్కడనే స్థిరముగా వసించినారు. ఇట్టియనేక కారణములచేనాంధ్రభాష బహు దేశములందు వ్యాపించెను. ఈ గొప్పభాషను వ్యవహరించువారలలోననేకకవులును పండితులును శాస్త్రజ్ఞులునుండిరిగాని, ఎవ్వరును భాషకుఁదగిన శుద్ధమయిన వ్యాకరణమును రచింపరయిరి. దీనికి కారణము: ఆకవులును పండితులును శాస్త్రజ్ఞులును సంస్కృత భాషయందు పరిశ్రమము చేసియాభాషయందు వ్రాయఁబడిన గ్రంథము

లనే పాఠప్రవచనములమూలముగా నుపయోగించుచువచ్చిరి. ఆంధ్రభాషకు ప్రాచీనములయిన వ్యాకరణములు రెండుగలవు; వానిలోనొకటి ఆంధ్రభాషకు ప్రథమకవియైన నన్నయభట్టారకులచేతను మఱియొకటి అథర్వణాచార్యులచేతనురచియింపఁబడెను. వెనుకటికాలమునందు అనేకపండితులు వ్యాకరణములు రచించినారు. వానిలో ననేకములు ముద్రింపఁబడియున్నవి, కొన్నిగ్రంథములు ముద్రింపఁబడక వ్రాఁత పుస్తకములలోనగపడుచున్నవి. వీనిలో ముఖ్యమయినది ఓల్డుకాలీజ పండితులయిన పట్టాభిరామశాస్త్రులచేరచియింపఁబడినది. ఇది రాజకీయపూర్వదేశీయలిఖితపుస్తకశాలలో (Govt. Orienta MS. Library) కాకితపుఁబుస్తకములో వ్రాయఁబడియున్నది ముద్రింపఁబడి మిగులవాడుకలోనుండునవి, పరవస్తు చిన్నయ్య సూరిగారిచే రచియింపఁబడిన బాలవ్యాకరణము, వెంకయ్య గారివ్యాకరణము. పైఁజెప్పిన అన్ని వ్యాకరణములును ఒక దారినే యవలంబించినవి; ఆదివైయాకరణులయిన నన్నయభట్టారకులవ్యాకరణమును ఆధారముగాఁగొని రచియింప బడినందున మూలగ్రంథమునందుండు భ్రంశములన్నియు వానియందున్నవి. నన్నయభట్టారకులే శబ్దస్వరూపములన జక్కఁగఁదెలిసికొనకబుద్ధికిఁదోఁచినట్లు లక్షణములనుజెప్పినారు వారుభ్రమించి చెప్పినవిషయములను ఇతరవైయాకరణులున ఒప్పులుగానేగ్రహించి తమతమగ్రంథములనొనరించినారు.

అఱవమునందును కన్నడమునందును శబ్దలక్షణములను ప్పినవారలు తఱుచుగా శబ్దస్వరూపములను విమర్శించి లక్ష

ములుచెప్పియున్నారు. కావున వారిగ్రంథములలో భ్రంశములు మెండుగాఁ గానంబడవు.

ఈ ప్రసక్తియందు లక్షణాశబ్దముయొక్క అర్థమును కొంత విచారింపవలయును. లక్షణమనఁగా ఒక వస్తువుయొక్క సత్యమయిన స్వరూపమును దెలుపునట్టి వాక్యము; ఇది రెండువిధములు, కాల్పనికము, వాస్తవము. ఉదాహరణము: 'పోవుతెంచు' అను సమస్తధాతువు 'పోవు' 'తెంచు' అను పదములవలనవచ్చెను. పోవు - 'పోవుట', తెంచు - స్వార్థమునందువచ్చినది, అనఁగా 'పోవుట' అనియర్థము; ఈలక్షణము కాల్పనికము, వాస్తవముకాదు. 'పోవుతెంచు' అనుపదములోనుండెడి 'తెంచు' అను ఉత్తరపదము ఖండనార్థకమేయిన తెంచుధాతువయినయెడల దానికి తుమున్నంతరూపము 'తెంపఁ' అనికావలయును; అట్లు కాదు, 'తేరఁ' అని అగును; కాఁబట్టి 'పోవుతెంచు' అను సమస్తధాతువు 'పోవు తెచ్చు' అనుదాని వికారము కావలయును. ఈ కారణమువలన ఖండనార్థకమయిన 'తెంచు' ధాతువు 'పోవు' ధాతువుతోఁజేరుటచేత 'పోవుతెంచు' పదముపుట్టుననుట కాల్పనికలక్షణము. పోవు, తెచ్చు అనుధాతువులుచేరి పోవుతెంచు అయినవియని చెప్పుట వాస్తవలక్షణము. ఇట్లే 'చేసితిని'అనుక్రియాపదమును చేయు + ఇ + తి + ని అని విభజించి, ఇ భూతార్థకప్రత్యయమనియు, ని ఉత్తమ పురుషైకవచనప్రత్యయమనియు తి వర్ణకంబనియు చెప్పుట కాల్పసికలక్షణము, అవాస్తవము. చేసితిని = చేయు + ఇఞ్ + ఇన్ + ఇ అనుట వాస్తవలక్షణము; ఏలయనిన, దానికి సరియైన ద్రవిడ కన్నడ.

పదములు క్రమముగా శెద్దేన్, గెద్దెన్ అనునవి. శెద్దేన్=శెయ్+ద్+ఏన్, గెద్దెన్=గెయ్+ద్+ఎన్. వీనిలో శెయ్, గెయ్ ధాతువులు; ద్ భూతార్థకప్రత్యయము; ఏన్, ఎన్ ఉత్తమపురుషైకవచనప్రత్యయములు. అఱవపదమగు 'శెద్దేన్' అనునది తెనుఁగునందు 'చేయితిని' అనియయి యకారమునకు సత్వమురాఁగా 'చేసితిని' అని అయినది. అఱవమునందు హలంతమయినపదము తెనుఁగునరాఁగా దాని కడపట అ, ఇ, ఉ, అను అచ్చులలోనొకటి చేర్పఁబడును ఈవిధిచేతను ఇకారమునుచేర్పఁగా శెద్దేన్+ఇ = చేయిదిని= చేసితిని అని రూపభేదమువచ్చెను. పైఁజెప్పిన వ్యుత్పత్తులను క్రిందవ్రాసిపోల్చిచూడవలయును.

తె.	చేయు	+	ఇ + తి	+	ని	=	చేసితిని
అ.	శెయ్	+	ద్	+	ఏన్	=	శెద్దేన్
క.	గెయ్	+	ద్	+	ఎన్	=	గెద్దెన్

తెనుఁగుపదమందున్న ని అనునక్షరములోని ఇకారము ఉచ్చారణార్థము చేర్పఁబడినది. అదిపోఁగా నకారము మిగిలి యున్నది. ఈ నకారము ఎన్ అను ఉత్తమపురుషైకవచనప్రత్యయముయొక్క భాగము. ఈ ఎన్ప్రత్యయమే తెనుఁగునందు ఇన్ అయినది; కావున భూతార్థకప్రత్యయము ఇత్ అను దానిని వేఱుచేసి ఇన్ అనుదానిని ఉత్తమపురుషైకవచనప్రత్యయమని చెప్పవలయును. అఱవపదముయొక్క ద్ అనుభూతార్థకప్రత్యయమునకు సమమయిన ఇత్ అనుదానిని భూతార్థకప్రత్యయముగా గ్రహింపవలయును. ఇట్లే సంస్కృతమునంద

పతిత, కృత, స్లాన అనువానియందు తప్రత్యయము కేవలము గాను, ఇకారాగమముతోఁజేరి ఇత అనియు, తకారమునకు నకారాదేశముగాఁగా, న అనియు వచ్చును.

ఇదిగాక,

ప్రమాఁకులు ... (అ. మరజ్గళ్, క, మరంగళ్)
కొలంకులు} ... (అ. కుళజ్గళ్
కొలఁకులు}   క. కుళంగళ్),

అనునీపదములలో బహువచనప్రత్యయము కులు అనునది యేగాని ఉలు అనునదికాదు. ఉలు అనుదానిని తప్పగాఁబ్రత్యయమని గ్రహించుటచేత ప్రమాఁకు, కొలంకు, కొలఁకు అని భాషలోలేని అపశబ్దములు వైయాకరణుల యజ్ఞానముచేత నేర్పడినవి.

ఈలాగుననే ఆంధ్రపండితులు అర్ధానుస్వారశకటరేఫముల యొక్క కారణములను తెలిసికొనక అవియుండవలసిన పదములలో వానిని విడిచిపెట్టియు అవి లేనిపదములలో*వాని నుపయోగించియు భాషలోలేని తాఁబుమాఁబులను తెచ్చికొన్నారు. ఇట్లుండుటవలన నర్ధానుస్వారశకటరేఫములు అనావశ్యకమని వానిని విడిచిపెట్టెడియాధునిక పండితులపై దోషము చెప్పుటకు అవకాశములేకయున్నది.

ఆంధ్రభాషావైయాకరణులుఇట్లు వ్యాకరణములోప్రక్రియలందుమాత్రమె తప్పినవారుకారు. వ్యుత్పన్న శబ్దముయొక్క

* అర్ధానుస్వారతత్త్వమునుజూడుము.

స్వరూపములను సయితము తెలిసికొనక వానినియథేచ్ఛముగా మార్చి విరూపముచేసి ఉపయోగించినారు.

ఇట్లు అనేకవిషయములలో తెనుఁగు వ్యాకరణములందు శబ్దస్వరూపములకు విరుద్ధమయి కేవలకాల్పనికలక్షణములను చెప్పియుండుటచేనవి బాలురకు జ్ఞానప్రదములును ఉపయుక్తములును గావు. అదియునుంగాక నన్నయభట్టారకుల యాంధ్రశబ్దచింతామణి, చిన్నయ్యసూరిగారి బాలవ్యాకరణము మొదలయిన గ్రంథములందు పాణినీయవ్యాకరణపరిభాషల ననుసరించి శబ్దలక్షణములను సూత్ర రూపములయిన అతిలఘువాక్యములచేఁజెప్పియుండుటచేనవి బాలురకుమాత్రముగాదు ఉపాధ్యాయులకును దురవగాహమనుటకు సందియములేదు. ప్రాచీనకాలములోనొక్కొక విషయమును దెలిసికొని ఆవిషయమునందు వ్రాయఁబడియుండు గ్రంథములను మాత్రము చదువుచుండిన పండితులకు తమకాలమంతయు గడపుటకు అట్టి గ్రంథములు ఉపయుక్తములే. ఈకాలమునందు ఉపయుక్తములయిన అనేకవిషయములను దెలిసికొనుట జనులజీవయాత్రకు ఆవశ్యకముగానుండఁగా వ్యాకరణమునుమాత్రము చదువుచు అధికకాలముఁ గడుపుట ఎట్లు?

నన్నయ్యభట్టారకుల వ్యాకరణమును అథర్వణాచార్యుల వ్యాకరణమును సంస్కృతమునందు వ్రాయఁబడియున్నవి. చిన్నయ్యసూరి బాలవ్యాకరణము తెలుఁగున వ్రాయఁబడియుండినను పైఁజెప్పినవ్యాకరణములవలె పాణినీయవ్యాకరణపరిభాషలను అవలంబించి లక్షణములను జెప్పుటచే దానిని జదువుటయు బోధించుటయు మిక్కిలి కష్టముగానున్నది. ఈ వ్యా

కరణముల రీతినిఁజూడఁగా నవి సంస్కృత భాషయందు వ్యుత్పత్తిగలిగి పాణినీయవ్యాకరణముఁజదివిన పండితులకుమాత్రము ఆంధ్రభాషాస్వరూపమును దెలుపుటకువ్రాసినట్లు ఎల్లరకుఁ దెలియవచ్చును. ఈ విషయమునకు ఒకయుదాహరణము నిత్తును.

(౧) జిత్తు అనఁగా జికారము ఇత్తుగాఁగలిగినది.

(౨) ఇత్తు అనఁగానొకకార్యమును దెలుపుటకు ప్రత్యయముతోఁ జేర్పఁబడు అక్షరము. ఈ సంగతిని పాణినీయవ్యాకరణమువలనఁ దెలిసికొననలయును. ఇత్తుల కార్యమును దెలిసికొని వానిని ప్రత్యయములనుండి ఎత్తివేయవలెను.

జిత్తులయిన ప్రత్యయములు ఎవియనఁగా,—

ఆజి (చిన్నయ్యసూరి వ్యాకరణమునఁ గ్రియాప్రకరణములో ౭-వ సూ. చూడుము)

కలజి (౧౯-వ సూ. చూ.)—చేయఁగల.

కుజి (౩౨-వ సూ. చూ.)—చేయకుము.

వుజి } (౩౪-వ సూ. చూ.) { —చేయవె, చేయరే, చేయకువె,
రుజి } — చేయకురే.

మిజి (౩౭-వ సూ. చూ.)—చేయమి.

కజి (౩౯-వ సూ. చూ.)—చేయక.

నుజి (౪౦-వ సూ. చూ.)—చేయను, చేయకే.

కలజి (౪౬-వ సూ. చూ.)—చేయఁగల.

నిజి (౪౭-వ సూ. చూ.)—చేయని.

పడుజి (౪౮-వ సూ. చూ.)—చేయఁబడు.

౨౦-వ సూత్రముచే జికారము ఇత్తుగాఁగల ప్రత్యయము రాఁగా ధాతువుయొక్క తుది యుకారమునకు అకారాదేశము వచ్చును.

౭-వ సూత్రముచే చేయుధాతువునకు లజ్ప్రత్యయము రాఁగా

౧ చేయు + లజ్ అని నిలుచును.

పైఁజెప్పిన (౨) విధిచే జకారమును ఎత్తివేసి లకారమును మాత్రము ప్రత్యయముగా గ్రహింపవలయు.

చేయు + లజ్ అనుదానియందు జ్ అను ఇత్తుచేఁ దెలుపఁబడు కార్యమయిన ధాతువుయొక్క తుది యుకారమునకు అకారాదేశమును చేయఁగా,

౨ చేయ+ల అని నిలుచును.

౩ ౮-వ సూత్రముచే

పైఁజెప్పిన లప్రత్యయమునకు

ఏకవచనమున	బహువచనమున
డుజ్	రు
వు	రు
ను	ము

అను నీప్రత్యయములు ఆదేశములౌఁగా

౪ చేయ + డుజ్ ... చేయ + రు

చేయ + వు ... చేయ + రు

చేయ + ను ... చేయ + ము అని నిలుచును,

జిత్తు బిందుపూర్వకంబగు. (౧౯-వ సూ. తత్సమపరిచ్ఛేదము)
ఈసూత్రముచే,

౫ చేయ + డుజ్ = చేయ + ండు అగును.

ప్రకృతిప్రత్యయములను చేర్చివ్రాయఁగా

చేయండు ... చేయరు

చేయువు ... చేయరు

చేయను ... చేయము అనివచ్చును.

ఈ పైఁజెప్పిన వ్యతిరేక క్రియలకు క్రిందువచ్చువిధంబున వ్యాకరణలక్షణములను జెప్పిననతిసులభముగానుండును.

విధి ౧. వ్యతిరేకపూర్ణక్రియలకు

అండు—అరు

అవు—అరు

అను—అము ప్రత్యయములు.

విధి ౨. వ్యతిరేకక్రియలకు సామాన్యసూత్రము.

వ్యతిరేక క్రియలలో భావక్రియలోని ప్రత్యయము యొక్క ఆదిహల్లునకు పూర్వము అకారముఁజేర్పవలయు. ఈ అకారము వ్యతిరేకద్యోతకము.

చేయు + అ + వ + వాఁడు = చేయండు. ఇట్లు చేయరు మొదలయినవి వచ్చును.

చేయు + అ + క = చేయక ; వ్యతిరేకక్త్వార్థకము. చేసి, చేయుచు అనువానికి వ్యతిరేకరూపము.

చేయు + అ + ని = చేయని; వ్యతిరేకనామవిశేషణము. చేసిన, చేయుచున్న, చేయుఁన్ అనువానికి వ్యతిరేకరూపము.

చేయు + అ + మి = చేయమి. వ్యతిరేకభావ నామమగు చేసినమి (అ. కైద్యుమై), చేయుచున్నమి (అ. కైగ్యిన్తమై) అనువాని వ్యతిరేకరూపము.

చేయువఅనునదిభవిష్యదర్థకవిశేషణము, కన్నడమునందు గెయ్యువ అనుదానికిసమము. వాఁడు సర్వనామము, అందు అని యగును. చేయువవాఁడు చేయువంతు అని వికారమును జెందును. వ్యతిరేకార్థకప్రత్యయమయిన అకారము భవిష్యదర్థక వకారమునకు మునుపు చేర్పఁబడెను. వాఁడుఅను సర్వనామము అందు అయి సర్వనామార్థమునువిడిచి కేవలపుంలింగైకవచన ద్యోతకమయిన ప్రత్యయమగును. ఈవివరమును వ్యతిరేకక్రియాప్రకరణమునందు చూడుము.

ఇట్లు శబ్దస్వరూపములను అనుసరించి యుండెడు వాస్తవ లక్షణములచే శబ్దములను విశదముగాఁ దెలిసికొనుట ఎంత సులభము ! ఎంతలాభకరము !

పైఁజెప్పినక్రియలలో ప్రకృతిప్రత్యయములకు నడుమవచ్చెడు అకారము వ్యతిరేకద్యోతకము.

౩౫, ౩౮, ౩౬, ౩౭, ౩౯, ౪౦, ౪౬, ౪౭, ౪౯-వ సూత్రములకు లక్ష్యమయిన చేయకుము, చేయవె, చేయరె, చేయకువె, చేయకురె, చేయమి, చేయక, చేయక—చేయను, చేయఁగల, చేయని, చేయఁబడు ఈక్రియలస్వరూపము వానితోఁబోల్పఁబడిన ద్రవిడకన్నడపదములచే విశదమగును.

చేయకుమా	(అ. శెయ్యాఱ్కు)
చేయవె	(అ. శెయ్యాయ్, క. గెయ్యాయ్)
చేయరె	(అ. శెయ్యార్, క. గెయ్యార్)
	(అ. శెయ్యీర్, క. గెయ్యీర్)
చేయకు } చేయకురె }	(అ. శెయ్యాఱ్కు)

* చేయన్ — చేయను (అ. శెయ్యల్, క. గెయ్యల్)
చేయని (అ. శెయ్యాద, క. గెయ్యద)
* చేయంబడు / చేయఁబడు { అ శెయ్యప్పడు / అ. శెయ్యల్పడు } క. గెయ్యల్పడు
* చేయంగల / చేయఁగల (అ. శెయ్యలుళ్ళ, క. గెయ్యలుళ్ళ)
చేయమి (అ. శెయ్యామై.)
చేయక (అ. శెయ్యాద, శెయ్యాదు.)
(క. గెయ్యద, గెయ్యదె.)

ఇచ్చట నక్షత్రపుగుఱుతు లేని క్రియాపదములలోని ధాతువుతుదియకారము వ్యతిరేకద్యోతకమనియు మిగిలిన క్రియాపదములలోని అకారము అట్టిదిగాదనియు వాని ప్రక్కలో నియ్యఁబడిన ద్రావిడ కన్నడ పదములవలనఁ దెలిసికొనవచ్చును. అట్లుండఁగా ధాత్వంతోకారమునకు అకారము ఆదేశమగునని వ్యతిరేకద్యోతకాకారమునకును వేఱు అకారమునకును భేదము లేక విధించుటచేత సంశయమును భ్రాంతియుఁగలుగును గాని వివేకము కలుఁగదు.

ఇట్లే "ముజ్జీత్తులుముత్తునాఁబడు" అనునది మొదలయిన సూత్రములచే జీత్తులకుఁజెప్పఁబడిన విధులను ఈవ్యాకరణమునందుఁ జెప్పఁబడిన విధులతోఁబోల్చి చూచినయెడలఁ బ్రాచీన వ్యాకరణము లెంత దురవగాహములనియు, ఈగ్రంథము ఎంత సులభమనియు, పండితులకుఁ దెలియవచ్చును.

పైఁజెప్పినవానిలో సారాంశమేమనిన శాస్త్రముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము చెప్పవలసిన విషయములను సూక్ష్మముగాఁ జెప్పుట. అట్లు చెప్పక మిక్కిలి దురవగాహమయిన పదముల

తోను వాక్యములతోను పారిభాషికనిబంధనలతోను చెప్పఁబూని,సులభముగాఁదెలియఁదగిన విషయమును మఱుఁగుపెట్టినయెడల శాస్త్రోద్దేశము నెఱవేఱునా? రెండవది, చెప్పవలసిన శబ్దలక్షణములను శబ్దస్వరూపములననుసరించి చెప్పక స్వరూపములకు విరుద్ధములును భ్రాంతికరములును అయిన అపలక్షణములను చెప్పెడు విధి విధియగునా? అట్టివిధులు మెండుగాఁగలిగిన శాస్త్రము శాస్త్రమగునా?

ఒక్కొకపదముయొక్క స్వరూపమును దెలిసికొనుట ఎట్లు ఆవశ్యకమో అట్లె వ్యుత్పన్నపదములయొక్కయు విభక్తిరూపములయొక్కయు అవయవాంశములను దెలిసికొనుటయావశ్యకము. పోవుచున్నాను, వచ్చుచున్నాను అనునవిస్వరూపములు; పోసాను, వస్సాను అనునవి అపశబ్దములని తెలిసికొనవలయు. పోవుచున్నాను=పోవు+చున్న+ఆను; వచ్చుచున్నాను=వచ్చు+చున్న + ఆను అని విభజింపవలయు. పోవుచున్నాను=పోవు + చు + ఉన్న + ను; వచ్చుచున్నాను=వచ్చు + చు + ఉన్న + ను అని వ్యాకరించుట స్వరూపవిరుద్ధలక్షణము. చేయక (అ. శెయ్యాద, క. గెయ్యద) = చేయు + అ + క; అకారమువ్యతిరేకద్యోతకము, కకారము నామవిశేషణప్రత్యయము.ఇట్లుచెప్పకకకారముభావార్థకము,అకారముదానికి మునుపునిరర్థకముగావచ్చినదని చెప్పుట స్వరూపవిరుద్ధలక్షణము, రాక, పోక అనుభావనామములందు కప్రత్యయముగలదు. పూనిక, తేలిక అనుభావనామములందు కప్రత్యయమును కకారమునకు పూర్వము ఇకారాదేశమును గలవు. భావార్థక కప్రత్యయమునకు పూర్వము అకారాగమము తెనుఁగు

భాషలోఁగాని ఇతరద్రవిడ భాషలలోఁగానిరాదు. కాఁబట్టి చేయక అనుపదములో కకారము భావార్థకప్రత్యయమనియు అకారము దానికిమునుపు ఆగమముగా వచ్చినదియనియు చెప్పుట అశాస్త్రీయము.

ఇదియునుంగాక; కలజి, పడుజిప్రత్యయములుపరమగునపుడు నుగాగమంబగు. ౨౦-వ సూత్రముచేతనుజీత్తుపరంబగునపుడు ధాతువుయొక్క-ఉకారమునకు అత్వమువచ్చును.

చేయు + కలజి = చేయు + అ + న్ + కల=

చేయన్+ కల = చేయంగల, అథవా చేయఁగల.

కల అనునది అనుబంధమగుటచే

చేయనుగలయనిగాని
చేయ్యన్గలయనిగాని } రాదు.

అట్లెచేయు + పడుజి = చేయు + అ + న్ + పడు=

చేయంబడు, చేయఁబడు.

ఈ వివరముచేత చేయఁబడు అనుపదంబునకు నాల్గు అవయవములు ఏర్పడుచున్నవి. అదిస్వరూపవిరుద్ధము.

చేయంబడుఅనుపదమునకు సమానము అరవమున శెయ్యప్పడు, శెయ్యప్పడు, కన్నడమున గెయ్యల్పడు, గెయ్యెపడుఅనునవి. వీనిలో శెయ్యల్పడు, గెయ్యల్పడు ప్రాచీన రూపములు. వానిని జూడఁగానవిసమస్తధాతువులని మనము దెలిసికొనవచ్చును. చక్కఁగాఁ బరీక్షించి చూడఁగా, శెయ్యల్, గెయ్యల్ నామములనియు, పడు ధాతువనియు, శెయ్యల్ గెయ్యల్, 'చేయుట' పడు 'ఉత్పత్తియగుట' ఇతరులుచేయుపనినిడనయందుఁగలిగియుం

డుట అనఁగా నితరుల వ్యాపారములకుఁ గర్తముగా నుండుటయని యర్థము. ఇట్లే తెనుఁగునందును చేయఁబడు అను పదమునకు చేయన్ 'ఇతరులు చేయుట', పడు 'తనయందుఁ గలిగియుండుట' అనఁగా నితరుల వ్యాపారమునకుఁ గర్మముగా నుండుట యని యర్థము. 'కుమ్మరవానిచేతఁ గడవ చేయఁబడుచున్నది' అనఁగాఁ గుమ్మరవాఁడు చేయు పనికిఁ గడవ కర్మముగా నున్నదియని యర్థము. ఇట్లు సులభమయిన అర్థము ననుసరించి చేయఁబడు అను పదమును చేయన్ పడు అను రెండవయవములుగా విభజించి, చేయన్ అను దానిని భావనామముగాను పడు అను దానిని దానితో సమస్తమయిన ధాతువుగాను గ్రహించునది యెంత సుకరము! ఇదియే వాస్తవలక్షణము. దానిని నాల్గవయవములు గలిగినదిగా గ్రహించుట అశాస్త్రీయము; స్వరూపవిరుద్ధము. ఇట్టి శాస్త్రములన్ను ఎంత చదివినను మనుష్యునికి జ్ఞానము పుట్టదు. చక్కెరను భుజించునప్పుడు వేఁపాకు ముద్దయందు దానిని పెట్టి ఆ వేఁపాకు ముద్దను తినువారు లోకములో నెవరు గలరు? ఋజువుగా నుండు సమీపమయిన దారిని విడిచి నాలుగామడ దూరము చుట్టి కాలునొప్పి తలనొప్పులతోఁ బోవుటకు ఎవరు ఇచ్ఛింతురు? ఆంధ్రభాషా వ్యాకరణములు ఇట్లుండుటఁబట్టి పాఠశాలలోఁ జదువు బాలురకు ఎంత ప్రయాసము! ఉపాధ్యాయులకు ఎంత ప్రయాసము? ఇంత ప్రయాససాధ్యములయిన వ్యాకరణములను కష్టపడి చదివినను, చదివినదానిని జ్ఞప్తియందు ఉంచుకొనుట దానికంటెఁ గష్టతరమగుటచేఁ జదివినదంతయు నుపాధ్యాయులకే సమర్పితమగును.

ఈ కారణములచేఁ దెనుఁగు భాషకు మంచి వ్యాకరణము లేకయున్నది. తెనుఁగు, అరవము, కన్నడము, మళయాళము, ఈ

నాలుగుభాషలనుఁ జక్కఁగాఁజదివి ఒక్కొకభాష యందుండు పదములను వ్యాకరణప్రక్రియలను ఇతరభాషలలోనుండు వానితోఁబోల్చి ప్రకృతిప్రత్యయాద్యవయవములను వాని మార్పులనుఁ బరిశీలించి ఈవ్యాకరణమును అనేక సంవత్సరములకుముందు రచియించితిని; దానిని పండితులతోఁ జర్చించుచును, ఎఫ్ ఎ., బి. ఎ. తరగతులయందు బాలురకు బోధించి వారియాక్షేపములకు సమాధానముఁ జెప్పుచును, కాలక్రమమున తెలియవచ్చిన దోషములను దిద్దుచును, గ్రంథమును పలుమారు శోధించియుండుటఁబట్టి అదియందఱకును ఉపయుక్తమగునని నాకుఁ దోఁచినదానిచే దానిని ముద్రించి విద్వాంసులకు సమర్పించియున్నాను. ప్రాచీన వ్యాకరణములందు దోషములు నాకుఁ దోఁచినట్లు ఈవ్యాకరణములోని దోషములు పండితులకుఁ దోఁచినయెడల వారు నాకుఁ దెలియఁబఱతురని ప్రార్థించెదను. అట్లు తెలుపు వారలకు మిగులఁ గృతజ్ఞతఁ దెలిపి స్ఖాలిత్యములను దిద్ది ఈగ్రంథమును జక్కఁ జేసికొనుదును.

1896-సం||
ఏప్రిల్ 23-వ తేది.

శేషగిరిశాస్త్రి.

ఆంధ్రశబ్దతత్త్వము.

———:o:———

సంజ్ఞాప్రకరణము.

1. ఆంధ్రభాషలోని పదములు తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము అని మూఁడువిధములు కలిగినవి.

2. తత్సమము సంస్కృత ప్రాకృతములనుండి వచ్చి అక్షర భేదములేక ఉపయోగింపఁబడునది. పదాంతమునందు ప్రత్యయములు చేరునపుడు సంధిచేత వచ్చు వికారములును, ప్రత్యయములులేకయే వచ్చు వికారములును ఉండవచ్చును.

ఉ. దూత; హరి, శ్రీ, రమ, లత, రాముఁడు, కృష్ణుఁడు, విష్ణువు, శంభుఁడు, గురువు, తరువు, విధాతృఁడు, హనుమంతుఁడు, అంగిరుఁడు, అంగిరసుఁడు, మొదలయినవి.

తెనుఁగు.				సంస్కృతము.
దూత	...	...	...	దూతః
హరి	...	...	...	హరిః
శ్రీ	...	...	...	శ్రీః.
రమ	...	...	...	రమా.
లత	...	...	...	లతా

ఈ పదములయందు సంస్కృత పదములయొక్క అంతమందుండు విసర్గములు లోపించినవి. దీర్ఘములు హ్రస్వములు అయినవి.

రాముఁడు	...	...	రామః
కృష్ణుఁడు	...	...	కృష్ణః
విష్ణుఁడు	...	...	విష్ణుః

శంభుఁడు	శంభుః
గురువు	గురుః
తరువు	తరుః
విధాత్రుఁడు	విధాతృ
హనుమంతుఁడు ...	హనుమన్త్
అంగిరుఁడు, అంగిరసుఁడు ...	అంగిరస్.

రాముఁడు, కృష్ణుఁడు—ఈ పదములయందు సంస్కృత పదాంతమునందుండు విసర్గమునకు లోపమును, పుంలింగ ప్రథమైకవచన ప్రత్యయమైన ఉండు ప్రత్యయమును, పదాంతముననుండు అకారమునకు లోపమును వచ్చియున్నవి.

విష్ణుఁడు, శంభుఁడు—ఈ పదములయందు సంస్కృత పదముల యొక్క అంతమునందుండు విసర్గమునకును తత్పూర్వమయిన ఉకారమునకును లోపముగాఁగా ఉఁడు ప్రత్యయము చేరియున్నది.

గురువు, తరువు—ఈ పదములయందు విసర్గలోపమును, ఉ ప్రత్యయమును, పదాంతమునందుండు ఉకారమునకును ప్రత్యయోకారమునకును మధ్యమున వకారాగమమును * వచ్చియున్నవి.

విధాత్రుఁడు—ఈ పదము విధాతా అను పదముయొక్క ప్రాతిపదికమైన విధాతృ అనుదానికి ఉఁడు ప్రత్యయముచేర్చి ప్రత్యయోకారమునకు లోపముచేయుటచే సిద్ధించునది.

హనుమంతుఁడు, అంగిరసుఁడు—ఈపదములును పైఁజెప్పినవానివలెనే సిద్ధించునవి. హనుమంత్, అంగిరస్ అనునవి తెనుఁగునందు ప్రాతిపదికము. అంగిరుఁడు అను పదంబునందు ఉఁడు ప్రత్యయముచేరఁగా అంగిరస్ శబ్దముయొక్క తుదియందుండెడు అస్ అనుదానికి లోపము.

ఇవి సంస్కృతసమములు.

---

* సంధిప్రకరణము చూడుఁడు.

ప్రాకృతమనఁగా ప్రకృతివలనఁ బుట్టినది. ప్రకృతి సంస్కృతము. ఈ భాష సంస్కృత నాటకములందుపయోగింపఁబడునది.

తెనుఁగు.		ప్రాకృతము.		సంస్కృతము.
అగ్గి	...	అగ్గీ	...	అగ్నిః
రాణి	...	రాణీ	...	రాజ్ఞీ
తంతి	...	తన్తి	...	తన్త్రీ)
సిరి	...	సిరీ	...	శ్రీ
విన్నాణము...		విణ్ణాణమ్	...	విజ్ఞానమ్

విన్నాణము—ఇది ప్రాకృత పదమునకు ఉ ప్రత్యయము చేర్చుటచే వచ్చినది. విన్నాణమ్+ఉ=విన్నాణము.

ఇవి ప్రాకృతసమములు.

3. తద్భవము సంస్కృత ప్రాకృతములవలనఁ బుట్టినది.

తె.			సం.
సాయము	...	...	ఉ. సహాయః
సామి	...	...	స్వామి
సాదనము	...	...	సాధనమ్
గారాబము	...	...	గౌరవమ్
బస	...	...	వాసః
బసవఁడు	...	...	వృషభః
కందుఁడు	...	...	స్కన్దః
ఓలి—(వరుస.)	...	...	ఆవలిః

4. దేశ్యము ఆంధ్రదేశవ్యవహారసిద్ధమైనది. ఇది ద్రావిడ కర్ణాటకభాషలనుండి వికృతమయ్యు నవికృతమయ్యు వచ్చినదియు, ఆంధ్రదేశముననే కలిగినదియు అని రెండువిధములు గలది అగును.

తె. అ.

పడమర.—పడువానమ్=పడు - 'అస్తమించునట్టి,' వానమ్-'ఆకాశము;' 'సూర్యుఁడు అస్తమించునట్టియాకాశము;' అనఁగా 'పశ్చిమదిక్కు.' మలయాళములో పడిఞ్ఞాఱు = పడు ఞాయిఱు, పడు - 'అస్తమించునట్టి', ఞాయిఱు - 'సూర్యుఁడు', 'అస్తమించెడు సూర్యుఁడు,' అనఁగా 'పశ్చిమము.'

నలువ. —నాల్వాయ్ = 'నాలుగు నోళ్లుగలవాఁడు', 'బ్రహ్మ.'

కాలువ.—కాల్వాయ్=కాలు-'ప్రవహించు', వాయ్ - 'మార్గము.'

కైదువు.—కైతువ్వు=కై - 'చేయి', తువ్వు - 'ఆయుధము', 'చేతియాయుధము.'

కొడవలి.—కొయ్వాళ్=కొయ్ - 'కోయునట్టి', వాళ్ - 'కత్తి'.

కోవెల, కోయిల. } కోయిల్=కో - 'రాజుయొక్క', ఇల్ - ఇల్లు, 'రాజునగరు'; 'దేవాలయము.'

కాణాచి.—కాణియాట్చి=కాణి - 'నేల', ఆట్చి - 'స్వామ్యము.

నూఱు. నుయ్యి. }—నుఴై - 'ద్వారము.'

గొయ్యి.—కుఴి - 'పల్లము', 'గుంట'.

బుగ్గ. —పొయ్గై - 'సరస్సు.'

గ్రొయ్యి.—కుఴి - 'పల్లమగు.'

వ్రయ్యి.—విరి - 'పగులు.'

గాలి, —కాల్; ప్రాచీనమయిన యీయఱవపదము సాధారణ భాషలో కాఱ్ఱు * అని మాఱి వచ్చును.

---

* అరవపదమునందువచ్చెడు ఱద్వయము కొంచెము ఎచ్చుతక్కువగా తద్వయమువలె పఠించునది. శుద్ధోచ్చారణమును అరవము తెలిసినవారు ఉచ్చరింపఁగా విని తెలిసికొనవలయును.

చీలు. —కీళ్.

చిఱుఁగు.—కిఱి.

గిలుబు. —కళవు 'దొంగతనము.'

గెలివి. —కళిప్పు 'ఉల్లాసము.'

గుడుసు. —ఖుఱి 'వర్తులము.'

తె.	క.

కెల్సము.—కెలసవు, అ. కిరిసై, సం: క్రియా. యాకు సత్వము.

మాట. —మాతు.

గండఁడు.—గండను, అ. కణవన్ – 'పతి'.

మిండఁడు,—మిండను.

ఎచ్చరిక.—ఎచ్చరికె, ప్రా. క. ఎఱుతరువికె. ఎఱుతరు – 'లేయు', ఇకె–భావనామప్రత్యయము; ఎచ్చరికె – 'లేచుట.'

ఎంగిలి. —ఎంజిలు, అ. ఎంజల్, ఎచ్చిల్–'ఉచ్ఛిష్టము'.

తండ్రి —తందెయరు, అ. తందైయర్.

క్రోఁతి. —కోడగితి–'ఆఁడుకోతి.' ఓకారము డకారమునకు ముందు వచ్చి అకారమునకు ఆదేశమాయెను. గికారలోపము, డకారమునకు రత్వము.

5. లక్షణ విరుద్ధములయిన పదములు గ్రామ్యములు.

ఉ. వస్తాయి, పోతాయి, ఉండాయి, తింటాయి.
వస్తాది, పోతాది, ఉంఢాది, తింటాది.
చేశాడు. వేశాడు, తీశాడు.

గ్రామ్యము.		సలక్షణము.
వస్తాయి వస్తాది	...	వచ్చుచున్నది

పోతాయి పోతాది	...	పోవుచున్నది
ఉండాయి ఉండాది	...	ఉంటున్నది
తింటాయి తింటాది	...	తినుచున్నది
చేశాడు	...	చేసినాఁడు
వేశాడు	...	వేసినాఁడు
తీశాడు	...	తీసినాఁడు

6. అచ్చులు తమంతటనే యుచ్చరింపఁబడునవి. అ,ఆ మొదలయినవి. వీనికి స్వరములనియు పేరు.

7. హల్లులు అచ్చుయొక్క సాహాయ్యముచేత నుచ్చరింపఁబడునవి. క,చ,ట,త,ప, మొదలయినవి. వీనికి వ్యంజనములనియు పేరు.

8. మాత్ర ఒక ఱెప్పపాటుకాలమున నుచ్చరింపఁబడునట్టియక్షరముయొక్క కాలప్రమాణము.

9. హ్రస్వము ఒకమాత్ర కలిగినది.

10. దీర్ఘము రెండుమాత్రలు కలిగినది.

11. ప్లుతము మూఁడు మాత్రలు కలిగినది.

12. వర్ణము అచ్చులకును హల్లులకును సామాన్యనామము.

13. కారము ఒక్కొక్కవర్ణంబునకు స్వార్థమునందు వచ్చు ప్రత్యయంబు. ఉ. అకారము, కకారము, ఇత్యాదులు.

14. అక్షరము అచ్చునకును అచ్చుతోఁగూడిన హల్లునకును పేరు.

15. అత్తు, ఇత్తు, ఉత్తు క్రమముగా అకారమునకును, ఇకారమునకును, ఉకారమునకును సంజ్ఞ.

16. కంఠ్యము కంఠమువలననుచ్చరింపఁబడునది.

17. తాలవ్యము దవడవలన నుచ్చరింపఁబడునది. తాలువు-దవడ.

18. మూర్ధన్యము నోటిలోనిపైభాగమువలననుచ్చరింపఁబడినది. మూర్ధన్ - నోటిలోని పైభాగము.

19. దంత్యము దంతములవలన నుచ్చరింపఁబడునది.

20. ఓష్ఠ్యము ఓష్ఠములవలన నుచ్చరింపఁబడునది. ఓష్ఠము - పెదవి.

21. స్పర్శము దృఢమయిన స్పర్శము కలది.

22. అంతస్థము మధ్యముగానుండునది.

23. ఊష్మము శ్వాసముతోనుచ్చరింపఁబడునది.

24. అనుస్వారము ఒక వర్ణముతోఁజేర్చి యుచ్చరింపఁబడునది. ఉ. ం, ఁ.

25. విసర్గము విడువబడినది. ఉః.

26. లోపము ఉండినది లేకపోవుట.

27. ఆదేశము ఉన్నదాని స్థానమున వేఱొకటి వచ్చుట.

28. ఆగమము లేనిది వచ్చుట.

29. ప్రత్యయము పదాంతావయవములయిన అండు, ఉండు మొదలయినవి.

30. బహుళము తఱుచు.

31. విభాష, వికల్పము విధిప్రవృత్తి కలిగియు లేకయు ఉండుట,

32. ఉపధ అంత్యవర్ణమునకు పూర్వమైనవర్ణము.

33. ప్రాతిపదికము ప్రథమాప్రత్యయములు చేరుటకుమునుపు ఉండు నామరూపము,

34. విభక్తిప్రాతిపదికము ద్వితీయాదివిభక్తులు చేరుటకుమునుపు ఉండు నామరూపము,

35. అంతప్రత్యయము ద్రవిడపదములు తెనుంగునకు వచ్చునపుడు అంతమునందు అర్థవిశేషము లేక చేర్పంబడెడు, అ-ఇ-ఉ మొదలయిన ప్రత్యయములు, ఉ.

తె.			అ.
నార	...	...	నార్
కాయ	...	...	కాయ్
వాయి	...	...	వాయ్
చేయి	...	...	కై
నేయి	...	...	నెయ్
కాలు	...	...	కాల్
తోలు	...	...	తోళ్
ఏలు	...	...	ఆళ్
మిన్ను	...	...	విణ్
మన్ను	...	...	మణ్
మను	...	...	వాఴ్

క్రి యా ప్ర క ర ణ ము.

36. క్రియలకు పురుష లింగ వచనములు గలవు.

37. పు రు ష ము లు మూఁ డు, ఉ త్తమపురుషము, మధ్యమపురుషము, ప్రథమపురుషము అని.

38. నే ను, మే ము, ఏ ను, నే ము, మ న ము, ఇవి కర్తగాఁగలిగిన క్రియ ఉత్తమపురుషము. నీవు, ఈవు, మీారు, మీారలు, ఈరలు ఇవి క ర్తగాఁ గలిగిన క్రియ మధ్యమపురుషము. అన్నినామములును, ఎవఁడు మొదలయిన సర్వనామములును క ర్తగాఁ గలిగిన క్రియ ప్రథమపురుషము,

ఈ పురుషములను ప్రత్యయములచేతను, అర్థములచేతను తెలిసికొనవలయు.• ఉ. నేను చేయుదును. ఈ క్రియలో ఉను ప్రత్యయము ఉ త్తమ పురుషమును చూపును. నీకు శుభంబు అగును. అగును అను క్రియలో ప్రథమపురుషవాచకమయిన ప్రత్యయంబు లేదు. దానికిఁ గర్తయయిన శుభంబు అను పదమువలననది ప్రథమపురుషంబని తెలిసికొనవలయు.

లింగవచనములను గురించి చెప్పవలసిన సూత్రంబులను నామప్రకరణమునఁ జూడుఁడు.

39. పురుషప్రత్యయములు,

(౧) పుంలింగ ప్రత్యయములు.

ఏ క వ చ న ము.

* అండు, అఁడు, ఉండు, ఉఁడు

---

* అ. అన్. ఈప్రత్యయము అండు మొదలయిన నాలుగు ప్రత్యయములకు మూలము. ఇది అరవమునందుండి తెనుఁగునకు వచ్చిన కొన్నినామంబులందునువచ్చును. జీయంగారు=జీయన్ + గారు. గారు పుంలింగబహు

ద్రవిడ ప్రత్యయము అన్ పుంలింగైకవచనము. దానికి ఉ అను అంత్య ప్రత్యయమును చేర్పఁగా, అన్+ఉ అని నిలుచును. ఈ రెంటికిని నడుమ డకారమును, నకారమునకు బింద్వాదేశమును, అంత్యోకారమును పట్టి అన్ ప్రత్యయముయొక్క అకారమునకు పాక్షికముగా ఉకారాదేశమును రాఁగా, అండు ఉండు అగును. పూర్ణబిందువునకు అర్ధానుస్వారము వైకల్పికముగ రాఁగా అఁడు ఉఁడు అను ప్రత్యయములును సిద్ధించును.

ఉ.	గండండు	...	గండఁడు
	మిండండు	...	మిండఁడు
	రాముండు	...	రాముఁడు
	కృష్ణుండు	...	కృష్ణుఁడు.

వచనప్రత్యయము. నాయనింగారు=నాయన్+గారు (అ. నాయన్+గళ్), నాయన్ శబ్దమునకు వెనుక ఇకారాగమము రాఁగా, నాయనిగారు అని నిలిచినది. గారు ప్రత్యయముయొక్క గకారమునకు పూర్వముగ అనుస్వారాగమము రాఁగా, నాయనింగారు అని సిద్ధించెను. ఇట్లె అయ్యాంగారు అను శబ్దమునందును అన్ ప్రత్యయము గలదు. అయ్యాంగారు=అయ్యాన్+గారు. ఈ తెనుఁగు పదము అరవమునందు లౌకిక ప్రవృత్తిగలిగిన వైష్ణవులకు బిరుదయ్యె. ఈశబ్దమువలె అమ్మంగార్, అప్పంగార్, అత్తంగార్, అణ్ణంగార్, అనుపదంబులు అరవమునందు కల్పింపఁబడినవి.

దాసర్ అను పదము దాసరి అని వికృతమయినట్లు, దాసన్ అను పదము దాసని అని వికృతమయ్యె. దాసనివాఁడు అనఁగా దాసుఁడయినవాఁడు అనియర్థము. దాసానిపువ్వు అనఁగా దాసుఁడు దేవాలయమునకుఁ జేరిన తోఁటలో భగవత్పూజకుఁగాను పైరు చేసిన పువ్వు. దాసనివాఁడు తనజీవనమునకై కుంకుమము, గంధపుపొడి, పల్లుపొడి, మొదలయినవానిం జేసి అంగడియందమ్మును. అట్లు చేయఁబడిన పల్లుపొడికి దాసనిపొడి దాసనాపొడి యని పేరువచ్చెను. ఈ దాసని అను పదమె సాతని అని వికృతమయి భగవద్భక్తులయి భగవత్కైంకర్యమును జేసెడు బ్రాహ్మణేతరులకుఁ బేరయ్యె. పురాణములందు బ్రాహ్మణేతరులయిన భగవద్భక్తులకు

వాఁడు అను సర్వనామము ప్రత్యయముగా వచ్చును.

ఉ. చేసినవాఁడు ... వచ్చినవాఁడు.

ఆఁడు.—వకారమునకు లోపము రాఁగా, వాఁడు ఆఁడు అగును.

ఉ. చేసినాఁడు ... వచ్చినాఁడు.

కాఁడు.—వాఁడుప్రత్యయము వకారమునకు కకారాదేశమువచ్చుటచేత కాఁడు అగును.

గాఁడు.—వకారము గకారమగుటచే వాఁడు గాఁడు అగును.

ఈఁడు—ఇ ప్రత్యయము అఁడు ప్రత్యయముతో చేరి ఇయఁడు అగును. ఇయఁడువలన ఈఁడు వచ్చినది.

తఱచుగా దాసశబ్దముపయోగింపఁబడును. పూర్వము తొండమాన్ చక్రవర్తికిఁ బుట్టలో నావిర్భవించియుండిన తిరుపతి వేంకటరమణస్వామి పూజఁగావించుటకు రంగదాసుఁడు అనే శూద్రుఁడు తోడాయెను.

“దాసనామ్నా చ శూద్రేణ సహ తం పూజయ ప్రభుం।
త్వదాగమనకాలే తు పాండ్యదేశాత్సనీశ్వభః॥
రంగదాస ఇతి ఖ్యాత శ్శూద్రస్త్వాం సంగమిష్యతి॥”
“పుష్పోద్యానకరశ్శూద్రః॥”

బ్రహ్మాండపురాణము, వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.

వాస్తవ వ్యుత్పత్తి యిట్టుండఁగా సాతని అను పదంబును సాత్తు అను ద్రవిడధాతుయొక్క వ్యతిరేకనామవిశేషణరూపముగాఁ దలఁచి, సాతనివాఁడు అను పదమునకు యజ్ఞోపవీతము మొదలయిన కర్మచిహ్నముల ధరింపనివాఁడు అని అర్థమును ఈకాలములోఁ జేయుదురు. దానికిఁ బ్రమాణము — విష్ణుచిత్తీయమునందును

“పెరుగు వడియంబులును బచ్చిపరుగులోలుపుఁ
బహ్వమధుసూదనార్చోపకరణపేటి
కలును జాతిన చాతని కులము బలసి అని చెప్పఁబడియున్నది.

ఈవ్యుత్పత్తి కల్పితము. ఈవిషయమును సవిస్తరముగా వేఱుచోటఁ జెప్పెదను.

కల్లరి + అఁడు = కల్లరియఁడు = కల్లరీఁడు
మొక్కలి + అఁడు = మొక్కలియఁడు = మొక్కలీఁడు
ఆటమటి + అఁడు = అటమటియఁడు = అటమటీఁడు.

ఁడు, — ఠీఁడు, అ. ఇట్టైయన్.
ఇట్టి + అఁడు = ఇట్టియఁడు = ఇట్టీఁడు.
ఎకిమీఁడు—'యజమానుడు.'

రాఁడు, అ. వారాన్, తె. వ్రాఁడు=రాఁడు, వకారలోపము.
లేఁడు, అ. ఇలన్ = తె. ఇలఁడు=లేఁడు.
కాఁడు, అ. ఆగాన్ = తె. అగఁడు=కాఁడు.
పోఁడు=పోవఁడు.

కఁడు. —ఒక్కఁడు, అ. ఒరువన్ + ఉ = ఒర్వఁడు = ఒవ్వఁడు = ఒక్కఁడు.

ఉకారలోపము, రేఫవకారములకు వకారద్వయాదేశము, వకారద్వయమునకు కకారద్వయాదేశము.

(౨) స్త్రీలింగ ప్రత్యయములు.

ఏకవచనము.

అది. —ఇ ప్రత్యయము చేరఁగా అవన్ అను సర్వనామప్రత్యయము అది అగును. దీనికి దృష్టాంతము.

అ. కుళవన్ - కుళతి.
ముడవన్ - ముడతి.
కుళవన్ + ఇ; అన్ లోపము,
కుళవ్ + ఇ=కుళవి -కుళతి, వకారమునకు తకారాదేశము. అట్లె అవన్ + ఇ=అవి=అది, వకారమునకుదకారాదేశము. అది అను సర్వనామము ప్రత్యయమయినది.

ది. —అదియొక్క అకారమునకు లోపము. చిన్నది, పెద్దది.

దు. —ఇది నపుంసకప్రత్యయము, ప్రయోగముచే స్త్రీలింగమునకు సిద్ధించినది.

అదు అను నపుంసకైకవచనప్రత్యయము ఉకారంబునకు ఇకారాదేశంబగుటచే అదియయినది. ఈ అది ప్రత్యయమును పైఁజెప్పిన అది ప్రత్యయమును ఏకస్వరూపములయినప్పటికిని భిన్నప్రత్యయములని తలఁపవలయును.

టి. —పూవును పోలినది = పూఁబోనిది = పూఁబోఁడి, లి లోపము, నకారముతోఁజేరిన ఇత్తునకు లోపము, దకారమునకు డత్వము; బోఁటి, డకారమునకు టత్వము.

తి. —అ. ఒరత్తి = ఒరువన్ + ఇ = ఒరువి = ఒరత్తి. వకారమునకు తకారాదేశము, ఈపదము తెనుఁగునందు ఒర్త్తి అని అయినది.

తె. —తి ప్రత్యయముయొక్క ఇకారము ఎత్వమును బొందఁగా తె ప్రత్యయము సిద్ధించినది. ఉ. ఎవతె.

కటి. —ఒరువది = ఒవ్వది = ఒక్కటి, రేఫవకారములకు వకారద్వయమును వకారద్వయమునకు కకారద్వయమును ఆదేశముగా వచ్చినవి. దకారమునకు టత్వము.

కతి. —ఒరువది = ఒక్కటి, ఒక్కతి.

కతె. —ఒకతె, కతి ప్రత్యయముయొక్క తికారమునకు తె ఆదేశమయివచ్చెను.

అ. —ఆకారాంత స్త్రీలింగపదములు సంస్కృతమునుండి తెనుఁగునకురాఁగా అంతమునందుండు ఆకారమునకు హ్రస్వమగును. రమ, లత, వనిత.

(3) పుంస్త్రీలింగ ప్రత్యయములు.

బహువచనము.

అరు. —వారు = అవరు = అ + అరు, అకారము పరామర్శార్థక విశేషణము, దీనికిని అరుప్రత్యయమునకును నడుమ వకారము. * వర్ణప్లుతిచేత అవరు వారు ఆయెను.

---

* వర్ణప్లుతి అనఁగా ఒక అక్షరము తానుండుచోటనుండి వేఱొక చోట దుమికి అచ్చటనుండు వర్ణమునకు ఆదేశముగా వచ్చుట. దీనిని అక్షరప్రకరణమునందుఁ జూడుము.

రు. —తారు=తమరు; లేరు, అ. ఇలర్ = ఇలరు = లేరు ; కారు, అ. ఆగార్=అగరు=కారు ; మీరు, ఇమ్+అరు=ఇమరు= మీరు.

వరు. —అ. ఇవరు = ఇ+వరు=వీరు, ఎవరు=అ. ఎవర్=ఎ+వర్.

కరు. —అ. ఒరువర్=ఒర్వరు=ఒక్కరు, ఒకరు.

కురు. —అ. పలవర్=పలుగురు, పెల్కురు, పెక్కురు. అకారమునకు ఎత్వము, లకార గకారములకు కద్వయాదేశము.
అంత ప్రత్యయోకారమును బట్టి ప్రత్యయాదియయిన అత్తునకు కుత్వము.

గురు. —పలుగురు= అ. పలవర్, పలువురు. వకారమునకు గత్వము, ఇరుగురు, మూగురు, నలుగురు.

దఱు. —అ. అనైవర్ = అనైవరు = అన్వరు = అందరు; ఐకార లోపము, వకారమునకు దత్వము, నకారమున కనుస్వారము. అందరు శబ్దమునకు లు ప్రత్యయము చేరఁగా, అందరు+లు= అందఱు, రేఫ లకారమునకు ఱత్వము. అందఱు, అ. అనైవర్, క. అనిబరు. ఇందఱు, అ. ఇనైవర్, క. ఇనిబరు. ఎందఱు, అ. ఎనైవర్, క. ఎనిబరు. అ. ఇరువర్=ఇర్వరు=ఇర్దరు=ఇద్దరు. అందఱువలె, ఇద్దఱు.

అలు. —వనితలు, అన్నలు, పెద్దలు, వారలు.

ఉలు. —రాములు, జనులు, మహాత్ములు, మునులు, ఋషులు. అలుప్రత్యయోకారమునుబట్టి ప్రత్యయాదియయిన అత్తునకు ఉత్వము. ఈ అలు, ఉలు ప్రత్యయములయుత్పత్తిని విభక్తిప్రకరణమునఁ జూడుము.

లు. —శ్రీలు, స్త్రీలు.

పైఁజెప్పిన రు లు ప్రత్యయములు సంధిచేత ండ్రు, ర్లు, ఱు అనియు ఇంక పలువిధములుగాను వికృతినిజెందును. నామప్రకరణమునఁ జూడుము.

వారు. —సర్వనామప్రత్యయమాయెను. ఉ. చేసినవారు, చేయువారు.

గారు. —వారు ప్రత్యయముయొక్క వకారమునకు గాదేశము. ఉ. అయ్యంగారు, రాజుగారు. అ. గళ్ ప్రత్యయము దీనికి సంబంధించినది.

(ర) నపుంసకలింగప్రత్యయములు.

ఏకవచనము.

అము. —అ. అమ్, సం. అమ్. అమ్+ఉ = అము.

ఉ. కులము, వనము, దేశము.

అంబు. —అ. అమ్+ఉ = అమ్+బ్+ఉ, బకారాగమము, మకారమునకు అనుస్వారాదేశము; ఉ. కులంబు, వనంబు, దేశంబు.

అమ్ము. —అంబుప్రత్యయముయొక్క మబలకు మద్విత్వంబు.

ఉ. కులమ్ము, వనమ్ము, దేశమ్ము.

అదు. —తనదు, అ. తనదు. చేయదు.

అది. —అ. అదు=అది, ఉత్తునకిత్వము.

ఈప్రత్యయము స్త్రీలింగమునందు వచ్చు అది అను ప్రత్యయముతోను ఏకరూప మయినప్పటికిని, ఆరెండు ప్రత్యయములను వేఱువేఱు అని గ్రహింప వలయును.

ది. —చిన్నది, పెద్దది, రానిది, పోనిది.

దు. —రాదు, అ. వారాదు, తె. వ్రాదు=రాదు, వకారలోపము.

పోదు = పోవదు.

లేదు, అ. ఇలదు = లేదు.

కాదు, అ. ఆగాదు=తె. ఆగదు=కాదు.

నాదు, అ. ఎనదు.

నీదు, అ. ఉనదు.

కద్దు=కలదు.

వద్దు=వలదు.

డు. —ఒండు, అ. ఒన్ఱు, క. ఒందు, ఒందుయొక్క దకారమునకు డత్వము.

కటి. —ఒరువది=ఒర్పది, ఒక్కటి. స్త్రీలింగైక వచనమునందు కటి ప్రత్యయమునుజూడుము.

టు. —అటు, ఇటు, ఎటు; అ. అట్టు, ఇట్టు, ఎట్టు.

అను —అ. అన్ + ఉ = అను ; అరవమునందుండు, అమ్ ప్రత్యయము యొక్క మకారమునకు నత్వము.

కలను, అ.. కలన్.
కొలను ,, కుళన్.
నెఱను ,, నిఱన్.

ను. —అ. మరన్ = తె. మరను = మ్రాను.

అరవమునందు మరము శబ్దముయొక్క తుది మకారమునకు నకారాదేశము రాఁగా మరన్ అను రూపము వచ్చెను. మరన్ శబ్దము అంత ప్రత్యయమయిన ఉకారముతోఁ జేరి మ్రాను అని సంక్షిప్తమయ్యె.*

అంకు } అన్ + కు = అంకు
అఁకు } అఁకు

కుళంగళ్ అను అరవశబ్దము ఉ ప్రత్యయముచేరఁగా, కుళంగళు, కొలంకులు అని మాఱినది. ఇట్టి పదములందుండు కులు ప్రత్యయమును తెనుఁగువారలు కు + ఉలు అని విభజించి, ఉలువును మాత్రము బహువచన ప్రత్యయముగా గ్రహించిరి. అట్లుచేయుటచేత ప్రత్యయాదిభాగమయిన కుకారము పూర్వమయిన ఏకవచనప్రత్యయమగు అన్ అనుదానితోఁ జేర్పఁబడియె.

కలంకు, కలఁకు = కలన్ + కు.
కెలంకు, కెలఁకు = కెలన్ + కు.
కొలంకు, కొలఁకు = కొలన్ + కు.
గవంకు, గవఁకు = గవన్ + కు.

గు. — రేను + గు = రేంగు = రేఁగు
గోను + గు = గోంగు = గోఁగు.
మడి + గు = * మడుఁగు

---

* మడుఁగు, ఏనుఁగు, పులుఁగు, అనునీ పదములందు గుకారమునకు పూర్వము అర్ధానుస్వారము అనావశ్యముగా వచ్చియున్నది.

అడి + గు = అడుగు
పిడి + గు = పిడుగు
ఏన + గు = * ఏనుఁగు
పులు + గు = * పులుఁగు

కలంకు మొదలయిన శబ్దములలో కువర్ణకము ఏకవచనమునకు పాక్షికముగాఁ జేర్పఁబడినట్లు మడి మొదలయిన శబ్దములలో గువర్ణకము నిత్యముగాఁ జేర్పఁబడియె.

ఁకు. —మ్రాఁకు. మరను + కు = మ్రాన్ + కు = మ్రాఁకు.

క. —చిలి + క = చిలుక
ఎలి + క = ఎలుక

మి. —అ. ఎవన్ = ఏన్ = ఏని = ఏమి. ఏన్ అను అరవపదమునకు ఇత్తు అంతప్రత్యయము. నకారమునకు మత్వము.

సు. —దు ప్రత్యయముయొక్క దకారమునకు శత్వమురాఁగా శు అయ్యె; శు తెనుఁగునందు సు అగును.

గడుసు, అ. కడిదు.
పులుసు, ,, పుళిదు.
బిరుసు,
లేసు, ,, ఎళిదు, లేశు.

అరవములో శిఱిశు, పెరిశు, పుదిశు, లేశు మొదలయినవి శిఱిదు, పెరిదు, పుదిదు, ఎళిదు మొదలయినవానికి బదులుగా గ్రామ్యము నంపువచ్చును.

బహువచనము.

అలు.—లతలు, గోడలు.

ఉలు.—తరువులు,

---

* ౧౬౫ పుటలోని వ్యాఖ్యానమును జూడుము.

ధేనువులు. స్త్రీపుంలింగ బహువచనప్రత్యయమును జూడుము.

కలు, — చిలుకలు, చిలి (అ. కిళి) + కలు (అ. గళ్)

ఎలుకలు, ఎలి (అ. ఎలి) + కలు (అ. గళ్)

ఎమ్ముకలు, ఎమ్ము (అ. ఎన్బు) + కలు (అ. గళ్)

అరవములో ఎలుంబు అనుపదము ఎన్బు అని సంక్షిప్తమయ్యె; ఎన్బు తెనుఁగునందు ఎమ్ము అయ్యె.

కులు, — కొలంకులు, కొలను (అ. కుళన్) + కులు (అ. గళ్)

కలంకులు, కలను (అ. కలన్) + కులు (అ. గళ్)

గులు. — ఏనుఁగులు, ఏన (అ. ఆనై) + గులు (అ. గళ్)

రేఁగులు, రేను, + గులు (అ. గళ్)

గొడుగులు, గొడ (అ. కుడై) + గులు (అ. గళ్)

గలు. — గానుఁగలు, గానము (అ. కాణమ్) + గలు (అ. గళ్)

వెలఁగలు, వెల (అ. విళ) + గలు (అ. గళ్)

అవి. — చేసినవి, చేయుచున్నవి

వచ్చినవి, వచ్చుచున్నవి.

అవు. — చేయవు, కొట్టవు, తిట్టవు.

వు. — రావు, తేవు, తేరవు. కావు = అగవు = అగు + అవు. పోవు.

వి, — చేయనివి, కానివి, రానివి.

(౨) ఉత్తమపురుషప్రత్యయములు.

ఉత్తమ మధ్యమ పురుషంబులందు వచ్చెడు ప్రత్యయములన్నియు సర్వనామములయొక్క వికృతంబులు.

ఏకవచనము.

ఆను, — చేసినాను = చేసిన + ఏను.

అను. —చేసెదను = చేయువ+ఏను.
వకారము భవిష్యత్కాలవాచకమయిన ఆగమము; వకారమునకు దకారాదేశము.

ఉను. —చేయుదును = చేయువ+ఏను.

ఇని. —చేసితిని = చేసిన+ఏను.

ను. —లేను, ఇలను (అ. ఇల్లేన్.)

బహువచనము.

ఆము. —చేసినాము = చేసిన+ఏము.

అము. —చేసెదము } చేయువ+ఏము.
ఉము. —చేయుదము }
చేయుదును, చేసెదను అనుపదములవలె వచ్చినవి.

ఇమి. —చేసితిమి = చేసిన+ఏము.

ము. —లేము = ఇలము (అ. ఇల్లేమ్.)

(౬) మధ్యమపురుషప్రత్యయములు.

ఏకవచనము.

ఆవు. —చేసినావు = చేసిన+ఈవు.

అవు. —చేసెదవు } = చేయువ+ఈవు.
ఉవు. —చేయుదువు }
చేసెదను, చేయుదును అనుక్రియలను జూడుము.

ఉ. —చేసెదు = చేయుదువు. ఉవుయొక్క వువర్ణమునకు లోపము.
చేయుదు=చేయుదువు.

ఇవి. —చేసితివి = చేసిన+ఈవు.

ఇ. —చేసితి = చేసిన+ఈవు.

వు. —లేవు=ఇలవు (అ. ఇల్లయ్.)
కావు=అగవు (అ. ఆగాయ్.)

బహువచనము.

ఆరు. —చేసినారు = చేసిన + ఈరు.

అరు. —చేసెదరు = చేయువ + ఈరు.

ఉరు. —చేయుదురు = చేయువ + ఈరు.

ఇరి. —చేసితిరి = చేసిన + ఈరు.

రు. —లేరు = ఇలరు (అ. ఇలర్.)

ఈప్రత్యయములలో కొన్ని క్రియలకును నామములకును సామాన్యము గానుండును. కొన్ని క్రియలకుమాత్రము కొన్ని నామములకుమాత్రము వచ్చును.

40 ఆఖ్యాతము, క్రియ - ఈరెండును ధాతువలనఁ బుట్టి వ్యాపారమును తెలుపునట్టి వచ్చుచున్నాఁడు, వచ్చి మొదలయిన పదములను దెలుపును.

ధాతువు ఏకవ్యాపారమును బోధించి ప్రత్యయముమొదలయినవానిచే విభిన్నములయిన ఆఖ్యాతరూపములకన్నిటికిని సామాన్యమయిన అవయవము. దానివలనఁ గ్రియాపదములు ప్రత్యయాదులచేరికచే సాధింపఁబడును.

చేసెను, చేసిరి, చేయుచున్నాఁడు, చేసెడిని, చేసెదరు, చేయుదురు, చేఁత మొదలయినక్రియలయందు చేయుసామాన్యభాగము అగుటచేతదానికి ధాతువు అనిపేరు.

41. ధాతువు సామాన్యముగ ఉకారముతోఁ జేరియే వచ్చుటఁబట్టి దానిని ఉకారాంతముగానే కోశములందు పఠియించినారు.

42. అజంత హలంత ధాతువులకు ఈ ఉకారమును చేర్పఁగా అది యకార వకారాగమములఁ బొంది అనేకవిధము.

లయిన సంధివికారములతో మాఱియుండును. ఆమార్పులచేత ననేకధాతువుల నిజస్వరూపము మఱఁగియుండును.

ఉదాహరణములు.

తె.		అ.	తె.		అ.
కట్టు	...	కట్టు.	ఆడు	...	ఆడు.
పడు	...	పడు.	పాడు	...	పాడు.
ఇడు	...	ఇడు.	వేఁడు	...	వేణ్డు.

ఈ ధాతువులు అరవమందును తెనుఁగునందును ఏకరూపములయినవి. అ. వేణ్డుయొక్క ణకారము తెనుఁగునందు అర్ధానుస్వారమయి యున్నది.

తె.		అ.	తె.		అ.
కను	...	కాణ్.	మూయు	...	మూయ్.
తిను	...	తిన్.	పాయు	...	పాయ్.
మాను	...	మాణ్.	వేయు	...	వేయ్.
కోయు	...	కొయ్.	మేయు	...	మేయ్.
చేయు	...	శెయ్ *	అరు	...	అర్.

ఈ ధాతువులయందు హలంతములయిన అరవధాతువులు తుదియందు ఉ ప్రత్యయమును బొంది తెనుఁగునకు వచ్చియున్నవి. అ. కాణ్ యొక్క ణకారమునకు తెనుఁగున నత్వమును ఆకారమునకు హ్రస్వాదేశమును వచ్చినవి. కొయ్, శెయ్ ధాతువులయొక్క స్వరమునకు దీర్ఘము.

అ.		అ.
వ్రాయు	...	వరి
గ్రొయ్యు	...	కుఱి
క్రయ్యు-'శబ్దించు'		కఱై 'రోదనము చేయు' 'పిలు'
వ్రయ్యు	...	విరి 'బ్రద్దలగు'.

* అరవపదముయొక్క ఆద్య శవర్ణమునకు తెనుగున చత్వము.

ఈ ధాతువులలోను అరవధాతువుల తుదియందు ఉప్రత్యయమును చేర్చుటచేత తెనుఁగుధాతువులు పుట్టినవి. అరవధాతువుల మొదటి అచ్చులు వర్ణప్లుతి విధిచేత పరమయిన హల్లులకు వెనుక దుమికి అచ్చటనుండు అచ్చులకు ఆదేశములయినవి. అట్లయినవెనుక వరిధాతువుయొక్క అకారము ఆకారముగను, కుటిధాతువుయొక్క ఉకారము ఒకారముగను, విరి ధాతువుయొక్క ఇకారము అకారముగను మాఱినవి.

తె.	అ.	తె.	అ.
తనియు	తణి	కలయు	... కల
తెలియు	తెరి	నలియు	... నలి
మడియు	మడి	మలియు–'వ్యాపించు'.	... మలి – 'అధికమగు'
మొనయు	మునై		
కుదియు–'తగ్గు'.	కుటి–'పల్లమగు'.	పడయు	పడై
కదియు–'సమానమగు'	కది 'శ్రేష్ఠుఁడగు'.	వడియు	వడి

వీనిలో అరవధాతువులకు తెనుఁగున ఉప్రత్యయము చేరఁగా ఆప్రత్యయమునకును ధాత్వంతమునందుండు అచ్చులకును నడుమ యకారము ఆగమముగ వచ్చియున్నది. తణియొక్క ణకారము నకారమయ్యె, తెరి యొక్క రేఫము లకారమయ్యె.

తె.	అ.	తె.	అ.
అఱచు	అఱై	ముడుచు	ముడి
తెఱచు	తిఱ	కుడుచు	కుడి
వెఱచు	విఱ	విడుచు	విడు
మొలచు	ముళై	కడచు	కడ
కఱచు	కడి	నడచు	నడ
తుడుచు	తుడై	ఊలుచు	ఊరి
మడుచు	మడి	ఈడుచు	... ఇఱు

వీనిలో అరవధాతువుయొక్క తుదియందు చుప్రతయము చేర్పఁబడియె. చుప్రత్యయో కారమునుబట్టి తుడుచు మొదలయిన అయిదు ధాతువుల

లో అరవ ధాత్వంతమునందు ఇకారైకారములకు వర్ణసమీకరణవిధిచే నత్వము. అత్తైయొక్క ఐకారమునకు అత్వము. ముత్తైయొక్క ఉకార మునకొత్వము, శకారమునకు లత్వము. ఉరియొక్క రేఫమునకు లత్వము. ఇటు వికృతిచేత ఈడుఅయి చుప్రత్యయమును బొందెను.

తె.	అ.	తె.	అ.
ఇచ్చు ...	ఈ	తెచ్చు ...	తా
నొచ్చు ...	నో	పుచ్చు ...	పెఱు
వచ్చు ...	వా	పుచ్చు ...	పుఱు
గ్రుచ్చు ...	క్రో	విచ్చు ...	విరి

అరవధాతువులకు చుప్రత్యయము చేర్పఁబడినది. చు ప్రత్యయమునకు పూర్వముగ ఈ, నో, వా, తా ధాతువుల అచ్చునకు హ్రాస్వత్వము. క్రో యొక్క తుదియందు రేఫాగమమువచ్చి కోర్ అని నిలువఁగా వర్ణప్లుతిచేత కోర్ అనునది క్రో అయ్యె. చు ప్రత్యయముచేరఁగా, క్రో + చు అనినిలిచి గ్రుచ్చు అని పరిణమించె. విరి, పెఱు ధాతువుల రేఫ ఱకార ములకు వానితోఁజేరిన అచ్చులకును లోపము, చుప్రత్యయ చకారమునకు ద్విత్వము. పుఱుయొక్క ఱకారమునకు రేఫము ఆదేశముగా వచ్చి చుప్రత్యయముచేరఁగా, లోపించినది. చుప్రత్యయ చకారమునకుద్విత్వము.

తె.		అ.
మ్రింగు	...	విఱుంగు
బ్రుంగు	...	ముఱుంగు
వంగు	...	వణంగు, వళై.

వీనిలో, విఱుంగు ముఱుంగులయొక్క ఱకారమునకు రేఫత్వము. విఱుంగుయొక్కమకారమునకు బత్వము, ఇకారమునకులోపము. బ్రుంగు ధాతువునందు ముఱుంగు మకారమునకు బత్వము; ఉలోపము. వణంగుయొ క్క ణకారమునకు లోపము.

తె.	అ.	తె.	అ.
కాఁగు ...	కాయ్	మాఁగు ...	మాయ్

ఒఁగు }
సాఁగు } ... శాయ్

తోఁగు ... తోయ్
మూఁగు ... మూయ్.

వీనిలో అరవధాతువుల తుదియందు గుప్రత్యయము చేర్పఁబడియె. ధాత్వంత యకారమునకు లోపమును దాని స్థానమున అర్ధానుస్వారమును వచ్చినవి.

తె.	అ.	తె.	అ.
ఎఱుంగు	...అఱి	నలుగు ...	నలి
ఊడుగు	...ఒఴి	నుడుగు ...	నుడి
విరుగు	...విరి	మఱుఁగు ...	మఱై
కలుగు	...కిడై	మలఁగు ...	మలై
చినుగు	...కిఴి	విడుగు-'వికసించు'...	విడి-'సూర్యుఁడు ప్రకాశించుట.'
తిరుగు	...తిరి		
తోరఁగు	...తుఱ	పొదుగు-'మూయు'...	పుదై (పూడుచు).
దిగు, డిగు	...ఇఴి		

ధాతువుల తుదిని గు ప్రత్యయము చేర్పఁబడియె. తుఱ, ఇఴి తప్ప మిగిలిన ధాతువుల యంతమునందుండు అచ్చులకు అకారమును ఉకారమును ఆదేశము లయినవి. అఱి యొక్క అకారమునకు ఎత్వము; ఒఴి ధాతు ఴకారమునకు డత్వము. కిఴి యొక్క కకారమునకు చత్వము, ఴకారమునకు నత్వము. ఇఴి యొక్క ఴకారమునకు దత్వ డత్వములు రాఁగా, ఇఴి, ఇది-ఇడి అయినది. ఇది - ఇడి ఈ రెంటికిని గు ప్రత్యయమును, ఇకారమునకు లోపమును రాఁగా, దిగు, డిగు అను ధాతువులు వచ్చినవి. ఇద్దికి గుప్రత్యయము వచ్చి, ధాత్వంతేకారమునకు అకారమును గకారమునకు పూర్వమున అనుస్వారాగమమును రాఁగా ఇదంగు అను రూపము వచ్చును, దకారమునకు రేఫ ఱకారాదేశమును ఇత్తునకెకారాదేశమ్మును రాఁగా, ఎరంగు, ఎఱంగు అను ధాతువులు తెనుగునందు వచ్చినవి.

ఉండు	...	ఇరు.	పండు	...	పఱు.
నిండు	...	నిరవు.	పిండు	...	పిఱి.

ఇరు ధాతువుయొక్క ఇకారమునకు ఉత్వమును, రేఫమునకు నత్వమును, దానికిపరంబుగ డకారాగమమును వచ్చినవి. నిరవుధాతువు నిరు అనురూపమునుబొంది, రేఫమునకు నత్వమును నకారమునకు పరంబుగ డకారాగమమునురాఁగా నిండు అయినది. పఱు, పిఱి ధాతువుల ఱకారమునకు ణత్వమును డకారాగమమును, పిఱియొక్కతుది ఇకారమునకు ఉత్వమునువచ్చినవి.

తె.		అ.	
కప్పు	...	కరప్పు	భా. నా. మూయుట.
గెబ్బు	...	కళవు	భా. నా. దొంగలించుట.
ప్రబ్బు	...	పరవు	
ఓము	...	ఓమ్బు	
నోము	...	నోన్బు	భా. నా. నోముచేయుట.
వెమ్ము	...	వెమ్బు	

కరప్పుశబ్దముయొక్క రేఫమునకును దానితోఁజేరిన అకారమునకును లోపము. కళవుయొక్క ళకారమునకు లోపమును వకారమునకు బత్వమును ద్విత్వమునువచ్చినవి. పరవు యొక్క మొదటి అకారమునకు లోపము. వకారమునకు బత్వమును ద్విత్వమునువచ్చినవి. ఓమ్బుయొక్క బకారమునకులోపము.నోన్బుయొక్క నబలకుమకారాదేశము. వెమ్బుయొక్క బకారమునకు మత్వము.

48. సంస్కృతమునుండి తెనుఁగునకు వచ్చుధాతువులును, ధాతుభిన్నమై ధాతువుగా నుపయోగింపఁబడు శబ్దములును అంతమునందు ఇంచు అను ఆగమమునుబొందును.

లఘువయిన ఇ, ఉ, ఋ, ఌ, ఉపధగాఁ గలిగిన హలంతధాతువులకు ఇంచు పరంబగునపుడు గుణము వచ్చును. ఇకారమునకు ఏ, ఉకారమునకు ఓ, ఋకారమునకు అర్ గుణములు అనఁబడు.

ఉ.	భిద్	...	భేదించు	బుధ్	...	బోధించు
	ఛిద్	...	ఛేదించు	పుష్	...	పోషించు
	వృత్	...	వర్తించు	నృత్	...	నర్తించు

49. అజంతములును ఏకాక్షరములు నయిన ధాతువులకు ఇంచు పరంబగునపుడు ఇకారమునకు అయ్, ఉకారమునకు అవ్; ఋకారమునకు అర్, అనునవి యాదేశంబులగును.

ఉ.	క్షి	...	క్షయించు	వృ	...	వరించు
	జి	...	జయించు	హృ	...	హరించు
	ద్రు	...	ద్రవించు	భృ	...	భరించు
	స్రు	...	స్రవించు	ధృ	...	ధరించు
	భూ	...	భవించు	స్మృ	...	స్మరించు

50. క్రియలయొక్క అవయవములుమూఁడు. ధాతువు, కాలవాచకాగమము, ప్రత్యయము. వ్యతిరేక క్రియయందు అభావవాచకాగమమును గలదు.

51. కొన్ని క్రియలయందు ధాతువుమాత్రముండును.

ఉ. కొట్టు - తిట్టు - ఎత్తు - తిను - విను - అను - రా, పో, తే, ఈ. తెనుఁగు ధాతువులన్నియు ఉకారాంతములే. అంతమునందుండు ఆయుకారము ప్రత్యయమని వ్యవహరింపఁబడినను అదియుచ్చారణార్థమే చేర్పఁబడియుండుటచే దానికి అవయవత్వము లేదు.

52. కొన్ని క్రియలయందు ధాతువు, ప్రత్యయము అను రెండు అవయవములే యుండును.

ఉ. తెమ్ము=తేరు+ఉము. ఉము మధ్యమపురుషైకవచనము.

కలను=కల+అను. అను ఉత్తమపురుషైకవచన ప్రత్యయము.

కలండు=కల+అండు. అండు ప్రథమపురుషైకవచనప్రత్యయము.

53. కొన్ని క్రియలయందు ధాతువు కాలవాచకాగమము ప్రత్యయము ఈమూండు అవయవములును గలవు.

ఉ. చేయుదును=చేయు+ఉద+ఉను.

చేసితిని =చేయు+ఇతి +ఇని.

54. వ్యతిరేక క్రియలయందు కాలవాచకాగమము, ప్రత్యయము, ధాతువునకును ఆగమమునకును మధ్యమున అభావార్థకమయిన అకారాగమమును గలవు.

ఉ. చేయనివాండు=చేయు+అ+ని+వాండు.

55. క్రియలు పూర్ణక్రియలనియు అపూర్ణక్రియలనియు ద్వివిధములు. వీనికే క్రమముగా సమాపకక్రియ అనియు, అసమాపకక్రియ అనియు, పేళ్లుగలవు. వాక్యమును పూర్తి చేయునది పూర్ణక్రియ; పూర్తిచేయనిది అపూర్ణక్రియ.

ఉ. రాజువచ్చెను. ఇక్కడవచ్చెను అనుదానితో వాక్యము పూర్ణము అగుచున్నది.

రాజువచ్చి నగరమునకుం బోయెను. ఇక్కడ వచ్చి అను పదముతో వాక్యము ముగియదు. పోయెను అను పదముతో ముగియుచున్నది.

56. పూర్ణక్రియలు నాలుగువిధములు,

(౧) వర్తమానార్థకము.

(౨) భూతార్థకము.

(౩) భవిష్యదర్థకము.

(౪) ప్రార్థనాద్యర్థకము.

57. ఆరంభింపఁబడి ముగియని కార్యమును తెలుపునది వర్తమానార్థకము.

58. సమాప్తమయిన కార్యమును తెలుపునది భూతార్థకము.

59. కాఁగల కార్యమును దెలుపునది భవిష్యదర్థకము.

60. ప్రార్థన, ఆజ్ఞ, విధి, ఆశీస్సు (శుభేచ్ఛ) ఈ అర్థములు గలిగినది ప్రార్థనాద్యర్థకము.

రా, రిమ్ము. పోవుము, వచ్చునది, పోవుతన్, కాతన్.

ఈరూపములలో నొక్కొక్కటికిని పైఁజెప్పినఅర్థములు ప్రయోగానుసారముగ సంభవించుటచేత ఆయర్థముల నన్నిటిం జేర్చి ఆక్రియలకు ప్రార్థనాద్యర్థకమని సంజ్ఞ చెప్పంబడెను.

భూతార్థకము రెండువిధములు ;

ఉ. (1) వచ్చినాఁడు, వచ్చినది, వచ్చినారు, మొదలయినవి.

(2) వచ్చెన్, వచ్చిరి, వచ్చితివి, మొదలయినవి.

61. భవిష్యదర్థక పూర్ణ క్రియలలో రెండువిధములు గలవు.

(౧) శుద్ధము—ఉ. చేసెదము, చేయుదుము, వచ్చెదము, వత్తుము.

(౨) సమస్తము—రెండుపదములుచేరి భవిష్యదర్థమును ఇచ్చునట్టి రూపము.

ఉ. చేయఁగలను,రాఁగలను,పోఁగలను. ఇచ్చటచేయన్,రాన్,పోన్, అనుపదంబులుభావనామంబులు. అవికలనుఅనుక్రియయొక్క ధాత్వర్థమయిన కలిగియుండుట అను కార్యమునకు కర్తృపదంబులు. కలను 'కలిగినవాఁడను' చేయన్ 'చేయుట'; 'చేయుట యను క్రియ నాయందు గలిగి.

యున్నది' అనియర్థము. ఆయర్థముచేత నేను ఇంకఁజేయఁబోవుచున్నాను అనెడి తాత్పర్యము సిద్ధించుచున్నది. ఈతాత్పర్యమే చేయఁగలను అనెడు సమస్తక్రియకు అర్థము.

ఇట్లేరాఁగలను, పోఁగలను, అను సమస్త క్రియలకు వత్తును, పోదును అని అర్థము సిద్ధించుచున్నది

ఈ క్రియల స్వరూపమిట్లుండఁగా చేయఁగలను అను దానిని ముఖ్య భవిష్యదర్థకమయిన క్రియగాగ్రహించి శుద్ధ భవిష్యద్రూపమయిన చేయుదును, చేసెదను, అను క్రియారూపములకు తద్ధర్మార్థకమని పేరు పెట్టుట యుక్తముకాదు. దానిచేత క్రియా స్వరూపము తెలియక మఱఁగి యుండును.

62. వర్తమానార్థకము మొదలయిన మూఁడురూపములను పదవ్యుత్పత్తినిఁబట్టి సమస్తపదములుగాగ్రహింపవలయు. వానిలో పూర్వపదములు ధాతుజన్యనామ విశేషణములు. ఉత్తరపదములు సర్వనామములు.

వర్తమానార్థకము.

ఈ. ప్ర. వచ్చుచున్నాఁడు=వచ్చుచున్న+వాఁడు. పు. ఏ.
వచ్చుచున్నది =వచ్చుచున్న+అది. స్త్రీ. ఏ.
వచ్చుచున్నారు =వచ్చుచున్న+వారు. స్త్రీ. పు. బ.
వచ్చుచున్నది =వచ్చుచున్న+అది. న. ఏ.
వచ్చుచున్నవి =వచ్చుచున్న+అవి. న. బ.
మ. వచ్చుచున్నావు =వచ్చుచున్న+ఈవు.
,, వచ్చుచున్నారు =వచ్చుచున్న+ఈరు.
ఉ. వచ్చుచున్నాను =వచ్చుచున్న+ఏను.
,, వచ్చుచున్నాము=వచ్చుచున్న+ఏము.

63. భూత. (1) వచ్చినాఁడు / వచ్చినవాఁడు } వచ్చిన+వాఁడు.

తక్కినవి పైఁజెప్పినట్టు ఊహించుకోవలయును.

(2) వచ్చెన్ అనునది సంక్షిప్తరూపము. వచ్చినది, వచ్చినవి, వచ్చినాఁడు, ఈమూఁటికిని సామాన్యరూపంబు.

వచ్చితివి=వచ్చిన+ఈవు   వచ్చితిని =వచ్చిన+ఏను.
వచ్చితిరి=వచ్చిన+ఈరు.   వచ్చితిమి=వచ్చిన+ఏము.

తకారము భవిష్యత్కాలవాచకము; అది నత్వమునుబొంది కొన్ని రూపంబులందు వచ్చును. తకార నకారములకు పూర్వమున ఇకారముఆగమము.

64. భవిష్య. (1) వచ్చును.
వచ్చెడిని.
వచ్చెదును. } భూతంబునందు వచ్చినాఁడు, వచ్చినది, వచ్చినవి అనునవి వచ్చెన్ అనిసంక్షిప్తమయినట్లు భవిష్యత్తునందు వచ్చువాఁడు, వచ్చునది, వచ్చునవి అను మూఁడురూపములును సంక్షిప్తమగుటచే వచ్చున్ అనునది సిద్ధించునది. వచ్చును అనునది వచ్చెడిని వచ్చెదును అని అగుటను భవిష్యత్ప్రకరణమునఁ జూడుము.

వచ్చెదరు, వచ్చుదురు=వచ్చున*+వారు.

వచ్చుదువు
వచ్చెదవు } వచ్చున+ఈవు.

వచ్చుదురు
వచ్చెదరు } వచ్చున + ఈరు.

వచ్చుదును
వచ్చెదను } వచ్చున + ఏను.

వచ్చుదుము
వచ్చెదము } వచ్చున + ఏము.

65. సమస్తభవిష్యద్రూపములలో ఆఖ్యాతభాగము కలఁడు మొదలయినవి. పూర్వపదము క్రియానామము. కాఁబట్టి ఆ యాఖ్యాతభాగమునకె విగ్రహము చెప్పవలయును.

కలఁడు = కల + వాఁడు. ప్ర-పు.
కలది = కల + అది. ,,

---

* వచ్చున భవిష్యదర్థక ధాతుజన్యనామవిశేషణము ఇది వచ్చున్ వచ్చెడు, వచ్చెడి అనువానికి ప్రాచీనరూపము.

కలరు = కల + వారు. ,,
కలవి = కల + అవి. ,,
కలవు = కల + ఈవు. మ-పు.
కలరు = కల + ఈరు. ,,
కలను = కల + ఏను. ఉ-పు.
కలము = కల + ఏము. ,,

66. ఇట్లు క్రియారూపములు పూర్వము కర్మధారయ సమాసముగానుండి వెనుక అక్షరలోపములతో సంక్షిప్తమగుటచేత వానికి ఏకపదత్వ వ్యవహారము సంభవించెను. పూర్ణరూపములయందు సర్వనామంబులుగ నుండిన ఉత్తరపదములు సంక్షిప్తరూపమునందు ప్రత్యయంబులుగా గ్రహింపఁబడినవి. సర్వనామమునకు ప్రాధాన్యము నిచ్చినయెడ వాక్యమందు పునరుక్తి దోషము గలదు. అది యెట్లనిన:

ఏనువచ్చితిని=ఏను వచ్చిన ఏను. ఇచ్చట ఏను అను సర్వనామము వాక్యంబునందు ద్విరుక్తమయ్యె. వచ్చిన + ఏను అను పద ద్వయంబును వచ్చితినిఅని సంశ్లేషింపఁగా, కడపటనుండు ఇని అనుదానిని ప్రత్యయముగా గ్రహించుటచే నాదోషంబు పరిహృతబగును.

పైఁజెప్పినట్లు సంక్షిప్తమయిన కాలవాచక క్రియారూపములందు పూర్వపదంబులయిన ధాతుజన్యనామ విశేషణంబుల యంత్యహల్లును కాలవాచకమయిన ఆగమముగా గ్రహింపవలయు.

త్రికాల రూపము.

67. వర్తమానంబునందు ధాతు ప్రత్యయంబులకు మధ్యమున చున్నాగమముండును.

ఉ. వచ్చుచున్నవాఁడు / వచ్చుచున్నాఁడు } = వచ్చు + చున్న + వాఁడు.

వాఁడు ప్రత్యయముయొక్క వకారము పాక్షికముగా లోపింప వచ్చినవాఁడు వచ్చినాఁడను రెండురూపములువచ్చినవి. అట్లె బహువచనములో వచ్చినవారు వచ్చినారు అని రెండురూపములు గలవు.

ప్రాచీన వర్తమాన రూపములయిన చేస్తాఁడు, వస్తాఁడు, తెస్తాఁడు, పోతాఁడు అనునవి నన్నయభట్టారకులు మొదలయినవారి కాలముననే గ్రామ్యములని ఎన్నఁబడి సత్కవులచే గ్రహింపఁబడనివయ్యె. అయినను అవియె శుద్ధమయిన వర్తమానరూపములని వానికి సమానములయిన కర్ణాటక ద్రవిడ మలయాళ క్రియాపదములతోఁ బోల్చినఁ దెలియవచ్చును.

ఉ. తెనుగు.	కన్నడము.	ప్రా. ద్రవిడము.
చేస్తాఁడు చేయుతాఁడు	గెయ్యుత్తానె.	శెయ్యునన్
వచ్చుతాఁడు వస్తాఁడు	బరుత్తానె.	వరునన్
తెస్తాఁడు తెచ్చుతాఁడు	తరుత్తానె.	తరునన్.
పోవుతాఁడు పోతాఁడు	హొగుత్తానె.	పోగునన్.

ప్రా. మలయాళము.

చేయ్యున్నాన్.	తరున్నాన్.
వరున్నాన్.	పోగున్నాన్.

ఆరవమునందు శెయ్యునన్ అనురూపము తొల్గాప్యమను ప్రాచీన వ్యాకరణమందును ప్రాచీన కావ్యములయందును వచ్చును. వెనుకటి భాషలో శెయ్‌గిన్నాన్ శెయ్గిన్తాన్ అనివికృతమయి విశేషముగాఁ బ్రయోగింపబడును. ఈ రూపమునుబట్టి తెనుఁగునందు చేయుచున్నాఁడు అనురూపము సిద్ధించి వర్తమానకాలమున గ్రంథములందును సామాన్య వ్యవహారమునందును ఉపయోగింపఁబడుచున్నది.

తె. చేయుచున్నాఁడు=చేయు + చున్న + వాఁడు.

అ. శెయ్‌గిన్తాన్=శెయ్ + గిన్త + అవన్.

68. చేస్తాఁడు మొదలయినవి కవిప్రయోగమునందు లేకపోయినను సాధారణవ్యవహారములో తఱుచుగా ఉపయోగింపఁబడుటచే వానికి లక్షణము చెప్పుట యావశ్యకము.

గ్రామ్యమని సత్కవులచే విడువఁబడిన ఈప్రాచీన క్రియలయందు ఉత, త అనునవి వర్తమానకాలవాచకాగమములు.

ఉ. చేస్తాఁడు, నేస్తాఁడు.

కొట్టుతాఁడు, తిట్టుతాఁడు.

శెద్ది, వరుది, తరుది, పోది అను వర్తమానార్థకరూపములు మధ్యమపురుషైకవచనమందు అరవకావ్యములోఁ బ్రయుక్తములయియున్నవి. వానియందువచ్చు దకారము పైఁజెప్పిన వర్తమానకాలవాచకాగమముయొక్క తకారముతో సంబంధించియున్నది.

ఈరూపములను చున్నానుబంధములయిన రూపములవలె సమస్తపదములు.

69. ధాత్వంతో కారమునకు అజాది ప్రత్యయము పరమగునపుడు లోపము.

చేయు + ఉత = చేయుత.

చేయు + ఇ = చేసి.

చేయు + అక = చేయక. [నకు సత్వము.

ఉ. చేస్తాఁడు = చేయుత + వాఁడు. రాఁగల సూత్రముచే యకారము

చేస్తాది = చేయుత + అది.

చేస్తారు = చేయుత + వారు.

చేస్తాది = చేయుత + అది.

చేస్తావి = చేయుత + అవి.

చేస్తావు = చేయుత + ఈవు.

చేస్తారు = చేయుత + ఈరు.

చేస్తాను = చేయుత + ఏను.

చేస్తాము = చేయుత + ఏము.

కొట్టుతాఁడు = కొట్టుత + వాఁడు.

తిట్టుతాఁడు = తిట్టుత + వాఁడు.

ఇట్లే కొట్టుతాది తిట్టుతాది మొదలయినవి యూహ్యంబులు.

70. యకారాంత చకారాంత ధాతువులకు పరంబుగ ఉశాగమముయొక్క ఉకారమునకు లోపమురాఁగా ధాత్వంత చయలకు సత్వము.

౬౯-వ విధిచేత ధాత్వంతమునందుండు ఉకారమునకు లోపము.

ఉ. చేయుత = చేయ్ + త = చేస్త; చేస్తాఁడు.
నేయుత = నేయ్ + త = నేస్త; నేస్తాఁడు.
వలచుత = వలచ్ + త = వలస్త; వలస్తాఁడు.
వచ్చుత = వచ్చ్ + త = వస్త; వస్తాఁడు.
తెచ్చుత = తెచ్చ్ + త = తెస్త; తెస్తాఁడు.
ఈడుచుత = ఈడుచ్ + త = ఈడుస్త; ఈడుస్తాఁడు.

71. ఉండుధాతువు డకారమునకు లోపము.

ఉ. ఉండుత=ఉండ్+త=ఉన్త=ఉంట. తకారమునకు టత్వము. ఉంటాఁడు ఉంటారు ఉంటాది మొదలయిన గ్రామ్యరూపక్రియలు ఇట్లు వచ్చును. తకారమునకు నత్వము వచ్చినయెడల ఉన్నాఁడు, ఉన్నారు, ఉన్నది మొదలయిన రూపములు వచ్చును.

72. నకారాంత ధాతువులకు పరంబుగ తకారమునకు టత్వము.

ఉ. అనుత = అన్ + త = అంట; అంటారు.
తినుత = తిన్ + త = తింట; తింటారు.

ఇట్లు కొంటారు వింటారు మొదలయినవి ఊహ్యంబులు.

73. అంటారు అనుక్రియ అఁట అంటయని రూపభేద మునుబొంది "ఇట్లు జనులు చెప్పుచున్నారు" అనునర్థమునందు ప్రయోగింపఁబడుచున్నది.

"తామఁటతలఁపఁగఁదలఁట యేమఁటపాదుకలమఁట" భాగ. ౧౦.
ఇది గ్రామ్యభాషలో అషయని మాఱును.

74. ఈగ్రామ్యరూపంబునందు అదిప్రత్యయము అయి అగును.

ఉ. వస్తాది = వస్తాయి = వస్తయి.
పోతాది = పోతాయి = పోతయి.
తిట్టుతాది = తిట్టుతాయి = తిట్టుతయి.
కొట్టుతాది = కొట్టుతాయి = కొట్టుతయి.

ఇట్లే ఇరువది, ఇరువయి, ఇరువై, ముప్పది, ముప్పయి ముప్పై, అని గ్రామ్యమునందు వచ్చును. ఇట్లే ప్రాకృతమునందును హారతి, హారది, హారఇ, రుంధది రుంధఇ అనివచ్చును.

75. భూతకాలము.—భూతార్థకము లయిన క్రియల యందు ఇత, ఇన ఆగమములు అగును. ఈ ఆగమంబులు సంస్కృతంబునను గలవు.

ఉ. పఠిత = పఠ్ + ఇత; చదువఁబడిన.
గదిత = గద్ + ఇత; చెప్పఁబడిన.
జనిత = జన్ + ఇత; జనియించిన.
స్ఫుటిత = స్ఫుట్ + ఇత; పగిలిన.

ఇచ్చట తకారము భూతార్థకమయినది, దానికి ఇకారము ఆగమము. ఈతకారమునకు నకారము ఆదేశమగు.

ఉ. త్రాణ = త్రాత = త్రా + త; రక్షింపఁబడినది.
భగ్న = భక్త = భజ్ + త; విఱుపఁబడినది.
రుగ్ణ = రుక్త = రుజ్ + త; రోగముగలిగినది.

ఇట్లే తెనుఁగునందును తకార నకారములు భూతార్థకములు. తకారమునకు నకారాదేశము.

76. ఉత్తమ మధ్యమ పురుషంబులందు ద్వితీయ భూతంబునకు ఇతాగమమును, ప్రథమ భూతంబునకు అన్ని పురుషంబులందును ఇనాగమమునగు.

ఉ. చేసినాఁడు = చేసినారు మొదలయినవి ప్ర. భూ.
చేసితివి = చేసితిరి. } ద్వి. భూ.
చేసితిని = చేసితిమి. }

77. ప్రత్యయాగమాదియయిన తాలవ్యాచ్చుపరంబగు నపుడు ధాత్వంత యకారమునకు సత్వము.

౬౯-వ విధిచేత ధాత్వంతేకారమునకు లోపము.

ఉ. చేసెఁ, వెలసెఁ, మెరసెఁ, కూసెఁ, త్రోసెఁ, వేసెఁ.

చేసినాఁడు, చేసినది, చేసినవి, ఈ క్రియలయొక్క సంక్షేప రూపమయిన చేసెఁ అనునది స్త్రీపుంలింగంబులందు ఏకవచనమునకును నపుంసకమునందు రెండు వచనములకును వచ్చును.

ఉ. పక్షి చేసెఁ. రాముఁడు చేసెఁ.
పక్షులు చేసెఁ. సీత చేసెఁ.

	ఏ.	బ.
పు.	చేసినాఁడు	
స్త్రీ.	చేసినది	చేసినవి.
న.	చేసినది	

ఈ నాల్గు రూపములలోను ప్రత్యయభాగమయిన ఆఁడు, అది, అవి, అది, అనునవిలోపింపఁగా, చేసి అనినిలుచును. ఇకారమునకు ఎత్వము రాఁగా, చేసెఁ అని వచ్చినది.

78. పడ్వాదులకు పరమైన ఇతాగమముయొక్క ఇకారమునకు లోపమును తకారమునకు పూర్వవర్ణాదేశమును పాక్షికముగ వచ్చును.

ఉ. పడినాఁడు = పడ్ + నాఁడు = పడ్డాఁడు.

పడు, ఇడు, చెడు, అను, కను, కొను, తిను, మను, విను, చను, ఇవి పడ్వాదులు.

ఇడ్డాఁడు కన్నాఁడు మన్నాఁడు
చెడ్డాఁడు కొన్నాఁడు విన్నాఁడు
అన్నాఁడు తిన్నాఁడు చన్నాఁడు మొదలయినవి.

ఈరూపంబులకు కావ్యంబులందు విశేష ప్రయోగంబులు లేవు.

79. ఇనాగమముయొక్క నకారమునకు యకారము ఆదేశమగును. యకారమునకు పూర్వమయిన ఇకారమునకు లోపము.

ఉ. చేసినాఁడు = చేసియాఁడు = చేశాఁడు
వేసినాఁడు = వేసియాఁడు = వేశాఁడు
కోసినాఁడు = కోసియాఁడు = కోశాఁడు
వచ్చినాఁడు = వచ్చియాఁడు = వచ్చాఁడు
తెచ్చినాఁడు = తెచ్చియాఁడు = తెచ్చాఁడు
తిట్టినాఁడు తిట్టియాఁడు తిట్ట్యాఁడు
ఆడినాఁడు ఆడియాఁడు = ఆడ్యాఁడు

చేసినాఁడు మొదలయినవాని గ్రామ్యరూపములయిన చేశినాఁడు మొదలయినవానికిని పైఁజెప్పిన చేశాఁడు మొదలయిన రూపములు వచ్చును. ఈక్రియలు గ్రామ్యంబులు.

80. ఆ యకారమునకు తాలవ్యహలంత ధాతువులకు పరంబుగ లోపంబగు. ఇతరధాతువులకు పరంబుగ లోపంబు లేదు. ఇది పైఁజెప్పిన ఉదాహరణంబులచేత వ్యక్తమగు.

తాలవ్య హలంత ధాతువులు చేయు, వేయు, కోయు, వచ్చు, తెచ్చు మొదలయినవి.

81. బహువచనమందు యకారమునకు పరమైన ఆకారోకారములకు వర్ణసమీకరణవిధిచేత ఇత్వమును య లోపంబును వచ్చును.

ఉ. చేశారు = చేశ్యారు = చేశ్యిరి = చేశిరి.
కొట్ట్యారు = కొట్ట్యిరి = కొట్టిరి.
తిట్ట్యారు = తిట్ట్యిరి = తిట్టిరి.
ఆడ్యారు = ఆడ్యిరి = ఆడిరి.

ప్రాచీన వైయాకరణులు యథేష్టముగా కొన్ని విభక్తి రూపములను శుద్ధములని గ్రహించి కొన్నింటిని గ్రామ్యమని విడిచిపెట్టినారు. కొట్ట్యారు

వేశారు అనువానిని కొట్టినారు, వేశినారు అనువానియొక్క వికృతములని పరిత్యజించిరి. ఇట్లుండఁగా కొట్యారు, వేశారు అనునవి తిరిగి వికారములనుబొంది కొట్రిరి వేసిరి అని కాఁగా వికృతములయొక్క వికృతము లయిన ఈరూపములను ప్రాచీనపండితు లతిగ్రామ్యములనివిడువక యెట్లు పరిగ్రహించిరో తెలియదు.

82. అయాంతంబును గురువిరహితమును అయిన ఏకస్వర ద్విస్వర ధాతువులకు పరంబుగ ఆగమముయొక్క ఎకారమునకును ఇంచు ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకును పూర్వమున ఇయాగమము వచ్చును.

అయాంతము యకారాంతము కాని ధాతువు. భుజించు, భుజియించు, జనించు, జనియించు, మొదలయినవి. నయించు; దీనియందు ధాతుభాగ మయిన నయ్ యాంతము ; నయియించు అని రాదు.

ఉ. నగెను = నగియెను. పడెను=పడియెను. కొనెను=కొనియెను.

83. నకారాంత ధాతువులకు పరంబుగ ఇతాగమము యొక్క ఇకారమునకు లోపమును తకారమునకు టత్వమును పాక్షికముగ నగును.

ఉ. అనితివి = అంటివి. అనితిరి = అంటిరి. అనితిని = అంటిని, అనితిమి = అంటిమి.

ఇట్లు తిను, విను, కను, చను, మను, కొను మొదలయినవాని రూపంబు లూహ్యంబులు. వర్తమానంబునందు అంటారు, వింటారు, తింటారు మొదలయినవానియందలి తకారమునకు టాదేశమువచ్చుటను చూడుము.

ఈసూత్రంబునందు చెప్పఁబడిన ఇ లోపము గ్రామ్యమునందు యాంత చాంత ధాతువులకు పరంబుగ బహుళంబుగ వచ్చును.

ఉ. వేస్తిని, చేస్తిని, మోస్తిని, తెస్తిని, వస్తిని.

84. ఉండు ధాతువుయొక్క డువర్ణమునకు ఇతాగమ తకారము పరమగునపుడు లోపము వైకల్పికము, డువర్ణము లోపించునెడ తకారమునకు పైసూత్రముచే టత్వము.

ఉ. ఉండితివి=ఉంటివి. ఉండితిరి=ఉంటిరి.
ఉండితిని=ఉంటిని. ఉండితిమి=ఉంటిమి.

85. ఇవి ఉవు ప్రత్యయముల తుది యక్షరమునకు లోపము పాక్షికముగ నగు.

ఉ. అనితివి = అనితి. చేసితివి = చేసితి. పోతివి = పోతి.
వండితివి = వండితి.

86. భవిష్యత్కాలము.—భూతమునందు చేసినాఁడు, చేసినది, చేసినవి అనుక్రియలు చేసెనుఅని సంక్షిప్తమయినట్లు భవిష్యత్తునందు చేయువాఁడు, చేయునది, చేయునవి అనునవి చేయున్ అని సంక్షిప్తమయ్యె.

అరవమందును శెయ్యుమ్ అనునది శెయ్వాన్ శెయ్వాళ్ శెయ్వదు శెయ్వన అను నీనాల్గుక్రియలకు బదులుగావచ్చుచున్నది. చేయువాఁడు అను క్రియలో చేయు అను ధాతువునకు వెనుక నకారము లుప్తమయి యున్నది. ఈ నకారము చేయునది చేయునవి అను క్రియలలో ప్రత్యయములకు పూర్వమునను న్నది. ఈనకారము అరవములోనుండు శెయ్యుమ్ అను క్రియయొక్క తుదలోనుండు మకారమునకు ఆదేశముగా వచ్చినది. అరవములో శెయ్యుమ్ అనుక్రియ శెయ్యుందు అని వికృతమయివచ్చును. ఇదియే తెనుఁగున చేసెదు అయినది. దీనికి ఉను అను అంత ప్రత్యయమును చేర్చి వర్ణసమీకరణవిధిచే ఎకారమునుపట్టి ఉనుప్రత్యయముయొక్క ఉకారములను పాక్షికముగా ఇకారములుగా మార్చిన

చేసెదును
చేసెదిని

అని రెండు రూపములు సిద్ధించుచున్నవి.

ఇట్లు స్త్రీలింగ పులింగములందు ఏకవచనమునందును నపుంసకలింగమునందు రెండు వచనములందును మూఁడు రూపములు వచ్చుచున్నవి.

ఉ. పక్షి / పక్షులు } కూయును. కూసెడిని. కూసెదును.

బాలుఁడు / బాలిక } చదువును, చదివెడిని, చదివెదును.

87. భూతభవిష్యత్తులందు తాలవ్యాచ్చులంబట్టి యకారంబునకువచ్చు సకారము ఈ సంక్షిప్తరూపంబులందు ఉకారమునకు మునుపుగూడ గ్రామ్యంబునందు వచ్చును.

ఉ. తెలుసును, చేసును, వ్రాసును, పోసును, మేసును.

88. పైఁజెప్పిన సంక్షిప్త క్రియలయొక్క తుది నకారమునకు వాక్యాంతమునందు లోపము విభాషనగును.

ఉ. అగును - అగు. చేయును - చేయు. వచ్చెను - వచ్చె.

ఈ క్రియ ధాతుజన్య భవిష్యదర్థక నామవిశేషణములతో నేకరూపము అయినప్పటికిని, ఆ రెండుక్రియలును భిన్నములని తెలిసికొనవలయు. నామవిశేషణములు పూర్వము అకారాంతముగానుండి వెనుకనాయంతాకారము లోపించి దానికి పూర్వమునందుండు వకారము అరవమునందు మకారమును తెనుఁగున నకారమును అయ్యె. కన్నడమందు మాఱకయుండును.

ఉ. క. పాడువ అ. పాడుమ్. తె. పాడున. ‘పాడఁగల’

89. మధ్యమోత్తమపురుషములయందు ఉదాగమము భవిష్యత్కాల వాచకమయినది. ఈ ఉదాగమముయొక్క దకారము కన్నడ ద్రవిడభాషలలోని ఉవాగమముయొక్క వకారస్థానమందు ఆదేశమయినది.

	తె.		కన్న.
ఉ.	చేయుదు	=	గెయ్యువి
	చేయుదురు	=	గెయ్యువిరి.
	చేయుదును	=	గెయ్యువెను.
	చేయుదుము	=	గెయ్యువెవు.

అర, శైయ్యో = శేద్యు.
శైయ్యోర్ = శేద్యుర్
శైయ్యోణ = శేద్యు.
శైయ్యోం = శేద్యుమ్.

నాల్గవ వరుసలో ఆఅవరూపములందు వకారమునకు దకారాదేశము పాక్షికముగా వచ్చినట్లు తెనుఁగునందు దకారాదేశము నిత్యము.

90. భవిష్యత్కాలాగమమయినఉద్ అనుదానియొక్క ఉకారమునకు ఎకారము వైకల్పికముగ నాదేశమగు, అదేశ పూర్వమయిన యాకు సత్వము. (75 సూ.)

ఉ. చేసెదవు - చేసెదరు - చేసెదను - చేసెదము.

91. ధాత్వంతమునందు అనుస్వార పూర్వకమయిన చకారమునకు ఉదాగమము పరంబగునపుడు వైకల్పికముగా పత్వము అగును.

ఉ. ఆకర్ణింపుదురు = ఆకర్ణించు + ఉద్ + ఉరు.
దంపుదురు = దంచు + ఉద్ + ఉరు.
చింపుదురు = చించు + ఉద్ + ఉరు.

దత్వము లేనిపక్షంబున ఉదాగమమునకు పూర్వమయిన చుకారమునకు లోపమును దకారమునకు తత్వమును అగును.

ఉ. ఆకర్ణించుదురు = ఆకర్ణింతురు.
దంచుదురు = దంతురు.
చించుదురు = చింతురు.

ఈ కార్యము ఉదాగమముయొక్క ఉకారమునకు ఎత్వము వచ్చిన పక్షమున లేదు ; ఆకర్ణించెదరు-దంచెదరు-చించెదరు.

92. ధాత్వంతమునందు చకార ద్విత్వమునకు ఉదాగమము పరంబగునపుడు ఆయాగమముయొక్క ఉత్తునకు లోపమును చకార దకారములకు తద్వయాదేశమును అగును. దీర్ఘ పూర్వమయిన చకారమునకులోపము; దకారమునకుతత్వము.

ఉ. వచ్చుదువు = వచ్ + దువు = వత్తువు.
తెచ్చుదువు = తెచ్ + దువు = తెత్తువు.
నొచ్చుదువు = నొచ్ + దువు = నొత్తువు.
ఇచ్చుదువు = ఇచ్ + దువు = ఇత్తువు.
చూచుదువు = చూచ్ + దువు = చూతువు.

ఈ కార్యము ఉదాగమముయొక్క ఉకారమునకు ఎత్వము వచ్చిన పక్షమునలేదు. వచ్చెదవు, తెచ్చెదవు, నొచ్చెదవు, ఇచ్చెదవు, చూచెదవు.

93. ధాత్వంతయకారమునకు ఉదాగమము పరంబగు నపుడు ఉకారలోపము పాక్షికము. ఉకారలోపము వచ్చుచో యకారలోపమును దకారమునకు తకారమును అగును.

ఉ. వేయుదురు = వేతురు
వ్రాయుదురు = వ్రాతురు
మోయుదురు = మోతురు
} ఇవి గ్రామ్యరూపములు.

94. ఈ భవిష్యద్రూపమునందు ఉత్తమపురుష బహువచనముయొక్క ఉదాగమమునకు ఎకారాదేశములేక అము ప్రత్యయమునుచేర్పఁగా ఉభయప్రార్థనార్థకక్రియవచ్చును.

ఉ. ఉండుదము, ఉందము; ఉండు.
పోవుదము, పోదము, పోవు.
వత్తము, వచ్చు.
ఇత్తము, ఇచ్చు.
చొత్తము, చొచ్చు.
నొత్తము, నొచ్చు.
చూతము, చూచు.
పిలుతము
పిల్తము
} పిలుచు.

95. గ్రామ్యంబునందు భవిష్యదర్థకమునకు వేఱు రూపములు గలవు. వానికి సంశయ భవిష్యద్రూపములని పేరు పెట్టవచ్చును. ఇవి కన్నడమునందు విశేషముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నవి. భవిష్యత్కాలాగమమైన ఉద్ అనుదానికి మూలరూపమయిన ఉవాగమముయొక్క వకారమునకు యకారాగమము చేయుటచే నారూపము వచ్చును.

	కన్నడము.		తెనుఁగు
ఉ.	ఆడునను	ఆడ్యాను	
	ఆడువళు	ఆడ్యాళు	ఆడేని
	ఆడువదు	ఆడీతు	
	ఆడువరు	ఆడ్యారు	ఆడేరు
	ఆడువి	ఆడీయె	ఆడేవు
	ఆడువిరి	ఆడీరి	ఆడేరు
	ఆడువెను	ఆడేను	ఆడేను
	ఆడువెవు	ఆడేవు	ఆడేము

ఆడువాఁడు, ఆడునది, ఆడునది, ఆడునవి, అను ఈనాలుగుక్రియలకు మాఱుగా ఆడును అనునదివచ్చునట్లు ఆడేని అనునది సంశయార్థమునందు ఆనాలుగుక్రియలకు మాఱుగా వచ్చును. అది ఆడును అనుదానికి సమానము. మిగిలిన ఐదురూపములును కన్నడ క్రియలనుబోలియున్నవి. మధ్యమపురుషమునందు ఈకారమునకు ఏకారమును, ఆడేవు మొదలయిన రూపములయొక్క చివరయందు కన్నడప్రత్యయములకుబదులుగా తెనుఁగు ప్రత్యయములును వచ్చియున్నవి.

96. ప్రార్థనాద్యర్థకము.

౧. ప్రార్థనాద్యర్థకములందు కేవలధాతువులు రూపభేదము లేక వచ్చును.

ఉ.	ఆడు	తిను	దాఁటు	మీఁడు
	పాడు	విను	చేరు	క్రోలు

వేఁడు	కోసు	తేరు	వ్రాలు
పడు	కొట్టు	పారు	వ్రేలు
చెడు	తిట్టు	కోరు	తేలు
పఱచు	నడచు	కఱచు	చెఱచు

వీనిలో ధాతురూపములకు భేదము కలుగలేదు.

౨. విశేషధాతువులు రూపభేదముతో వచ్చును.

ఉ. తె - తెచ్చు   చూడు-చూచు
రా - వచ్చు   పో - పోవు
విడు-విడుచు   ఈ - ఇచ్చు

వీనిలో ధాతురూపములు భిన్నమయి యున్నవి.

౩. ధాతువులు పురుషప్రత్యయములతోఁ జేరివచ్చు క్రియలు.

చేయుము = చేయు + ఉము.
చేయుండు = చేయు + ఉండు.

౪. ధాతువులు ప్రత్యయములతోను కాలవాచకాగమముతోనువచ్చును; ఈక్రియలు భవిష్యదర్థకక్రియలు. అగును- నీకు శుభంబగును.

చేయుదము = చేయు + ఉద్ + అము.

వక్త, శ్రోత, ఈ యిరువురయొక్క ప్రార్థన.

అగును చేయుదము ఈరెండును కేవలభవిష్యదర్థకములు. ప్రయోగబలముచేత నవి ఆశీరాద్యర్థకములయినవి. ఈ ప్రయోగము ద్రవిడ కర్ణాటక భాషలందును గలదు.

క. అం. ఎల్లర్ ఈగళ్ అశ్వమేధవంమాడువం.
అ. నామ్ ఎల్లార్ ఈజ్ఞు అశ్వమేధత్తైపణ్ణువాం.

౫. భావనామములు ఆశీరాద్యర్థమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడును.

నీకు మేలుకలుగుతను. కలుగుతన్=కలుగుట; అ. కిడైత్తల్.

వాఁడు రాని. అ. అవన్ వరల్. క. అవను బరలి.

97. ధాతువులకు ఏకవచనమున ఉము ప్రత్యయమును బహువచనమున ఉండు, ఉఁడు ప్రత్యయములను చేర్చుటచే ప్రేరణాద్యర్థరూపములు గలుగును.

ఉ. చేయుము = చేయు + ఉము. అ. శెయ్యుమ్

చేయుండు } చేయు + ఉండు.
చేయుఁడు }

ఉమ్మునకు ప్రకృతి అజ్ఞవప్రత్యయము ఉమ్. ఇది బహువచనమందు అజ్ఞవములో వచ్చినను ఇచ్చట ఏకవచనమందె ప్రయుక్తమగును.

ఉండు. ఉమ్మువలనఁబుట్టినది. ఉమ్+ఉ=ఉమ్+డ్+ఉ. ఉకారము అంతమునందువచ్చిన నిరర్థక ప్రత్యయము. డకారము ఆగమము.

ఉమ్+డ్+ఉ=ఉన్+డ్+ఉ=ఉండు. నకారమునకు అనుస్వారాదేశము.

98. ధాత్వంతంబునందుండు ఇంచు చకారమునకు పకారమునుద్విరుక్తముకానియన్యచకారమునకు వకారమును ఉము ఉండు ప్రత్యయములకు పూర్వమునందు ఆదేశములగును. (౮౮)

ఉ.	ఇంచు చకారము.	పచించు	పచింపుము.
			పచింపుఁడు.
		అడంచు	అడంపుము.
	అన్య చకారము.	పిలుచు	పిలువుము.
			పిలువుఁడు.

ఖండబిందువుమీఁదిచకారమునకును పకారమువచ్చును.

ఉ. తలఁచు తలఁపుము
త్రేఁచు త్రేఁపుము
తోఁచు తోఁపుము.

ఏఁచునకు వైభాషికంబు.

ఏఁచు ఏఁచుము
ఏఁపుము.

నోఁచునకు లేదు.

నోఁచు నోఁచుము.

బిందుపూర్వమయిన ధాతుజ చకారమునకు పకారము బహుళంబుగనగు.

తలంచు తలంపుము.
మించు మించుము.
కాంచు కాంచుము.
ఇంచు ఇంచుము.

99. కొన్ని విశేషరూపములు సూత్రవిరుద్ధములయి యుండును.

ఉ. రమ్ము = అ. వారుమ్ = ర్వామ్ = ర్వమ్ము; ఉకారము అంత్యప్రత్యయము ను మద్విత్వమును వకార లోపమును రాఁగా, వారుమ్ రమ్ము అయినది.

రండు = అ. వారుమ్. తె. వారుండు = ర్వండు.

తెమ్ము తేరము } అ. తారుమ్ = తేరుము, తారునకు తెనుఁగున తేరు ఆదేశము, రేఫలోపము, ఏకారమునకు హ్రస్వము, మకారమునకు ద్విత్వము.

తేరుండు తెండు } పైఁజెప్పినదానివలె.

ఇమ్ము = అ. ఈయుమ్ = ఈయుము, యకారలోపము, ఈకారమునకు హ్రస్వము, మకారద్విత్వము.

ఇండు = అ. ఈయుమ్. తె. ఈయుండు, యలోపము, ఈకారమునకు హ్రస్వము.

అగుము
కమ్ము
అగుఁడు
కండు } అవుము, ఔము, అవుండు, ఔఁడు

అగుము పాక్షిక వర్ణ ప్లుతిచేత కాము అయ్యె, ఆకారమునకు హ్రస్వము, మకారమునకు ద్విత్వము.

అగుండు వర్ణ ప్లుతిచేత కాండు అగును. ఆకారమునకు హ్రస్వము రాఁగా కండుఅగును. ఇక్కడ అనుస్వారమునకు ఏకలఘ్వక్షరము పూర్వమందు లేక యుండుటచేత అర్ధానుస్వారాదేశము లేదు.

పో.	పోవుము	నేరచు.	నేరవుము	పిలుచు.	పిలువుము
	పొమ్ము		నేరము		పిలుము
	పోవుండు		నేరవుండు		పిలువుండు
	పొండు		నేరండు		పిలుండు.
కొను.	కొనుము	చొచ్చు.	చొరుము	చూచు.	చూడుము
	కొమ్ము		చొరుండు		చుమ్ము
	కొనుఁడు	నొచ్చు.	నోవుము		చుము
	కొండు		నోవుండు		చూడుండు
		లేచు.	లెము		చుండు
			లెండు		చుఁడు.

చుండులోనుండు పూర్ణానుస్వారమునకు పాక్షికముగ నర్ధానుస్వారము అగును.

100. అన్ ప్రత్యయాంత భావనామము ప్రేరణాద్యర్థమునందువచ్చును. ఈరూపమునకు కన్నడమునందు ఉండునట్లు ఇకారము అంతమునందుండును.

ఉ. వాఁడుచేయని - చేయని = చేయన్ + ఇ.

క. అవను గెయ్యాలి - గెయ్యాలి = గెయ్యాల్ + ఇ.

కాని (అగు)

అనని - నాని (అను)

కనని - కానని (కను)
పోవని - పోని (పో)
నేరువని - నేరని (నేరుచు)
తేరని - తేని (తెచ్చు)
ఈయని - ఈని (ఇచ్చు)
చొరని - (చొచ్చు)
నోవని - నోని (నొచ్చు)

101. కాని యనునది భేదార్థమందు క్రియావిశేషణ మగును.

ఉ. 'నీవు నీశ్వరుండ యాజకత్వంబు సేయనోపుంగాని యొరులోపరు'. ఆది.

వ్యతిరేక సంభావనార్థంబునందును వచ్చును.

ఉ. 'వానింజూచికాని కుడువనొల్లను'. ఆది. 'వానింజూడనియెడల నేను కుడువ నొల్లను' 'నాయుదరంబు భేదిల్లినంగాని యిమ్మునికుమారుండు వెలువడనేరండు ఆది. 'నాయుదరంబు భేదిల్లని యెడల నిమ్ముని కుమారుండు వెలువడనేరండు.' వికల్పమందు నేఁడుకాని, రేపుకాని. వాఁడుకాని వీఁడు రాని. ఇట్లే కన్నడమందు అవనాగలి ఇవనాగలి బరలి.

102. తన్ (అఱవమునందు తల్) అంతమందుఁగలిగిన భావనామము ఆశీరర్థంబున వచ్చును.

ఉ. ఆగుతన్, కావుతన్, కాతన్, ప్రోవుతన్, కలుగతన్.

103. ద్రవిడబునందు కైయను క్రియానామప్రత్యయము తెనుఁగున 'క' అని యగును. ఈ క ప్రత్యయాంతమ యిన పదములు రాక, పోక, ఆనిక, తూనిక, మొదలయినవి. ఈ క్రియ గ్రామ్యంబునందు వ్యతిరేకంబున వచ్చును. నీవు ఆపనిచేయక; నీవునడవక. ఇట్లు మధ్యమపురుషంబునందు వచ్చును.

104. అగుధాతువునకు కప్రత్యయము చేర్చుటవలనఁ బుట్టినది కాక; ఇదిమాత్రము ప్రార్థనాద్యర్థమునందు వచ్చును.

ఉ. అట్టులకాక.

– ఈక్రియ అభావసంభావనయందును 'కాని' వలె వచ్చును.

ఉ. "నీవు నలునకుఁ బ్రేమతో దేవివైనఁ గాక
నీ సముజ్జ్వలరూపకాంతివిభవ
నిత్య సౌభాగ్య భాగ్యాభిజాత్య భద్ర
లక్షణానకులవి సఫలంబులగునె". అరణ్య.

105. అది ప్రత్యయమును భవిష్యదర్థక క్రియాజన్య విశేషణమునకు చేర్చుటచేఁ బుట్టునట్టి భవిష్యదర్థక భావ నామము, విధ్యర్థమునందు వచ్చును.

ఉ. నీవు ఈ కార్యమును చేయునది.

క. నీను ఈకార్యనన్ను గెయ్యువదు.

అర. నీ ఇక్కార్యత్తైచ్చెయ్వాదు.

ఉ. "ఇచ్చునది ధనము పాత్రున
కచ్చుగ నొరువేఁడకుండునది యభిముఖుఁడై
వచ్చిన యార్థులన్యథ
పుచ్చకయుండునది సర్వభూతప్రీతిన్". జక్కన విక్రమార్క.

106. భవిష్యత్కాలమునందు ఉదాగమమును అము ప్రత్యయమును బొందిన ఉత్తమపురుష బహువచనక్రియ ఉభయప్రార్థనార్థమునందు వచ్చును.

ఉ. మనము చేయుదము.

వత్తము=వచ్చుదము.

మనయశోదచిన్ని మగవానిఁ గనేనఁట
చూచివత్తమమ్మ సుదతులార. భాగవ.

పదము=పోవుదము.

పదమూఁడులక్షోటఁ జరింపకింటికిఁక్. మను.

107. భవిష్యత్కాలమునందలి ఏకవచనమునకువచ్చెడు ఉన్, ఎడిఁక్, ఎడున్, ప్రత్యయాంతములయినక్రియలు ఆశీరర్థకమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడును.

ఉ. నీకు శుభంబగును. నీకు మేలుకలిగెడిని. నీకు మేలుకలిగెడును.

"ఆర్తిహరక్రియాకరతుఁడై కృతసన్నిధియై ప్రదక్షిణా
వర్తశిఖాగ్రహస్తముల వహ్నిమహోద్విజ దివ్యమంత్ర ని
ర్వర్తిత హవ్యముల్ గొనుచు పావకుడై శుభేశ నీకు సం
పూర్త మనోరథంబులను బుణ్యఫలంబులనిచ్చుచుండెడిన్." భార.

108. అల్ప్రత్యయమును జేర్చుటచేత భావనామములు సిద్ధించును.

ఉ. చేయక్, రాక్, పోక్, నడవక్, కుడుపక్.

కన్న. గెయ్యల్, బరల్, పోగల్, నడెయల్, కుడియల్.

అర. శెయ్యల్, వరల్, పోగల్, నడక్కల్, కుడిక్కల్.

109. ఈ అన్నంతనామములు ప్రథమాచతుర్థీసప్తమీవిభక్తులందు వచ్చును. చతుర్థీసప్తమ్యర్థములందు విభక్తిప్రత్యయము చేర్పఁబడదు

ఉ. చేయక్, తగును, ఆగును, వచ్చును.

క. గెయల్, తగుగుం, అక్కుం, బరక్కుం.

అ. శెయల్, తగుమ్, ఆగుమ్, వరుమ్,

తె.	క.	అ.
చేయక్ వచ్చినాఁడు.	గెయ్యల్ బందను.	శెయ్యవందాన్.

చేయక్ 'చేయుటకు' అని యర్థము.

సూర్యుఁడుదయింపక్ నేను లేచితిని.

ఉదయింపక్, 'ఉదయించుటయందు' ఉదయించుకాలమునందు అని యర్థము.

ఇట్లు చతుర్థీ సప్తమీ విభక్త్యర్థములతో విభక్తిప్రత్యయములు లేక వచ్చు అన్నంతభావనామములకు తుమున్నంతమని ప్రాచీనులు పేరుంచి యున్నారు.

110. అన్ప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాత్వంతమునందుండు ద్విరుక్తమును బిందుపూర్వమునుగాని చకారమునకు వత్వము.

ఉ. అలువన్ = అలుచు + అన్.

కలువన్ = కలుచు + అన్.

ఇట్లు,

నిలువన్ నిలుచు	కావన్ కాచు
నడవన్ నడచు	లేవన్ లేచు
మలువన్ మలుచు	ఈడువన్ ఈడుచు
విడువన్ విడుచు	ఊడువన్ ఊడుచు
ప్రోవన్ ప్రోచు	ఓరువన్ ఓరుచు

111. బిందుపూర్వక చకారమంతమందుఁగలిగిన ధాతువులకు పరముగ అన్ప్రత్యయము రాఁగా చకారమునకు పత్వము.

నుతింపన్ నుతించు	పంపన్ పంచు	చింపన్ చించు
స్తుతింపన్ స్తుతించు	వంపన్ వంచు	నింపన్ నించు

క్రిందవచ్చునవి విశేషరూపములు.

నేరువన్, నేరన్	నేరుచు	క్రోలన్, కొలన్	క్రోలు	కొనన్, కోన్	కొను
పిలువన్, పిలన్	పిలుచు	కాన్, కన్	అగు	తేరన్, తేన్	తెచ్చు
పోలెన్, వలెన్, బలెన్	పోలు	నాన్, అనన్	అను	రాన్	వచ్చు
				ఈయన్, ఈన్	ఇచ్చు

పోలెన్, వలెన్, కొలెన్, కోలెన్ వీనియందు అన్త్యవ్యయాకారమునకు ఎత్వము. పోలెన్‌యొక్క ఓకారమునకు అకారమును పకారమునకు వకారమును రాఁగా వలెన్ సిద్ధించును. కొను ధాతువుయొక్క నకారమునకు లత్వమును ఒకారమునకు పాక్షిక దీర్ఘమును రాఁగా కొలెన్ కోలెన్ అగును.

వానింబోలెన్ 'వానిని పోలునట్లు' అని యర్థము.

వానివలెన్ = వానినివలెన్ = వానిన్వలె. వలెన్ శబ్దముయొక్క ఆద్యవకారము స్థిరము అగుటచేత పూర్వమయిన నకారమునకు లోపము.

నాఁటఁగోలెన్=నాఁటనుకొనన్; అనఁగా 'నాఁటను మొదలుగాఁగొని' యని యర్థము.

కొలెన్ "ఆరామక్షోణికిఁ జన్న నాఁటఁగొలె". వసు.

కోలెన్

"జననుతయేనుహిడింబుం
డనురక్కసు చెలియలం బ్రియంబున నినుఁ జూ
చిన యప్పటఁ గోలెను గడు
మనోజశరపీడ్యమాన మానసనైతిన్." భార.
"ఇతఁడుపుట్టిన కోలెను నెసక మెసఁగ." భార.

నాన్=అనన్.

"దీనినగస్తి నాఁబరఁగు దివ్యమునీంద్రుఁడు తొల్లి ప్రీతితో
భూనుత యగ్నివేశ్యుఁడను భూరి మునీంద్రునకిచ్చె". భార.
"మానిను లసత్యవచనలు
నా నిట్టు లసత్యభాషణం బుచితంబే". భార.

ఈన్=ఈయన్.

"...వరం
బీ నచ్చితిఁ గోరుమిద్ది యిష్టమునీనన్". భార.

112. కాన్ - కన్ ఈ రెండును నామములతోను అన్నంతములయిన యుత్తరభాగనామములతోను అనుప్రయుక్తములయి నామముగను క్రియావిశేషణముగను వచ్చును.

—చూడఁగన్ = చూడన్ + కన్. చూడన్ 'చూచుట' కన్ (అగన్) 'అగునపుడు' అనఁగా, 'చూచునపుడు' అని యర్థము.

చూడఁగవలయు. చూడన్ + కన్ + వలయున్. చూడన్ 'చూచుటయను కార్యము', కన్ 'అగుట సంభవించుట' వలయున్ 'ఇష్టమగును,' 'చూచుటయనెడు కార్యము సంభవించుట ఇష్టమగును' అనఁగా 'చూచుట యిష్టమగును' అనియర్థము.

"అచ్చముగమూఁడు మెచ్చులు
మెచ్చితిఁజిత్తమునఁగరుణమిక్కుటమయ్యెన్
నిచ్చలముగనడుగుమునీ
కిచ్చెదవలసినవరంబులెయ్యవియైనన్". హరిశ్చం.

"వలముగ మేననెల్ల భసితంబెసలార నలంది చర్మమి
మ్ముల మెయిఁగప్పి భూతగణముల్భజియింపఁగ నిప్పురేత భూ
మ్ముల వసియించినట్టి ననుఁబోలినవాఁడవు నీవు నీకు నో
నలినహితాన్వయాభరణ నానవహింపఁగనేటికిమ్మెయిన్." హరిశ్చం.

"మందాకినీపొంతమహితసైకతములఁగ్రీడసల్పఁగనీకుఁబ్రియముకాదె".
శృంగార నైషధము.

"క్రచ్చఱవేఁటవచ్చియిటఁగణ్వమహామునిఁజూచిపోవఁగావచ్చితిమి" భా.

"అమితపరాక్రమంబును రయంబునులావును గల్గుఖేచరో
త్తముఁడవు పూని నీదయిన దాస్యమువాపికొనంగ నీకుఁ జి
త్తముగలదేనిభూరిభుజదర్పముశక్తియునేర్పడంగ మా
కమృతము దెచ్చియిమ్ము." భార.

"అనిపోవఁగవచ్చునె." హరిశ్చం.

113. ఈ క్రియానామము వలయున్వాదులతోఁ జేరి వాసికిఁ గర్తగావచ్చును.

ఉ. చేయన్ + వలయును.

— వలదు.

— కూడును.

— కూడదు.

— చెల్లును.

— చెల్లదు.

— తగును.

— తగదు.

— వచ్చును.

— రాదు.

— అగును.

— కాదు.

కావలయును=కాన్ + వలయును.

"నాకుద్భవిల్లెడుపుత్రుండు దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్య బలసమన్వితుండును వంశకర్తయుఁ గావలయు" భార.

తలంపవలయును=తలంపన్ + వలయును.

"కం॥ జననాథ వేఁట నెపమున
గొనకొని కణ్వాశ్రమమునకున్వచ్చియుడం
బున నందు నీవు నాకి
చ్చినవరముఁ దలంపఁ వలయుఁ జిత్తములోనన్". భార.

చేయందగును=చేయన్ + తగును.

"నాయందుఁ దొంటియట్టుల
చేయుమనుగ్రహమవజ్ఞ సేయందగునే". భాగ.

నేరఁబోలును=నేరన్ + పోలును.

"ఉ. ఇమ్మగనాత్మరక్ష విధియించువిధంబున మంత్రరక్ష య
త్నమ్మునఁ జేయఁగావలయుఁ దత్పరిరక్షణ శక్తినెల్లకా
ర్యమ్ములు సిద్ధిఁబొందుఁ బరమార్థము మంత్రవిభేదమైనఁ గా
ర్యమ్ములు నిర్వహింపఁగ బృహస్పతికైనను నేరఁబోలునే." భార.

చేయంగవలయు = చేయన్ + కాన్ + వలయు.

"పొంగియుంకొక్కుమాటు చేయంగవలయు". హరిశ్చం.

పలుకఁగనగును = పలుకన్ + కాన్ + అగును.

"క॥ భూవినుత నిన్నుఁ ద్రిభువన
పావను నశుచివని యెట్లు పలుకఁగనగు న
ద్దేవి పవిత్రపతివ్రత
గావున నశుచులకుఁ గానఁగాదనవద్యా". భార.

ఈ భావనామముయొక్క తుది నకారము సంధివిధులచేతఁ బలువిధముల మాఱివచ్చుటఁబట్టి దీనిని గొందఱు పండితులు ఉత్తరపదములకుఁ గర్తృపదముగా గ్రహింపక వానితోఁజేర్చి ఒకశబ్దముగా గ్రహించి పదస్వరూపమునకు విరుద్ధముగా లక్షణము చెప్పిరి. అది యెట్లనఁగా, చేయన్ వలయును అను రెండుపదములను ఒకపదముగా గ్రహించి దానిని వాక్యమునకుఁ గ్రియఁగాఁ జేసికొనిరి. ఆక్రియయొక్క సమష్ట్యర్థమునకు వాఁడు అర్థికమైన కర్తకాఁబట్టి యీలక్షణము కేవలార్థికము. శబ్దస్వరూపమునుబట్టి లక్షణము చెప్పునెడల వలదు కూడదు అనుపదముల తుదిని దు అను నపుంసకలింగైకవచనప్రత్యయము వాఁడు అను కర్తకు విరుద్ధమగుటచే వలయు మొదలయినవానికిఁ బూర్వపదమె కర్తయనుట యుక్తము.

భవిష్యదర్థ క్రియావిశేషణము.

114. అన్ప్రత్యయాంతమయిన భావనామము చతుర్థీవిభక్త్యర్థమున విభక్తిప్రత్యయము లోపింప భవిష్యదర్థక్రియావిశేషణముగావచ్చును. దీనికే తుమున్నర్థకమనిపేరు.

చేయఁబోయినాఁడు 'చేయుటకుఁబోయినాఁడు'.

పఠింపఁ బాఠశాలకేగినాఁడు 'పఠించుటకుఁగాను పాఠశాలకు పోయి నాఁడు'

పలుకన్ పలుకుటకు.

"నాయొద్దనే పలుక నీకు నాఁగయు లేదే". భార.

ఈన్=ఇయ్యన్ ఇచ్చుటకు.

"వరం

బీఁ జ్చితిఁగోరు మెద్ది యిష్టమునీకున్". భార.

115. ఈయర్థమునందు కాన్, కన్ అను భావనామము అనుప్రయుక్తమగును.

చేయంగన్=చేయున్ + కాన్; చేయన్ 'చేయుట', కాన్ అగుటకు.

"ఏను గచుం డనువాఁడ మ
హానియమసమన్వితుఁడ బృహస్పతి సుతుఁడన్
మానుగ వచ్చితి నీకును
భానునిభా శిష్యవృత్తిఁ బనిసేయంగన్." భార.

తేరఁగన్=తేరన్ + కాన్; పైఁజెప్పినదానివలె, తెచ్చుటకు అని యర్థము.

"అడవికిఁ బువ్వులు దేరఁగ
నడి నరిగిన కచునిఁ జంపి వానిని దనుజుల్
పొడవుగ గాఁ గాల్చి సురతోఁ
దడయక యబ్ధాది పక్షుఁ ద్రావించి రొగిన్". భార.

భూతార్థక్రియావిశేషణము.

116. ధాతువునకు ఇకారము చేర్చుటచేత భూతార్థక్రియావిశేషణము వచ్చును.

ఉ. వచ్చి=వచ్చు+ఇ. ఆడి = ఆడు+ఇ.
తెచ్చి=తెచ్చు+ఇ. కొట్టి=కొట్టు+ఇ.

ఈ క్రియలు అఱవము మొదలయిన భాషలలో ఉకారాంతములు కాని యితర ధాతువులవలె దుప్రత్యయము అంతమునందుఁ గలిగియుండినవి. అట్లుండినయెడల అవి వచ్చిదు, తెచ్చిదు, ఆడిదు, పాడిదు అని యుండవలయు; దుకారము లోపింపఁగా వచ్చి, తెచ్చి, ఆడి, పాడి, అనిసిద్ధించినవి.

117. యకారాంత ధాతువులకు ఇప్రత్యయము పరంబగునపుడు యాకు సత్వమగును. (౭౭-వ విధి చూడుము).

ఉ. చేసి=చేయు+ఇ.
వేసి=వేయు+ఇ.
కోసి=కోయు+ఇ.

118. అగు పోవుధాతువులకు ఇప్రత్యయము పరమగునపుడు గకార వకారములకు యకారాదేశంబు అగును.

ఉ. అయి = అగు + ఇ = అగి, అ. ఆగి;
అయి, ,, ఆయి.
పోయి = పోవు + ఇ = పోవి, ,, పోగి;
= పోయి, ,, పోయి.

119. ఈ క్రియావిశేషణముతో వేయుధాతువులు అనుప్రయుక్తములగుటచేత అనేక సమస్తధాతువులు పుట్టును.

ఉ. చేసివేసెను, చేసికొనెను, చేసియిచ్చెను, కట్టివేసెను, కట్టికొనెను, కట్టియిచ్చెను.

120. యకారాంతధాతువునకు కొనుధాతువు అనుప్రయుక్తమగునపుడు పైఁజెప్పిన ఇప్రత్యయము నిత్యము. ఇతరధాతువులకు అనుప్రయుక్తమగునపుడు ఆ ప్రత్యయమునకు వైకల్పికలోపము

ఉ. చేసికొనెను, వేసికొనెను.
వ్రాసికొనెను, మూసికొనెను.
పట్టుకొనెను, పట్టికొనెను.
తిట్టుకొనెను, తిట్టికొనెను.

ఇకారము లోపింపక యుండుటకు కారణము ఏమనఁగా, ఇకారము చేరఁగా యకారమునకు సత్వము ఆదేశమగుచున్నది. ఇకార లోపమయినయెడల యకారమునకు సత్వము లేకపోవును. అప్పుడు చేయుకొని అని చెప్పవలయు. ఇకారసంయోగముచేత యాకు వచ్చిన సత్వము తొలఁగక యుండుటఁబట్టి ఆసత్వమునకు కారణమయిన ఇకారము అవశ్యముగా నుండవలయు. గ్రామ్యభాషలో ఇకారమునకు లోపము వచ్చును. వచ్చియు సకారము తొలఁగక నిలిచియుండును.

ఉ. తెలుసుకొను, చేసుకొను, వేసుకొను, వ్రాసుకొను, మూసుకొను.

121. తెచ్చుధాతువు అనుప్రయుక్తమగుచో-ఈ ఇ ప్రత్యయమునకును ధాత్వంతాక్షరమునకును ప్రాయికంబుగ లోపంబగును. తెచ్చు ధాతువుయొక్క చకారమునకు ముందు అనుస్వారాగమమును ఒక చకారమునకు లోపమును అగును.

ఉ. అగు + తెచ్చు = అగుదెంచు.
నెగయు + తెచ్చు = నెగయుదెంచు.
పోవు + తెచ్చు = పోవుదెంచు.
చొచ్చు + తెచ్చు = చొత్తెంచు.
పుచ్చు + తెచ్చు = పుత్తెంచు.
తోఁచు + తెచ్చు = తోతెంచు.
నడచు + తెచ్చు = నడతెంచు.
పఱచు + తెచ్చు = పఱతెంచు.
మొలచు + తెచ్చు = మొలతెంచు.
ఏచు + తెచ్చు = ఏతెంచు. ఇత్యాదులు.

ఈ తెంచుధాతువు ఖండనార్థకమైన తెంచుధాతువు కాదనియు తెచ్చుధాతువునందు చకారమునకు పూర్వమున నిష్కారణముగ ననుస్వారమును ఉంచుటచేత తెచ్చు తెంచు అయినదనియు తెలిసికొనవలయును. దానికి తుమున్నర్థకము మొదలయినరూపములు తెచ్చుధాతువునకు వచ్చినట్లే వచ్చును.

ఉ. అగుదేరన్, అగుదేన్, అగుదేరక, అగుదేక, అగుదేరమి, అగుదేమి.

122. టప్రత్యయాంతములయినభావనామములకు ఉన్ప్రత్యయముఁ జేర్పఁగా భూతార్థక క్రియావిశేషణము వచ్చును.

ఉ. వచ్చుట + ఉన్ = వచ్చుటయున్ (వచ్చినవెనుక) రాఁగాన్.
తెచ్చుట + ఉన్ = తెచ్చుటయున్ (తెచ్చినవెనుక) తేఁగాన్.

ఇచ్చుట వచ్చుట తెచ్చుట అనునవి టప్రత్యయాంతభావనామములు. వానితో ఉన్ ప్రత్యయము చేరినది.

ఉ. ఇయ్యకొనుటయున్ = ఇయ్యకొనుట + ఉన్.

“ అందఱు నత్తెఱంగునకియ్యకొనుటయు నతండు గాండివంబు నవలోకించి” భార.

చనుటయున్ = చనుట + ఉన్.

“ ఇంతిఁ జేరఁగాఁ
జనియెవిధాతృలుబ్ధకవశంబునఁ బోవుమృగంబుచాడ్పునన్.
చనుటయు ద్రౌపదియతనింగని.” భార.

అనుటయున్ = అనుట + ఉన్.

“ నీమా
టలు నేటిదాఁకననృతం
బులఁబొరియవు నేఁడిదేల బొంకఁగనీకున్.
అనుటయు మేదినీరమణుఁడామునివర్యతలంపెఱింగి”. హరిశ్చం.

అగ్గించుటయున్ = అగ్గించుట + ఉన్.

"అనికాంతాజనములలోఁ
దనునగ్గించుటయుఁబొంగిదర్పోద్ధతిని
ట్లనునుత్తరుండు". భార.

అగుటయున్ = అగుట + ఉన్.

"ఇట్లు సూర్యోదయంబగుటయు ధృతరాష్ట్రుండు తత్కాలోచితా
చారంబులు నిర్వర్తించి." భార.

చేయుటయున్ = చేయుట + ఉన్.

"నిష్ఠురాలాపంబులు బాణంబులుం బోలె మనోఘాతంబు సేయుటయు
నారాజన్యచూడారత్నంబు". హరిశ్చం.

123. అఱవమునందు వచ్చునట్టి శెయ్వదు వరువదులను భావనామముల, అదు ప్రత్యయముయొక్క దకారమునకు డాదేశమును అకారవకారములకు ఉత్వమును రాఁగా, వచ్చుడు చేయుడు అను భావనామములు పుట్టును. వీనికి ఉన్ ప్రత్యయము చేర్పఁగా ఆనంతర్యార్థక క్రియావిశేషణము పుట్టును;

ఉ. వచ్చుడున్, తెచ్చుడున్, కొట్టుడున్, తిట్టుడున్, జాబిలితో తెంచుడుం గువలయంబులు వికసిల్లె. తోతెంచుడున్ — 'ఉదయించిన వెనుక'. ఆఱుడు 'ఆఱుట' అమ్ముడు 'అమ్ముట' మొదలయినవి ఇట్లువచ్చిన భావనామములు.

అనవుడున్ = అనుడున్.

ఉ. "అనవుడునప్పలుకులువిని
తనచిత్తము కలఁకదేఱి ధర్మతనూజుం
డనుజన్ముల దెసఁజూచిన
ననిలసుతుండిట్టులనియె నాతనితోడన్". భార.

అనుడున్ = అనుడు + ఉన్. అ. ఎన్బదుమ్. ప్రా. క. ఎన్నుదుం.

"అనుడువిషణ్ణమైనహృదయంబునగారవమొంద". భార.

నావుడున్ = అనవుడున్ - అనవుడున్ అనుదాని మొగటి అకారము నకారమునకు వెనుక దుమికి యక్కడనుండు అకారమునకాదేశమయి దీర్ఘమయ్యె.

"నావుడుఁబ్రోసెనాకసమునన్ విశదంబుగ దివ్యవాణి". భార.

నాటుడున్ = నాటుడు + ఉన్. అ, నాట్టువడున్.

"క. అందుఁదనదృష్టి నాటుడుఁ
గందర్పనిశాతసాయకంబులు పెలుచన్
డెందమున నాటధృతి చెడి
కందిమునీంద్రుండు దానిఁ గవియందివిరెన్". భార.

అగుడున్ = అగుడు + ఉన్.

"నాకునివ్వరమిమ్మని నమ్రయగుడు". భార.

124. భూతార్థక ధాతుజన్య విశేషణముతో దనుక దాఁక అనుపదములను జేర్పఁగా అవధ్యర్థక భూతార్థక క్రియా విశేషణములు వచ్చును.

ఉ. "క. అక్షౌహిణీసామంతుల
నీక్షణమునఁగొనుచువేగమేవచ్చెదనా
రాక్షసులకెదిరినీమఖ
రక్షయొనర్చెదనుధరను బ్రదికినదాఁకన్". భాస్కర.

125. తోడన్ తోన్ ప్రత్యయములు ట ప్రత్యయాంత భావనామములకుఁ జేర్ప భూతార్థక క్రియావిశేషణములు వచ్చును,

ఉ. వచ్చుటతోడన్ } వచ్చిన వెనుక.
వచ్చుటతోన్ }
చేయుటతోడన్ } చేసిన వెనుక.
చేయుటతోన్ }

వర్తమానార్థక క్రియావిశేషణము.

126. ధాతువునకు ఉచు, ఉచుꠂ ప్రత్యయములు చేర్చుటచేత వర్తమానార్థకవిశేషణము పుట్టును.

ఉ. చేయుచు = చేయుచుꠂ   నడచుచు = నడచుచుꠂ
వచ్చుచు = వచ్చుచుꠂ   కడచుచు = కడచుచుꠂ

ఈ ఉచు, ఉచుꠂ ప్రత్యయములు కన్నడమందున్న ఉతు, ఉతుం ప్రత్యయములవలనఁ బుట్టినవి తకారమునకుచత్వము. కన్నడమున ఉతుప్రత్యయమునకు ఉꠂ. ప్రత్యయముచేరి ఉతుం ప్రత్యయము వచ్చినట్లు ఉచు ప్రత్యయమునకు ఉꠂప్రత్యయము జేర్పఁగా ఉచుꠂ ప్రత్యయము వచ్చును.

127. అదుర్వాదిధాతువులకు ఉచుప్రత్యయంబు పరంబగుచో దానికిపూర్వమయిన దకారముతోఁ జేరిన యుకారమునకుపాక్షికముగలోపము. అయినను దకారరేఫములకు పూర్వమయినయచ్చు లఘువుగానే యుండును.

ఉ. అదురుచు = అద్రుచు   పదురుచు = పద్రుచు
ఎదురుచు = ఎద్రుచు   విదురుచు = విద్రుచు

"పాదంబులు వెట్టుడుఁ ద
త్పాదప ఘనశాఖవిఱిగి భల్లన నుచ్చై
ర్నాదమున దిక్కులద్రువఁగ
భేదిల్లె విహంగతతులు భీతింబఱవꠂ". భార.

"ఎద్రిచిన కాలపాకమున నీగతినీమదిఁ గ్రోధవల్లికꠂ
బద్రిచినవారు లేరు." ఉత్తర హరివం.

"మొగివిచ్చుపసిఁడిగేదఁగి ఱేకుగమిమించు
విశదచ్ఛదంబులవిద్రిచి పెద్రిచి." పాండు.

128. దీకిని మూలప్రత్యయమయిన ఉతు అనునది దీర్ఘాంతముగా గ్రామ్యభాషయందు వచ్చుచున్నది.

ఉ. చేయుతూ = చేస్తూ
వచ్చుతూ = వస్తూ
పోవుతూ = పోతూ
ఆడుతూ కొట్టుతూ
పాడుతూ తిట్టుతూ

129. యాంత చాంత ధాతువుల తుదియుకారమునకు లోపమురాఁగా యచలకు సత్వము.

ఉ. చేస్తూ, ఇస్తూ, తెస్తూ వేస్తూ.

130. కనుకన్; అఱవమునందు 'కాణుంగాల్' అను పదముదీనికి మూలము.

కాణుంగాల్. కాణుమ్, 'కనున్' 'కనెడు' కాల్ 'కాలమునందు.' 'కనినయెడలన్' 'చూచినయెడలన్' అనియర్థము. కాల్ పదము యొక్క లకారమునకు నత్వము ఆకారమునకు హ్రస్వము.

పక్షాంతరము.

కనన్ + కాన్ = కనకన్.

కనన్ 'కనుట' 'చూచుట.' కాన్ 'కాఁగా' 'చూచుటకాఁగా' అనఁగా చూడఁగా అనియర్థము.

మూఁడవ పక్షము.

దీనికిసరియయిన, అ. కాణల్ ఆగ అనుపదములు.

కాన్ + కాన్ = కాఁగా. ఇదె కనుకన్ అయియుండవచ్చును.

కానన్; అఱవమందు ఆగుమ్ + ఆల్ = ఆగుమాల్ = ఆమాల్. ఆమ్ = 'అగును,' ఆల్ ఆన్, అఱ. ఆయినాల్, 'అయినన్'; ఆమాల్ అఱవము నంగు సంభావనార్థకమునందును కారణార్థమందును వచ్చును.

కానన్ అనునది కావునన్ అనియునగును.

ఆగుమ్ అనునది, ఆకారము గకారమునకు పరముగవచ్చి ఉకారమునకు ఆదేశముకాఁగా, గామ్ అనినిలుచును. గకారమునకుకత్వమును మకారమునకు నత్వమును రాఁగా కాన్ అయినది. ఇట్లే పక్షాంతరమున. ఆగుమ్ పదము, ఆకారము గకారమునకు వెనుకను ఉకారమునకు పూర్వమునను రాఁగా, గ్ + ఆ + ఉమ్ అనినిలుచును. గకారమునకు కాదేశమును మకారమునకు నాదేశమును అకారమునకును ఉకారమునకును మధ్యమున వకారాగమమునురాఁగా కావును అనిరూపముసిద్ధించును. అన్ అను దానితోఁజేరఁగా కావునన్ అనియగును అన్ (అయినన్'. అ-అన్.

"కావున నేమి యుఁ జేయం
గావలవదు వారికై యకారణకరుణా". భార.

"ఉండుఁ గానఁజెప్పకుండరాదు". భార.

"నిక్కమునట్ల కానఁ దగునీతిపరుల్ సురలుక్కివంబునన్
మిక్కిలియైన వారినియమింపక తక్కుదురే". నిర్వచన.

ధాతుజన్యనామవిశేషణము.

భూతార్థకము.

131. ధాతువునకు ఇనప్రత్యయము చేర్చుటచేత భూతార్థక ధాతుజన్యవిశేషణము పుట్టును.

ఉ. వచ్చు + ఇన + వచ్చిన.
తెచ్చు + ఇన + తెచ్చిన.
కొట్టు + ఇన + కొట్టిన.
ఆడు + ఇన + ఆడిన.
పాడు + ఇన + పాడిన.

ఈఇనప్రత్యయమె భూతార్థమందువచ్చినది. తెచ్చినాఁడు, తెచ్చినవాఁడు = తెచ్చిన + వాఁడు. వాఁడు పదముయొక్క వకారమునకుఁ బాక్షికముగ లోపమురాఁగా తెచ్చిన + ఆఁడు అనినిలిచి తెచ్చినపదముయొక్క అంత్యాకారమునకులోపమురాఁగా తెచ్చినాఁడు అనివచ్చినది. (౬౩, ౬౭. చూడు)

132. యకారాంత ధాతువుల అంత యకారమునకు ఇనాగమేకారము రాఁగా సత్వము. (౭౭వ, విధిని చూడు).

ఉ. వేసిన = వేయు + ఇన.
వ్రాసిన = వ్రాయు + ఇన.
మూసిన = మూయు + ఇన.
చేసిన = చేయు + ఇన.

133. అగుపోవుధాతువులగవలకు యకారమాదేశమగు.

ఉ. అయిన = అగు + ఇన, అ. ఆయిన.
పోయిన = పోవు + ఇన, ,, బోయిన.

134. పడ్వాదులకు పరమయిన ఇనాగమేకారమునకు లోపమును నకారమునకు పూర్వహల్సవర్ణాదేశమునగు.

ఉ. పడ్డ, పడు; ఇడ్డ, ఇడు; చెడ్డ, చెడు; అన్న, అను;
కన్న, కను; తిన్న, తిను; కొన్న, కొను;
మన్న, మను; విన్న, విను; చన్న, చను;
పడిన = పడు + ఇన = పడ్డ, అ. పట్ట,
చెడిన = చెడు + ఇన = చెడ్డ, అ. కెట్ట,

135. ఈధాతుజన్య విశేషణమునకు అన్ప్రత్యయము చేరఁగాసంభావనార్థక్రియావిశేషణముపుట్టును. అ౯ప్రత్యయమునకు మూలము అఱవములో ఆన్.

ఉ. అర. శెయ్దక్కాల్ / శెయ్దాల్ } 'చేసినకాలమున.' 'చేసినపక్షమున'

కాలవాచకమయినకాలశబ్దమునకు అంత్యస్వరలోపమువచ్చి కాల్ అని అయినది. దీనియొక్క కకారమునకు పాక్షికముగ లోపమురాఁగా ఆల్ అని రూపముసిద్ధించెను. ఈ అల్ప్రత్యయముయొక్క లకారమునకు నకారాదేశమును ఆకారంబునకు హ్రస్వంబును తెనుఁగునవచ్చుటచే అల్ అను నది అన్ అగును.

ఉ. చేసిన + అన్ = చేసినన్.
వచ్చిన + అన్ = వచ్చినన్.

"అడిచినఁదిట్టినన్నజి మహా పరుషంబులు పల్కియల్కఁతోఁ
బొడిచిన నుత్తమద్విజులు పూజ్యులు వారలకెగ్గు సేసినం
జెడునిహముంబరంబు నిసిద్ధము". భార.

వర్తమానార్థక ధాతుజన్య నామవిశేషణము.

136 ఇది ధాతువునకు చున్న అను ప్రత్యయము గృచ్చుట చేత వచ్చును.

ఉ. చేయుచున్న = చేయు + చున్న.
వచ్చుచున్న = వచ్చు + చున్న.
కొట్టుచున్న = కొట్టు + చున్న.
ఆడుచున్న = ఆడు + చున్న.
పాడుచున్న = పాడు + చున్న.

137. చున్న ప్రత్యయముయొక్క చకారంబునకు గ్రామ్యంబున తాదేశంబు అగును.

ఉ. కొట్టుతున్న, నండుతున్న, తిట్టుతున్న, అనుతున్న, నిండుతున్న, పాడుతున్న.

138. ఈ తాదేశంబు ధాతువుల అంత్యచకార యకారములకు పరంబగునపుడు చయలకు సత్వమగును.

ఉ. చేయుతున్న, చేస్తున్న. తెచ్చుతున్న, తెస్తున్న.
వేయుతున్న, వేస్తున్న. పిలుచుతున్న, పిలుస్తున్న.
వచ్చుతున్న, వస్తున్న. వలచుతున్న, వలస్తున్న.

139. ఈ క్రియలు కేవలవర్తమానకాలవివక్షయందు ఏకపదములు. సాతత్యవివక్షయందు రెండు పదములు; పూర్వపదము వర్తమానక్రియా విశేషణము. ఉత్తరపదము ఉండు ధాతువుయొక్క ధాతుజన్య నామవిశేషణము.

ఉ. చేయుచున్న - కేవలవర్తమాన కాలమున నేకపదము. చేయుచున్న = చేయుచు + ఉన్న 'కార్యమును ఆరంభించి ఎడతెగక దానిం జేసెడు' అని యర్థము; ఈయర్థమునందు రూపాంతరముగలదు. చేయుచునున్న = చేయుచున్ + ఉన్న (సంధిప్ర. చూ.)

భవిష్యదర్థక ధాతుజన్య నామ విశేషణము.

140. ఇది ధాతువునకు ఉన్ ప్రత్యయము చేర్చుట చేతఁగలుగును. ఈ ప్రత్యయముయొక్క నకారము అజాది పదము పరమగునపుడుండును. హలాదిపదము పరమగునపుడు లోపించును.

ఉ. వచ్చువాఁడు = వచ్చున్ + వాఁడు = వచ్చువాఁడు.
అ. వరుమ్ + అవన్ = వరుమవన్.
కన్న. బరువ + అవను = బరువవను.
వచ్చునతఁడు = వచ్చున్ + అతఁడు.

ఈ ఉన్ ప్రత్యయము ఉమ్ అను అఱవప్రత్యయము యొక్క వికృతి. ఈ ఉన్ ఉమ్ ప్రత్యయములు కన్నడములోనుండునట్లు పూర్వమున ఉవ యనురూపము కలిగియుండెను. ఇది యొ మూలప్రత్యయము. ఈప్రత్యయము యొక్క తుది అకారమునకు లోపమును వకారమునకు మకారాదేశమును రాఁగా అఱవప్రత్యయము ఉమ్ సిద్ధించుచున్నది. ఉమ్ ప్రత్యయమునుండి తెనుఁగునకు ఉన్ వచ్చుచున్నది.

భూతవర్తమానకాలములయందు చేయుచున్న చేసిన యని ధాతు జన్య విశేషణములు అకారాంతములై యుండఁగా భవిష్యత్తునందు అకారములేక యుండుట విశేషము. దీనికిఁ గారణమును పైఁ జెప్పిన విధమున నెఱుంగునది.

ఉ. వచ్చున్, తెచ్చున్, కొట్టున్, తిట్టున్, వ్రాయున్, నేయున్, చేయున్.

141. ఈ ఉన్ ప్రత్యయము ఉ అను అంతప్రత్యయమును దానికి పూర్వమున న్ అను ఆగమమును పొంది ఉను అగును.

అఱవమునందు ఇట్లే ఉమ్ అనునది ఉందు అగును.

కూప్పెయర్కుందు నీర్కోటి.

కూను పెల్లగించెడు నీరుకోడి 'కూను—భూమిని'; ఈరూపము ప్రాచీన ద్రవిడ గ్రంథములయందుకనఁబడును.

ఈ ఉందుప్రత్యయము తెనుఁగున ఎడి అనివికృతమగును. దానికి ఉన్ అను నిరర్థక ప్రత్యయమును చేర్పఁగా ఎడున్ అను ప్రత్యయముపుట్టును. ఈ ఎడున్ ఎడిప్రత్యయములను ధాతువులకుఁ జేర్పఁ గ్రొత్తఁగా రెండు భవిష్యదర్థక విశేషణములు పుట్టును. సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ అను అవ్యయము ఇక్కడ అర్థము లేక ప్రత్యయమయినది.

ఉ. కొట్టెడుఁ = కొట్టు + ఎడుఁ.
కొట్టెడి = కొట్టు + ఎడి.

ఇట్లు తిట్టెడు, తిట్టెడి, తిట్టు; ఆడెడుఁ, ఆడెడి, ఆడు; పాడెడుఁ, పాడెడి, పాడు. ఇట్లేభవిష్యదర్థక పూర్ణక్రియలయిన ఆడుఁ, పాడుఁ, మొదలయినవి ఆడెడిని, ఆడెడును, పాడెడిని, పాడెడును, అనివచ్చుటను చూడుము. (౨౬౫ వ వి. చూడుము.)

142. ఈ ప్రత్యయముయొక్క ఆదియయిన ఎకారము చేత ధాత్వంతయకారమునకు సత్వము.

ఉ. వేసెడుఁ = వేయు + ఎడుఁ.
వేసెడి = వేయు + ఎడి.
ఇట్లు చేసెడుఁ, చేసెడి మొదలయినవి.

143. పైఁజెప్పిన ఎడిఁ ప్రత్యయముయొక్క డకారమునకు టత్వమును ఎకారమునకు దీర్ఘమును రాఁగా ఏటి

అనుప్రత్యయమువచ్చును. ఈప్రత్యయముయొక్క టికారము నకు లోపమురాఁగా ఏ అను ప్రత్యయమువచ్చును.

ఉ. చేసేటి, చేసే, వేసేటి, వేసే, కొట్టేటి, కొట్టే.

ఈ రూపములు తఱుచుగా గ్రామ్యంబునందు వచ్చును.

డాఁటేవాఁడు.

"అంతర్వాణి కుశేశయద్యుమణిఁ బద్మాక్షున్మదిన్నిల్పిదు
ర్దాంతానంతభవాంధకూపతరణి ప్రౌఢిన్ దృఢస్థేమఁబా
టింతుర్పెద్దలు తద్దనమ్మి సుయి డాఁటేవానికిన్ చింతయా
కంత్రైనం గడమేనియుం గడమగాదాయంచు నూహించుచున్."

పాండురంగ.

వ్యతిరేకక్రియలు; పూర్ణక్రియలు.

144. క్రియాజన్యనామవిశేషణముసర్వనామములతో సమసించి యేకపదమగుటచే పూర్ణభావక్రియలు సిద్ధించు నట్లు పూర్ణాభావక్రియలును పుట్టుచున్నవి.

ఉ. చేయనివాఁడు } చేయని + వాఁడు.
చేయఁడు }

మొదటి రూపముసమస్తమైనప్పటికిని సంక్షేపమును బొందలేదు. రెండవదానియందు సంక్షేపము గలిగియున్నది. వాఁడు అనుప్రత్యయముభావాభావక్రియలకు సామాన్యము. దానికి పూర్వమందుండు విశేషణములలో భేదముకలుగుచున్నది.

ఉ. చేయువాఁడు, చేసినవాఁడు, చేయుచున్నవాఁడు. ఇట్లు కాలత్రయమునందును వచ్చెడు క్రియలందు పూర్వములయిన చేయున్, చేయుచున్న, చేసిన అను పదములు భావార్థకధాతుజన్య నామవిశేషణములు; చేయనివాఁడు అనుదానియందు చేయని అనునది పైఁజెప్పిన విశేషణములకు వ్యతిరేక రూపము.

145. వ్యతిరేకక్రియలకు సామాన్యవిధి. భావక్రియలలో కాలవాచకాగమముయొక్క హల్లునకును ప్రత్యయహల్లునకును పూర్వమున అకారాగమమునుంచిన వ్యతిరేకరూపములు కలుగును. ఆ హల్లునకు పూర్వమందుండు ఇకారోకారములకును ధాత్వంతోకారమునకును లోపము కాఁగా వానిస్థానమందు ఈ అకారమును ఉంచవలయు. భావరూపము వికృతమయి యుండిన యెడల అవికృతమయిన దాని మూలరూపమును గ్రహింపవలయు. ఈ వ్యతిరేక ప్రత్యయమయిన అకారమునకు మూలము అఱవమందుండు ఆ ప్రత్యయము. దానిస్థానమునఁ గన్నడమందు అకారమువచ్చును.

ఉ. శెయ్దు = శెయ్యాద.

గెయ్దు = గెయ్యద.

అఱవములో శెయ్యాద అనునది శెయ్యా అని దకారలోపముతో వచ్చును. ఈ తీరుననే శెయ్యాదవన్ అనునది శెయ్యాన్ అనిసంక్షిప్తమగును. ఈ రూపము తెనుంగున చేయఁడు అనియు కన్నడమునందు గెయ్యాను అనియువచ్చును. ఇదిభూతార్థకము. గండన్ గండఁడు, మిండన్ మిడఁడు, అయినట్లు శెయ్యాన్ చేయఁడు అయినది. ఈ పదములన్నింటి యందును అంతమందుండు ప్రత్యయములుఅన్ అండుఅనునవి. అఱవప్రత్యయమైనఅన్ తెనుఁగునందు అండు అయినవివరమును ప్రత్యయములక్రింద చూడవచ్చును. భవిష్యత్తునందును వర్తమానార్థమునందును వచ్చునట్టి అఱవము శెయ్యుమ్ అనునది కన్నడమందుండు గెయ్యువ అనుదానివికృతి. ఈగెయ్యువ అనునదియు గెయ్యుద అనుప్రాచీనరూపమునుండి వచ్చినది. అఱవము శెయ్యుమ్ అనుభావక్రియనుండి దానికి ఎదురయిన వ్యతిరేకక్రియను సాధించుటకు దాని అవికృతమయిన మూలరూపమును గ్రహింపవలయు. అదియే శెయ్యుద అనునది. దీనినుండిఅఱవమునందువర్తమానభవిష్యత్కాలములలో.

శెయ్యాద అనువ్యతిరేక క్రియవచ్చినది. శెయ్యాద శెయ్యా అనిసంక్షిప్తమ గును. అట్లే శెయ్యాదవళ్ శెయ్యాళ్ అని సంక్షిప్తమగును. శెయ్యాద శెయ్యా అనుధాతుజన్య నామవిశేషణములును వానికి అవన్ అనుసర్వ నామము చేర్చుటచేఁబుట్టిన శెయ్యాదవళ్ శెయ్యాళ్ అనువ్యతిరేకక్రియ లును భవిష్యత్కాలమునందును వచ్చును. పైఁజెప్పిన విధమున ద్రవిడ మందు శెయ్యాన్ అనునది త్రికాలములయందును వచ్చెడు వ్యతిరేకక్రియ అయినది. ఇట్లే ఇతర పురుషలింగవచనములందును శెయ్యాళ్ శెయ్యాదు మొదలయినవి వచ్చినవి. కన్నడ క్రియలును తెనుఁగు క్రియలునువానినుండి పుట్టును.

తె.	కన్న.	అఱ.
ఉ. చేయఁడు	గెయ్యను	శెయ్యాన్
చేయదు	గెయ్యదు	శెయ్యాళ్
చేయరు	గెయ్యరు	శెయ్యార్
చేయదు	గెయ్యదు	శెయ్యాదు
చేయవు	గెయ్యవు	శెయ్యా (శెయ్యాన. వ
చేయవు	గెయ్యయ్	శెయ్యాయ్ లోపము)
చేయరు	గెయ్యరి	శెయ్యీర్
చేయను	గెయ్యెను	శెయ్యేన్
చేయము	గెయ్యెవు	శెయ్యేమ్

ఈక్రియలకు నామంబులుగాను ప్రయోగముగలదు.

ఉ. నాఁడురాఁడయ్యె, వారురారయిరి, అదిరాదయ్యె, అవిరావయ్యె.

146. భూతార్థకధాతుజన్య వ్యతిరేకనామ విశేషణము చేయని; ఈరూపము చేసిన అనుదానికి వ్యతిరేకము.

పైఁజెప్పిన వ్యతిరేక క్రియయొక్క సామాన్యవిధిచేతవ్యతి రేకప్రత్యయమయిన అకారమును నకారమునకు పూర్వమం దుండునట్టి ఇకారమును ఎత్తివేసి దాని చోటనుంచిన, చేయ్ + అ + న అనినిలుచును యకారమునకు నకారము ఆదేశమయి

వచ్చుటకు కారణమైన ఇకారముపోఁగా కార్యమయిన సకారమునుపోవును. కాఁబట్టి చేయ్ + అ + న = చేయన అనీరూపమువచ్చును. చేసిన అనుభావక్రియయందుండు ఇకారముసామ్యన్యాయముచేత చేయన అనుక్రియయొక్క తుదియకారమునకు ఆదేశముకాఁగా చేయని అనిరూపము సిద్ధించుచున్నది. చేసిన అనుభావక్రియయందలి యికారము చేయన అను ప్రతిషేధక్రియ యందుపైఁజెప్పిన న్యాయముచేతఁ బ్రాప్తముకాఁగా, అది చేయన అనుక్రియయందు ఎచ్చటనుండవలయు అనిశంకవచ్చుచున్నది. చేయను అనుక్రియలో రెండవ అక్షరమునందు అభావార్థకప్రత్యయమయిన అకారముండుట ఆవశ్యకమగుటచే అక్కడ ఇకారముండఁగూడదు. కాఁబట్టి మూఁడవ అక్షరముయిన నకారములో అకారమునకు ఆదేశమయినది.

ఈ విధిచేత చేయని అనునది భూతార్థకము వ్యతిరేకక్రియ. చేయు౯ అనుభవిష్యద్వర్తమానార్థక భావవిశేషణమున నకారమునకు పూర్వముండునట్టి ఉకారముయొక్క స్థానములో అభావవాచకమయిన అకారమునుంచిన చేయ౯ అనినిలుచుచున్నది. పైఁజెప్పిన భూతార్థకమైన చేయన అనుదానియొక్క తుదలో ఇకారమునుంచినట్లు చేయ౯ అనుదానియొక్క అంతమునందు ఇకారమును ఉంచినచేయనిఅనివచ్చును. ఇట్లు చేయని అనువ్యతిరేకనామ విశేషణము మూఁడుకాలములందును వచ్చినది.

కనని కానని	చూడని
అనని నాని	నలవని ఒల్లని
పోని పోవని	పిలువని పిలని
తేని తేరని	లేని (ఇలని)
రాని (వరని)	కొట్టని
కాని (అగని)	తిటని

నేరుపని నేరని | ఆడని
తేరని తేని | పాడని
ఈయని ఈని | వేయని
చూరని | తీయని
నోవని నోని | వ్రాయని

147. వర్తమానార్థక ధాతుజన్యనామవిశేషణము.
చేయుత ప్రాచీనభావ రూపము.
చేయుచున్న వెనుకటిభావ రూపము.

వ్యతిరేకక్రియా సామాన్య సూత్రమున విధింపఁబడిన అకారాగమమును చేయుత పదముయొక్క తకారమునకు ముందున్న ఉకారముయొక్క స్థానములోనుంచిన,

చేయ్ + అ + త అనినిలుచును. తకారమునకు చకారము ఆదేశముకాఁగా చేయ్ + అ + చ అనినిలుచును. ఇచ్చటచకారమునకు కకారాదేశముకాఁగా చేయక అనురూపము సిద్ధించును. దీనికి సమాసమునందు మునుపు, తొల్లి, ముందు, మున్ను శబ్దములు పరంబగునపుడు మాత్రముప్రయోగము.

ఉ. చేయక మునుపు.
చేయక తొల్లి.
చేయక ముందు.
చేయక మున్ను.

ఇచ్చట చేయక అను దానిని భావనామముగా కొందఱు గ్రహించి కకారమును కజి ప్రత్యయమని చెప్పిరి. అది యుక్తముకాదు.

చేయకమునుపు }
చేసినవెనుక } ఈ రెండుశబ్దములు ప్రతిభాగమునను సమమయి వచ్చినవి.

చేయక, చేసిన ఈరెండు పదములు ఏకరూపమయినవి. చేయక అనునది భావార్థకమందువచ్చిన నామము అని చెప్పినయెడల, చేసిన అనుపదమును అట్లే యుండవలయును. దీనినిమాత్రము ధాతుజన్యవ్యతిరేకవిశేషణముగా గ్రహించి చేయక పదమును భావార్థమందువచ్చిన నామమని యెట్లు

చెప్పవచ్చునా? అదియునుంగాక చేయక పదములో యకారముతోఁజేరిన అకారమెందుకు వచ్చినది? భావార్థమందు క ప్రత్యయమును చేర్చుటచేత రాక, పోక, నడక అనురూపములువచ్చునపుడు, క ప్రత్యయమునకు మునుపు అకారములేదు. అకారముండినయెడల పోక అనునది పోవక అనియు నడక అనునది నడవక అనియు రావలయును, అట్లురావు.

అఱవ కన్నడములందు చేయకమునుపు అనుపదమునకు సరియయినవి. అ. శెయ్యాదమున్బు. క. గెయ్యదముందు. ఇచ్చటపూర్వమునందు శెయ్యాద, గెయ్యద అను పదములను ధాతుజన్య విశేషణములని ఆయాభాషను తెలిసిన వైయాకరణులు చెప్పుదురు. ఆంధ్రభాషావైయాకరణులు మాత్రము స్వరూపమునకు విరుద్ధముగా శెయ్యాద, గెయ్యద పదములకు సరియయిన చేయక అను పదమును భావనామమని చెప్పుట శాస్త్రవిరుద్ధము.

విశేషరూపములు.

ఉ. చావక } చాక }	నేరువక } నేరక }
నోవక } నోక }	తేరక } తేక. }
అనక } నాక }	ఈయక } ఈక. }
పోవక } పోక }	చూడక } చూడక.
పిలువక } పిలక. }	నిలువక } నిలక. }

ఈ క్రియలును ధాతుజన్యవ్యతిరేకక్రియావిశేషణములును ఏకరూపములుగానుండును.

148. ధాతుజన్యక్రియావిశేషణము; భూతము.

ద్రవిడమునందు ఉకారాంతధాతువులకు భావార్థకధాతుజన్యక్రియావిశేషణము ఇకారాంతమయియుండు; దీని వ్యతిరేకరూపములను సాధించుటకు దీనిమూలరూపమును గ్రహిం

షవలయుష్షు. దీనికి మూలరూపము ధాతుజన్యక్రియావిశేషణ ప్రకరణమునఁజెప్పిన ప్రకారము ఆడిదు అనునది.

ఇచ్చట దకారమునకు పూర్వమున ఇకారస్థానములో వ్యతిరేకాగమమును ఉంచిన ఆడదు అని రూపమువచ్చు; అ. ఆడాదు. ఈరూపమునకు కన్నడమునందు నిరర్థక ప్రత్యయమైన ఎకారను చేర్పఁగా ఆడదె అని వచ్చునట్లు తెనుఁగున అకారమును నిరర్థక ప్రత్యయముగాఁజేర్చి దకారమునకు చకారాదేశమును చకారమునకు కకారాదేశమును చేయఁగా ఆడక అని వచ్చును. ఈ క్రియయొక్క విశేషరూపములు మీఁదఁజెప్పఁబడిన వానివంటివి.

149. భావమునందు క,ప్రత్యయాంత భావనామము ప్రేరణాద్యర్థమునందు పూర్ణక్రియగా వచ్చునట్లు వ్యతిరేకమునందును వచ్చును.

ఉ. కొట్టక, తిట్టక, రాక, పోక, వ్రాయక. అ–కొట్టక్కు, తిట్టక్కు, వరక్కు, పోవక్కు, వ్రైయక్కు, వీనికి గ్రామ్యమునందే ప్రయోగము.

ఈక్రియలకు మధ్యమపురుష ప్రత్యయములు ఉము, ఉండు, ఉవె, ఉరె చేరి వచ్చును.

ఉ. కొట్టక + ఉము = కొట్టకుము.
కొట్టక + ఉండు = కొట్టకుండు.
కొట్టక + ఉవె = కొట్టకువె.
కొట్టక + ఉరె = కొట్టకురె.

ఉము ప్రత్యయముయొక్క ముకారములోపింపఁగా ఉప్రత్యయము వచ్చును. అది క ప్రత్యయాంత భావనామములకు తుదినిరాఁగా ప్రార్థనాద్యర్థమునందు మధ్యమపురుషైకవచన క్రియవచ్చును. ఉ. కొట్టకు, తిట్టకు, చేయకు, రాకు, పోకు

ఊము ఉండు ప్రత్యయములకు అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఎ, ఏ ప్రత్యయములు అను ప్రయుక్తంబులగు.

ఉ. చేయుము, చేయుమా, చేయుమి, చేయుమీ.

"ఆశ్లేశవృత్తిరాజ్యము కలిగిన వారేల యిత్తురు నీకుఁ బాలు చెపుమా" భార. "అనఘావినవలతుంజెప్పుమా." ఉత్తరహరి [భార.

ఏలకుమీ కసుగాయలు

దూలకుమీ బంధుజనుల దోషమునుమ్మీ

పాలకుమీ రణమందును

మీలకుమీ గురువులాజ్ఞ మేదిని సుమతీ."

"తగవించుక తప్పినచొప్ప చెప్పుమా" భా,రా.

చూడుమీ	అనునది	చుమ్మీ	చుమీ	అనియు,
చూడుమా	,,	చుమ్మా	చుమా	,,
చూడుమ	,,	చుమ్మ	చుమ	౹

వచ్చును. ఇట్లే ఉండుప్రత్యయమునకు ఉదాహరణముల నెఱుంగునది.

150. అవు, అరు ప్రత్యయాంతములయిన మధ్యమ పురుష వ్యతిరేకక్రియలు ప్రశ్నార్థకమయిన ఏకారముతోఁగూడి ప్రేరణార్థకముగా వచ్చును.

ఉ. వినవే = వినవు + ఏ. నీవువినవా?

వినరే = వినరు + ఏ. మీరువినరా?

అని శబ్దార్థము.

చేసినప్రశ్నమునకు వినుటయందు ప్రవృత్తిని గలుగఁజేయుటయే తాత్పర్యము అగుటచే వినుము వినుండు అని ప్రయోగార్థము.

కర్మణిప్రయోగము

151. అన్నంతములైన భావనామములు షడుధాతువులతోఁజేరి అధికరణార్థమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడును. అవు

డు సంధికార్యముచేత నకారమునకు పూర్ణార్ధానుస్వారములు నిత్యాదేశంబులగు. అధి కరణము ఆధారము.

ఉ. చేయంబడుచున్నాఁడు.
చేయఁబడుచున్నాఁడు.
చేయనుబడుచున్నాఁడు } అనిస్వత్వ సంశ్లేషంబులు లేవు.
చేయన్బడుచున్నాఁడు.

ఇక్కడ పడు అనుక్రియకు చేయన్ అనుభావనామము కర్త. పడుట ‹ఉత్పత్తియగుట.' ఈకర్తకు పడుక్రియతో నిత్యసమాసము రాఁగాచేయఁబడు అనుశబ్దపల్లవధాతువు పుట్టును. ఈసమస్తక్రియ చేయన్ కర్తగాఁ గలిగిన పడుట అనుకార్యమునకు ఆధారమైయున్న దేవదత్తుఁడుమొదలయిన కర్తతోఁబ్రయోగింపఁబడుచున్నది.

దేవదత్తునియందు చేయన్ (చేయుట) పడును ఉత్పత్తియగును.

చేయన్ పడు అనుపదములను ఒకటిగా గ్రహించి చేయన్ పడుటకు ఆధారమయిన దేవదత్తుఁడు అనుపదమును కర్తఁగాఁజేసి ప్రయోగించిన యెడలఁగర్మణి ప్రయోగము సిద్ధించుచున్నది. ఈకర్మార్థకమయిన చేయఁబడు ధాతువుయొక్క రూపములు పడు ధాతువుయొక్క రూపములే.

ప్రయోగములందు పడు ధాతువునకు పూర్వమునకన్ అనుభావనామము వచ్చును; వచ్చినను అర్థభేదములేదు.

వినఁగఁబడిరి. = వినన్ + కాన్ + పడిరి. ‹వినఁబడిరి, యనియే అర్థము.

వినఁగఁబడి అనుదానికివినఁగఁబడు అనునది ధాతువు. ఇదికొందఱియందువినన్ కాన్ పడెనుఅనువాక్యమునందు, వినన్ కాన్ పడు పదములను ఒకధాతువుగా గ్రహించి దానిని అధికరణార్థమునందు ఉపయోగింపఁగా కొందఱువినఁగఁబడిరి, అనిభూతకాలమునందువచ్చినది.

‹‹బుద్ధిమంతుఁడు గావున వృద్ధతాప
సోక్తులకుమ్రొక్కి దౌర్జన్యముడిగి మెలఁగె
నతఁడుతనలా వెఱుంగనికతన మఱియు
వీరులనఁగొంద ఱిమ్మహి వినఁగఁబడిరి.'' నిర్వచన.

152. ప్రయోజకార్థము.

దేవదత్తుఁడు కార్యమును చేయుచున్నాఁడు.

యజ్ఞదత్తుఁడు దేవదత్తునిచేతఁ గార్యమునుచేయించుచున్నాఁడు.

కాబట్టియజ్ఞదత్తుఁడు ప్రయోజకుండు; ప్రయోజకుండనఁగా ఒకకార్యమును వేఱొకనిచే చేయించువాఁడు.

ప్రయోజకార్థమందు ప్రయోగింపఁబడుధాతువులకుతుదిని ఇంచ్వాగమమువచ్చును.

ఉ. చేయించు, వేయించు, కొట్టించు, కట్టించు. ఇంచుయొక్క ఇకారానుస్వారములు లోపింపఁగా, చు అగును, (అ. తు. కన. ను.)

ఉ. చేర్చు = చేరు + చు.	అ. చేర్తు. క. చేరిను.
కూర్చు = కూడు + చు.	అ. కూట్టు. క. కూడిను.
పఱుచు = పడు + చు	అ. పడుత్తు. క. పడిను.

153. పు ప్రత్యయము కొన్నిధాతువులకు ప్రయోజకార్థము నందువచ్చును. ధాత్వంత చ య ల కు పు ప్రత్యయముపరమగుచో లోపము.

ఉ. నడపు = నడచు + పు. అ. నడత్తు.
కలపు = కలచు + పు. ,, కల్పు.
లేపు = లేచు + పు. ,, ఎఱుప్పు.
తెలుపు = తెలియు + పు. ,, తెరివి.

154. ధాతువుయొక్క అంత్య వర్ణమునకు పూర్వమయిన ఇకారమునకు పును ప్రత్యయములు పరమగుచో వర్ణసమీకరణ విధిచేత ఉత్వమగును.

ఉ. తెలుపు = తెలియు + పు = తెలి + పు.
కలుపు = కలియు + పు = కలి + పు.
తడుపు = తడియు + పు = తడి + పు.
పడుచు = పడియు + చు = పడి + చు.

బిగుచు = బిగియు + చు = బిగి + చు.
మెలుచు = మెలియు + చు = మెలి + చు.
నలుచు, నలుపు } = నలియు + చు = నలి + చు.

155 ప్రేరణార్థకమయిన ఇంచు పరంబగునపుడు పూర్వచికారమునకుపాదేశంబు.

ఉ. పఠింపించు = పఠించు + ఇంచు. అ.
వచింపించు = వచించు + ఇంచు. ,, వచిప్పి.
గణింపించు = గణించు + ఇంచు. ,, గణిప్పి.
పిలిపించు = పిలుచు + ఇంచు. ,, పిలిప్పి.
వలపించు = వలచు + ఇంచు. ,,

156. క్రిందవచ్చునవి ప్రయోజకార్థంబు నందువచ్చు విశేషరూపంబులు.

ఉ. అడఁగు,	అడఁచు,	అడగించు.	,,
ఆఁగు,	ఆఁచు,	ఆఁపు,	ఆఁగించు
ఉడుగు,	ఉడుపు,	ఉడిగించు.	
కరఁగు,	కరఁచు,	కరఁగించు.	
కుదురు,	కుదుర్చు,	కుదిరించు.	కుదురుచు
చినుఁగు,	చించు.	చింపు.	
చెడు,	చెఱుచు,	చెఱుపు.	
డిగు,	డిగించు,	డించు.	
తిను,	తినిపించు.		
తిరుగు,	త్రిప్పు.		
తునుఁగు,	త్రుంచు.		
తేలు,	తేలుచు,	తేలించు.	
త్రెగు,	త్రెంచు,	త్రెంపు.	
నలఁగు,	నలఁచు,	నలఁగించు.	
నిలుచు,	నిలుపు,	నిలువరించు.	

పడు,	పఱుచు.			
పాయు,	పాచు,	పాపు.		
పూను,	పూనుచు.			
పెరుగు,	పెనుచు,	పెంచు.		
బిగియు,	బిగుచు,	బిగియించు.		
మను,	మనుచు,	మనుపు.		
మాను,	మానుచు,	మానుపు,	మానించు,	మానింపించు.
మాయు,	మాపు,	మాయించు.		
మునుఁగు,	మునుచు,	ముంచు.		
మేయు,	మేపు.			
మెచ్చు,	మెచ్చించు,	మెప్పించు.		
వడియు,	వడుచు.			
రేఁగు,	రేఁచు,	రేఁపు,	రేఁగించు.	
వెలువడు,	వెలువరించు,	వెలుపఱుచు.		
విను,	వినుచు,	వినిపించు.		
విఱుగు,	విఱుచు.			

భావనామములు.

157. ధాతువునకు భావార్థమునందు క, ప, ఇక, ఇకి, ఉట, త, మి, వు, అది, ఉడు ప్రత్యయములగు.

158. కకారమునకు పూర్వమయిన ధాత్వంత గ చ య వ లకులోపము

ఉ. ఆఁక	ఆఁగు.	మలఁక	మలఁగు.	
అలుక	అలుగు.	మునుఁక	మునుఁగు.	
ఎఱుక	ఎఱుగు.	మూఁక	మూఁగు.	
కలఁక	కలుగు.	వంక	వంగు.	వీనియందుగలోపము.
కాఁక	కాఁగు.	నడక	నడుచు.	
వీఁక	వీఁగు.	రాక	వచ్చు.	

మొలక మొలచు. వీనియందు చలోపము.
పోక పోవు. వలోపము.
ముదుక ముదియు. కినుక కినియు. యలోపము

159. క ప్రత్యయమునకు వకారాదేశము రాఁగా వప్రత్యయము పుట్టును. ఇది గు, ంగు అంతంబయిన కొన్నిధాతువులకగును. ధాత్వంత గకారమునకు కాదేశము.

ఉ. అడఁకువ. అడంగు. అ. అడంగుగై
ఎఱుకువ. ఎఱుఁగు.
నలఁకువ. నలఁగు.
పెనఁకువ. పెనఁగు. అ. పెణంగుగై
లోఁకువ. లోఁగు.
వేకువ. వేగు.
మెలఁకువ. మెలఁగు.
కలఁకువ. కలఁగు. అ. కలంగుగై.

160. పైఁజెప్పినకప్రత్యయము ఇకారాగమముతోఁ జేరి అంజ్వాదులకగు.

ఉ. అంజిక, అంజు. అరయిక, అరయు. ఆడిక, ఆడు.
అమరిక, అమరు. ఒనరిక, ఒనరు ఓడిక, ఓడు.
ఓపిక, ఓపు. కానిక, కను. కూడిక, కూడు.
కోరిక, కోరు. పొందిక, పొందు. పోలిక, పోలు.
తూనిక, తూఁగు. ఆనిక, అను. ప్రూనిక, ప్రూను.

161. ఇకి ప్రత్యయము కోర్వాదులకువచ్చును (అ. ఇకై ప్రత్యయము.)

ఉ. కోరికి, కోరు. ప్రూనికి, ప్రూను. పోలికి, పోలు. మనికి, మను. వినికి, విను. చూడికి, చూడు.

162. ఉటప్రత్యయము అన్నిధాతువులకును భావార్థంబునందగు.

163. ఉటప్రత్యయము ధాతువునకు పరంబగునపుడు ప్రత్యయోకారమునకును ధాత్వంత డ ర అ లకును లోపము బహుళంబుగ నగును.

ఉ. చేయుట,		చేయు.
వచ్చుట,		వచ్చు.
ఉండుట,	ఉంట;	ఉండు.
ఆడుట,	ఆట;	ఆడు.
పాడుట,	పాట;	పాడు.
ఊరుట,	ఊట;	ఊరు.
ఏఁకరుట,	ఏఁకట;	ఏఁకరు.
ఓడుట,	ఓట;	ఓడు.
తేరుట,	తేట;	తేరు.
త్రిమ్మరుట,	త్రిమ్మట;	త్రిమ్మరు.
వేసరుట,	వేసట;	వేసరు.

164 ధాత్వంతములయిన యకారమునకును చకారమునకును తప్రత్యయముపరమగుచో లోపము. లుప్తయకారస్థానములో నర్ధానుస్వారంబగు.

ఉ. చేఁత, చేయు.	గీఁత, గీయు.	మూఁత, మూయు.
వేఁత, వేయు.	నేఁత, నేయు.	రోఁత, రోయు.
అలఁత, అలయు.	పూఁత, పూయు.	మ్రోఁత, మ్రోయు.
కూఁత, కూయు.	పోఁత, పోయు.	వ్రాఁత, వ్రాయు.
లాఁత, లాయు.	వ్రేఁత, వ్రేయు.	అవులింత, అవులించు.
ఇగిలింత, ఇగిలించు.	ఓకలింత, ఓకలించు.	కుళ్ళగింత, కుళ్ళగించు.
కుసిలింత, కుసిలించు.	కొక్కరింత, కొక్కరించు.	కొప్పరింత, కొప్పరించు.
గిలిగింత, గిలిగించు.	చిగిరింత, చిగిరించు.	కౌఁగిలింత, కౌఁగిలించు.

165. మి ప్రత్యయము (అ. మై. కన్న. మె) కలుగ్వా
దులకగు. దీనికిముందు ఇకారాగమంబగు.

ఉ. కలిమి, ఓరిమి, కూరిమి, నేరిమి, వ్రేలిమి, బ్రదిమి, ఒడ్డిమి, తాలిమి.

166 అన్నిధాతువుల వలనఁబుట్టిన వికృతమయిన వ్యతిరేక నామ విశేషణమునకు మి ప్రత్యయము చేఁగుటవలన వ్యతిరేక భావనామములు పుట్టును.

ధాతుజన్య వ్యతిరేక నామ విశేషణములు.

ఉ.	చేయని,	అ.	శెయ్యాద;	క.	గెయ్యద
	పోవని,	,,	పోగాద;	,,	పోగద
	తేరని,	,,	తరాద;	,,	తారద
	రాని,	,,	వరాద;	,,	బారద

ఇవి మొదలయినవి అంత్యవర్ణలోపముచే,

చేయ,	అ.	శెయ్యా;
పో,	,,	పోగా;
తే	,,	తరా;
రా,	,,	వరా; అనివచ్చును.

వీనికి తెనుఁగున మి ప్రత్యయమును అఱవమున మై ప్రత్యయమును చేరఁగా.

చేయమి,	అ.	శెయ్యామై;
పోమి,	,,	పోగామై;
రామి,	,,	వరామై;
తేమి,	,,	తరామై;

అను భావనామంబులు బుట్టును.

167. చేయ, పో, తే, రా. మొదలయిన వ్యతిరేక నామవిశేషణములు తెనుంగునలేవు. వానికి సమానమయిన, శెయ్యా మొదలయిన రూపములు అఱవమునందుఁ గలవు.

కాఁబట్టి మైప్రత్యయాంతములయిన అఱవభావనామములు తెనుఁగునందు చేయమి, పోమి, తేమి, రామి అని వికృతములయినవియని తెలిసికొనవలయు.

168. వుప్రత్యయము మన్వాదులకగు.

ఉ. మనువు — మను. తడవు — తడయు.
కావు — కాచు. నిలువు — నిలుచు.
కొలువు — కొలుచు. నోవు — నొచ్చు.

169. అదుప్రత్యయము ఉవాగమాంతంబయిన ధాతుజన్యవిశేషణమునకుఁ జేర్పఁగా భవిష్యదర్థకభావనామము అఱవంబునందును కన్నడమునందును బుట్టును. వర్ణసమీకరణవిధిచే దుకారమునకు పూర్వమయిన అకారము ఉకారము కాఁగా కన్నడమందు వేఱొకభావనామము పుట్టును.

ఉ. అ. ఆఱువదు. క. ఆఱువుదు. ఈ కన్నడ క్రియయందు వకారలోపమును దకారమునకు డత్వాదేశంబును చేసినయెడల ఆఱుడు అనియగును. అఱుడు = ఆఱు + ఉడు.

ఇట్లు ఆమ్ము మొదలయిన ధాతువులకు ఉడు ప్రత్యయము వచ్చును.

ఉ. ఆఱుడు, ఆఱు. దంపుడు, దంచు.
అమ్ముడు, అమ్ము. నగుడు, నగు.
అల్లుడు, అల్లు. దోఁపుడు, దోఁచు.
ఎక్కుడు, ఎక్కు. పెంపుడు, పెంచు.
క్రమ్ముడు, క్రమ్ము. ప్రాఁకుడు, ప్రాఁకు.
చోపుడు, చోపు. మాపుడు, మాయు.
త్రోపుడు, త్రోచు. రాపుడు, రాచు.
త్రొక్కుడు, త్రొక్కు. వేఁపుడు, వేఁచు.

176. ధీవనామమె సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ అవు ప్రత్యయముతోఁ జేరి అనంతర్యార్థమునందు వచ్చును. (అన్ ౪వ వి. చూడుము)

.71. అది ప్రత్యయము ధాతుజన్య విశేషణములకుఁ పుఁగా భావ నామములు పుట్టును.

ఉ.	వచ్చునది.	తెచ్చుచున్నది.	పోయినది.
	వచ్చుచున్నది.	తెచ్చినది.	రానిది.
	వచ్చినది.	పోవునది.	తేనిది.
	తెచ్చునది.	పోవుచున్నది.	పోనిది.

172. అది ప్రత్యయాంత మయిన భవిష్యదర్థక భావ నామము విధ్యర్థమందు వచ్చును. (౧౦౫-వ వి. చూడుము)

173. కాలత్రయమందును వచ్చెడు ధాతుజన్యవిశేషణములతో వాఁడు, వారు మొదలయిన ప్రత్యయములు చేరిన యెడల కర్త్రర్థక నామములు అగును.

ఉ.	వచ్చువాఁడు.	
	వచ్చినవాఁడు.	వచ్చినాఁడు.
	వచ్చుచున్నవాఁడు.	వచ్చునాఁడు.

వచ్చునది,	వచ్చినది,	వచ్చుచున్నది. స్త్రీ.
వచ్చువారు,	వచ్చినవారు,	వచ్చుచున్నవారు.
వచ్చునది,	వచ్చినది,	వచ్చుచున్నది.
వచ్చునవి,	వచ్చినవి,	వచ్చుచున్నవి.

కారక క్రియలు.

174. నామములతోను త్తమ మధ్యమ పురుషసర్వనామములు సమస్తములయి ప్రత్యయత్వమును బొంది వాక్యమునందుఁ గ్రియలుగా వచ్చును.

ఉ. మంచివాఁడు + ఈవు = మంచివాఁడవు. ఈ నామములు అవుఅయి ప్రత్యయత్వమును బొందె.

మంచివారు + ఈరు = మంచివారరు. ఈరు అరుఅయి యీ నామమునకు ప్రత్యయత్వము పైఁజెప్పినట్లు.

మంచివాఁడు + ఏను = మంచివాఁడను. ఏను అనుఅయినది.

మంచివారు + ఏము = మంచివారము. ఏము అముఅయినది.

ఈసమస్తక్రియలలో పూర్వపదమయిన మంచివాఁడనునది మంచి శబ్దమునకు వాఁడు ప్రత్యయము చేర్చుటచే వచ్చిన నామము.

వందుచున్నవాఁడు, వందుచున్నాఁడు + ఈవు = వందుచున్నవాఁడవు, వందుచున్నాఁడవు.

వందుచున్నవారు, వందుచున్నారు + ఈరు = వందుచున్నవారరు, వందుచున్నారరు.

వందుచున్నవాఁడు, వందుచున్నాఁడు + ఏను = వందుచున్నవాఁడను, వందుచున్నాఁడను.

వందుచున్నవారు, వందుచున్నారు. + ఏము = వందుచున్నవారము, వందుచున్నారము.

శంభువవు = శంభువు + అవు.

విధాతవు = విధాత + అవు.

గోవవు = గోవు + అవు.

ఈసమస్తక్రియలలో పూర్వమునందు వచ్చుచున్నవాఁడు, వచ్చుచున్నవారు, వచ్చుచున్నాఁడు, వచ్చుచున్నారు అనుపదములు ధాతుజన్యకర్త్రర్థకనామములు. (౧౬౬ విధి. చూ)

175. అవుప్రత్యయము ఇకారాంతేకారాంత నామములకు పరముగ రాఁగా అకారలోపమును ఉకారమునకు వర్ణసమీకరణ న్యాయముచేత ఇత్వమును అగును.

ఉ. ముక్కంటి + అవు = ముక్కంటివి. జ్ఞాని + అవు = జ్ఞానివి.

కవి + అవు = కవివి. శ్రీ + అవు = శ్రీవి.

“నీవునరుండను పూర్వఋషివి.” భార.

క్రియా ప్రకరణము

176. దిప్రత్యయాంత స్త్రీలింగనామమునకు పరముగ అవుప్రత్యయముగాఁగా దిప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకు అన్ ఆదేశమగును.

మంచిది + అవు = మంచిదానవు.

చిన్నది + అవు = చిన్నదానవు

మంచిది + అను = మంచిదానను.

చిన్నది + అను = చిన్నదానను

ఈరూపములు భ్రాంతిచేతవచ్చినవి మంచిదివి, మంచిదిని, చిన్నదివి, చిన్నదిని అని రావలసినది.

అరవములో అదు అను నపుంసక సర్వనామైకవచనమునకు, విభక్తి ప్రత్యయములు పరమగునపుడు షష్ఠ్యర్థకమగు అన్ ప్రత్యయమువచ్చును. అది యే తెనుంగున అదుశబ్దమునకు సమానమయిన అదికని వచ్చును.

అ. అదనై.	తె.	దానిని
అదనాల్	,,	దానన్
అదనుక్కు	,,	దానికి
అదనిలిరుందు	,,	దాననుండి
అదనుడైయ	,,	దానియొక్క
అదనుళ్	,,	దానిలో.

పైఁజెప్పిన మంచిది, చిన్నదిశబ్దములందుండు అది ప్రత్యయమును నపుంసకమునందు వచ్చెడు అది ప్రత్యయమనియెంచికొని దికారమునందుండు ఇకారమునకు భ్రాంతిచేత అన్ ఆదేశమునుజేసినారు.

మంచిదాని, మంచిదానన్, మంచిదానికి, మంచిదాననుండి, మంచిదానియొక్క, మంచిదానిలో. ఇట్లు విభక్తి ప్రత్యయముపరమగునపుడు దిప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకు తప్పకవచ్చునట్టి అనాదేశము, అవుప్రత్యయము పరమగునపుడుకూడ వచ్చుచున్నది. కాఁబట్టి మంచిదివి మంచిదని అను రూపములకు బదులుగా మంచిదానవు, మంచిదానను అను రూపములు వచ్చును.

177. 'కలిగిన' అను అర్థముగల కల అను విశేషణమునకు అండు మొదలైన ప్రత్యయములు చేరఁగా కలండు మొదలగు రూపములు వచ్చును.

ఉ. కల + అండు = కలండు.
కల + అరు = కలరు.
కల + అదు = కలదు.
కల + అవు = కలవు.
కల + అను = కలను.
కల + అము = కలము.

178. క్రిందవచ్చు పూర్ణక్రియలు వాక్యమునందు అవ్యయముగా వచ్చును.

కదా, కద, కదరా, కదవే. — కాదు అను ధాతువుయొక్క వ్యతిరేక నపుంసకైకవచనము. ఆకారము ప్రశ్నార్థకమయిన అవ్యయము. కాదు + ఆ = కాదా. ఆకారము హ్రస్వమగుటచే కాదా, కదా, కద అనియుఁ వచ్చును. కద అనుదానికి రా, వే ప్రత్యయములు రాఁగా కదరా కదవే అనియును వచ్చును. ప్రశ్నార్థకమయిన ఏకారము చేరఁగా కాదు + ఏ = కాదె, కదె అనియు వచ్చును. కాదా, కదా మొదలయినవి ప్రశ్నమునందు వచ్చినను, నిశ్చయమే తాత్పర్యమగుటచే నదియే ప్రాయోగికార్థము.

‘‘స్నాతతినాశ్రమకోటిని వాఁడుకాదనేసె’’

‘‘ఏనేమితప్పుఁజేసితినో నళినదళాక్షునీ నియోగంబునఁగా
దే నాఁడు జలధినుండుట మానియిటకువచ్చినాఁడమగువలుఁదానుఁగా.

‘అక్కఱకురాని చుట్టము
మ్రొక్కిన వరమీని వేల్పు మోహరమునఁ దా
నెక్కినఁ బాఱని గుఱ్ఱము
గ్రక్కున విడువంగ వలయుఁ గదరా సుమతీ.

170. ఈబ్రాయొక్క భవిష్యదర్థక నపుంసకైకవచన పూర్ణ క్రియ అను అవ్యయము. గకారమునకు వకారమురాఁగా అవును వచ్చు ఇదియేఔను అగును. వీనితోరాఅను అవ్యయముచేరఁ (౧౭౩-గా అవురా, ఔరా సిద్ధించును. పైఁజెప్పినకదా, కదెమొదల యినవి అవును ఔనులతోఁ జేరఁగా అవుఁగదా ఔఁగదె మొదలయినవి సిద్ధించును.

[illegible] బోలు. అగును పైఁజెప్పినపూర్ణక్రియ. దానితోపోలు ధాతువుయొక్క భవిష్యదర్థక నపుంసకైకవచన పూర్ణక్రియయయిన పోలును అనునదిచేరఁగా అగును + పోలును అనివచ్చును. పోలును పద్దము నులోపముచేఁ బోలు అగును. అగును + పోలు = కాను + పోలు; సంధిచేత కాను + పోలు = కాఁబోలుఅయ్యె. ఇదిగ్రామ్యంబునందు కామోలు, కాములు అనివచ్చును. ఔనేమో' అనియర్థము.

179. కొన్ని భూతార్థక క్రియావిశేషణములు కాలమును సూచింపక క్రియావిశేషణములగును.

మరలి = మరలు + ఇ } వ్యాపారముయొక్క ఆవృత్తిని దెలుపును.
తిరిగి = తిరుగు + ఇ. }

ఒత్తిలి = ఒత్తిలు + ఇ. 'గట్టిగాఁ' 'పట్టుగాఁ'. అ. ఒత్తల్, ధా. న్రా. 'బలముతో అదుముట'. ఆధావ నామమునుండి వచ్చెను. [illegible] త్తిలు అనుక్రియను 'బలము కలిగియుండుట' అనియర్థము.

వెండి. తె. వెన్ను, అ. పిన్ 'వెనుకటిభాగము'. అ. పిన్ అనుపదము నుండి పిందు అనుధాతువుపుట్టి 'వెనుకఁబోవుట' అనియర్థము నిచ్చును. అట్లే వెన్ను అను తెనుఁగుపదమునుండి వెండు అను ధాతువుపుట్టును. దానికిని 'వెనుకఁబోవుట' అనియే అర్థము. వెండి. వెండుధాతువువలనఁబుట్టిన భూతార్థక క్రియా విశేషణము 'వెనుకఁబోయి' అనియర్థము, వ్యాపారము యొక్క ఆవృత్తిని దెలుపును.

వెంబడి. తె. వెంబడు. వెన్ను + పడు, వెన్ను, 'వెనుక' పడు 'అగట'. ఇది అఱవపదమయిన "పిన్బడు" అనుదానికి సమవయినది. వెండివలెనిదియును వ్యాపారముయొక్క ఆవృత్తిని దెలుపును.

అని. అనుధాతువువలనఁ బుట్టిన భూతార్థకక్రియావిశేషణము. ఇది 'ఈప్రకారముగ' 'ఇట్లు' అను అర్థమును ఇచ్చును.

గుఱించి, గుఱిచి, కూర్చి — గుఱించి అనునది గుఱించుధాతువునుండి పుట్టిన భూతార్థక క్రియావిశేషణము. ఇది ద్వితీయావిభక్త్యర్థమునందువచ్చును. ఇదియొకూర్చి అని వచ్చును. దీనికి సరియయినది అఱవమున కుఱిత్తు. గుఱించి అనుస్వారలోపముచే గుఱిచిఅగును.

ఉ. "అబ్జాసనుఁడు తన్ను నర్థితో గుఱిచి యాజిఁ మటగోరి సృజించె సురల." హరి. పూ.

తొట్టి. తొట్టుధాతువువలనఁ బుట్టినభూతార్థక క్రియావిశేషణము, ద్వితీయావిభక్తితోఁజేరి 'మొదలుకొని' అనునర్థమునిచ్చును.

ఉ. "వనకేళీ కౌతుకమునఁ జనియెను శర్మిష్ఠఁ దొట్టి సఖులెల్ల ముదంబునఁ గొలిచిరాఁగ." భార.

"వరములిచ్చువేడ్క వచ్చిరనెయ్యురై యమరనాథు దొట్టి యమరులెల్ల." భార.

తొడంగి తొడంగు ధాతువువలనఁ బుట్టిన భూతార్థక క్రియా విశేణము, తొట్టివలెదీనికిని 'మొదలుకొని' యనియర్థము.

ఉ. "పాడ్యమి తొడంగి పదునాలుగు దివసంబుల [illegible] కగింజ యకాఁదూమెంఁడువడ్లు సమకూర్చె." భార.

పట్టి. పట్టుధాతువలనఁబుట్టినది. ద్వితీయతోఁజేరి హేత్వర్థమునందు వచ్చును.

చేసి. చేయుధాతువువలనఁబుట్టినది. ద్వితీయతోఁజేర హేత్వర్థమునందు వచ్చును.

అయి, ఐ — అగుధాతువువలనఁ బుట్టినది. చతుర్థీవిభక్తితోఁజేరి ప్రయోజనార్థమునందు వచ్చును.